Az én kortársaim

Írta
Mikszáth Kálmán

Az Újság ajándéka
előfizetőinek

BASCH ÁRPÁD

AZ UJSÁG

AJÁNDÉKA

ELŐFIZETŐINEK

AZ ATHENAEUM KÖNYOMÁSA.

AZ UJSÁG

AJÁNDÉKA

ELŐFIZETŐINEK

MIKSZÁTH KÁLMÁN:

AZ ÉN KORTÁRSAIM

NIKSZATH KÁLMÁN:

AZ ÉN KORTÁRSAIM

AZ ATHENAEUM RÉZNYOMÁSA.

MIKSZÁTH KÁLMÁN.

ELLINGER EREDETI FÉNYKÉPE UTÁN.

JOGOSITOTT KIADÁS.

AZ ÉN KORTÁRSAIM
ÍRTA:
MIKSZÁTH KÁLMÁN
„AZ UJSÁG" AJÁNDÉKA ELŐFIZETŐINEK
1904
ATHENAEUM" R.T. NYOMÁSA

TARTALOMJEGYZÉK.

ELŐSZÓ ... VII.

Melléklet: Mikszáth Kálmán arczképe. Réznyomat.

A KLUB. Garai Ákos és Homicskó Athanáz rajzaival ... 1

AZ ELNÖKI SZÉK. Kimnach László rajzaival ... 26

HORVÁT BOLDIZSÁR. Pap Henrik rajzaival ... 29

JÓKAI MINT KÉPVISELŐ. Vesztroczy Manó rajzaival ... 35

Melléklet: Ferraris »Tarokkpárti«. Fénynyomat.

A FŐISPÁNOK. Kimnach László rajzaival ... 41

ORATOROK, RHETOROK ÉS FECSEGŐK. Homicskó Athanáz rajzaival 45

FERENCZ JÓZSEF MINT ELBESZÉLŐ. ... 57

Melléklet: A király egy magyarnyelvű sajátkezű dolgozata főherczeg korából facsimileben.

PATRIARCHALIS ÉLET A XX-IK SZÁZAD KÜSZÖBÉN ... 60

Háromszínnyomású melléklet Révész Imre ered. aquarellje után.

SZILÁGYI DEZSŐ. ... 61

PRILESZKY TÁDÉ. ... 63

AZ ISTVÁN-SZOBA. Garai Ákos rajzaival ... 65

KIRÁLYNÉ A TRÓNON ... 75

Melléklet: Az országgyűlés a királyi pár előtt az 1896-iki ezredéves ünnepély alkalmából. Benczur Gyula rajza.

UDVARI EBÉDEK. Mühlbeck Károly rajzaival ... 77

Melléklet: A király cercle-t tart. Halmi rajza.

A MINISZTERTANÁCSOK. Neogrády Antal rajzaival ... 83

AZ ÖZVEGYEK. Garai Ákos rajzaival ... 87

TISZA LAJOS ÉS MUNKÁCSY MIHÁLY. Bér Dezső rajzaival ... 91

Melléklet: Vágó Pál eredeti olajfestménye után.

SZÉLL KÁLMÁN. Garai Ákos rajzaival ... 98

A HAVASI KÜRT ÉS AZ ÓRA. Bér Dezső rajzaival ... 107

TISZA KÁLMÁN ÉS AZ IRÓK. Pap Henrik rajzaival ... 113

Melléklet: »Einen Mantel für Tisza.« Pap Henrik rajza.

AZ UJ PARLAMENT. Homicskó Athanáz rajzaival ... 117

A MI ÁLDZSINK. Faragó József rajzaival ... 133

TISZA KÁLMÁN. Faragó József rajzaival ... 138

Mellékletek: A képviselőház 1890 márczius 13-ki ülése, melyben Tisza Kálmán lemondását bejelentette. Ellinger pillanatnyi fényképe után rajzolta Basch Árpád. — Tisza Kálmán arczképe. Réznyomat Horovitz Lipót festménye után.

CSEMEGI. Faragó József rajzaival ... 145

BÁNFFY ÉS TITKÁRA. ... 150

Háromszínnyomású melléklet Margittay Tihamér eredeti olajfestménye után.

DEÁK. ... 152

Mellékletek: Deák Ferencz arczképe. Réznyomat Than Mór festménye után. — Erzsébet királyné Deák Ferencz ravatalánál. Zichy Mihály festménye után.

A BÁN. Bér Dezső rajzaival ... 157

A MEGKONFUNDÁLT KISÉRTETEK. Kimnach László rajzaival ... 161

Háromszínnyomású melléklet Kimnach László eredeti aquarellje után.

SZÉTBONTOTT KRÓNIKÁK. Hegedüs László rajzaival ... 168

I. A Géza vezér két Istene vagy az első inkompatibilitás ... 170

II. Erzsébet rózsái vagy a középkori poéták ... 172

III. A kard és a korona vagy intrikák az udvarnál ... 175

AZ UTOLSÓ TEKINTETES ÚR. Neogrády Antal rajzaival ... 179

VEGYESEK

A KÉPVISELŐI PERTU. Pataky László rajzaival ... 185

ISMERKEDÉS A VASUTON. Pataky László rajzaival ... 186

A KÉT LUDVIGH. Pataky László rajzaival ... 187

MIKOR MÉG A HUSOSFAZEKAK ÚJAK VOLTAK. ... 189

A bekötési tábla, a czímlap és a léczdiszítések Basch Árpád rajzai után készültek.

ELŐSZÓ.

HUSZ ÉVE TAPOSOM a t. Ház szőnyegeit; sokat láttam, sokat átéltem, sok millió forintot megszavaztam. E hosszú korszak szereplő politikusait személyesen ösmertem, sőt barátságban voltam sokakkal; láttam őket kivülről és belülről. Szemeim előtt nőttek meg némelyek és zsugorodtak össze mások. Mondhatom, több illuziót vesztettem ez idő alatt mint hajat, pedig ugyancsak dús hajam volt és most ritka.

De nincs ezen mit sopánkodni. A hegyek végre is csak messziről kékek, közelről nem kékek, sőt nem is hegyek, s ha nem olyannak látom ma a parlamentet, mint ezelőtt husz évvel, ez se azt jelenti, hogy egyszer én is csalódtam, hanem azt, hogy kétszer csalódtam. Mert ha nem olyan a parlament, a milyennek akkor láttam, bizonyára olyan sem, a milyennek most látom. A hangulatok és optikai törvények játéka az egész... Eredj távolabb a hegyektől és megint kékek lesznek!

Mióta köztük tanyázom, leirtam a napi sajtóban egy-egy alakot, a ki szerepel vagy a ki eltünik. Természetesen a magam osztályzása szerint. A Dieten Classis-ok nem alterálnak, csak az érdekes emberek vonzanak, a kik typusok és nem az excellentiás urak, a kik esetleg jelentéktelen individuumok. Prileszky Tádé több mint Pauler, mert Prileszky a furfangos tót nemes éles válfaja, Pauler pedig csak egy közepes tudós és szintelen nyárspolgár, a minő millió van a világon. Horváth Gyula, Beöthy Algernon, mindenik nyers lángelme, mig a miniszter egy kicsiszolt semmi. Szóval ily elvek mellett irkáltam egyszer-másszor emberekről és helyzetekről úgy, a mint én láttam őket. Mondják, hogy jó szemem van. De mi az a jó szem? Gyerekség! Egy milliméterrel lát odább vagy mélyebben mint a nem jó szem. Holott a dolgok mélysége, távolsága a végtelenségbe nyúlik.

Azért mindig efemer dolgoknak tekintettem efajta irásaimat, eszemágában sem volt őket külön könyvben kiadni valamikor, a mi mégis kihivja némileg az utókor itélkezését.

Hiszen a szakácsok is csinálnak ilyenfélét. A vaddisznót sülve megint összerakják, mintha igazi vaddisznó lenne; az ászpikból formás alakzatokat, csecsebecséket tálalnak a napi ételhez, de az együtt fogy el azzal. Külön múzeumokba nem teszik. Hát én is úgy a fiók alján emlékül tartogattam inkább az »in politicis« irottakat, nem gondolván, hogy a Hamupipőke meséje fog ismétlődni elhanyagolt elmeszülöttemen, hogy jön váratlan egy királyfi (Az Ujság) és közömbösen elhaladva a többi kisasszony-leányom mellett, a kiket szeretek, a kiknek éltem; egyszerre előbukkan valahonnan ez az én kosztros, általam is lenézett magzatom s hip hop, a királyfi kezében levő czipőcske egyszerre csak ráugrik a lábára.

Így esik meg most már, hogy a rongyos Hamupipőke szebb ruhában, nagyobb pompával jelenik meg a világ előtt, mint a hivalkodó, elkényeztetett kisasszonyok.

Apának hiszen öröme lehetne — de nekem ez se az. Mert vagy megérdemlik irásaim ezt a diszt és akkor kisül, hogy pályatévesztett ember vagyok (hogy politikával kellett volna foglalkoznom), vagy nem érdemlik meg és akkor kisül, hogy igazságtalanság történt a többi munkáimmal.

De mindegy, lesz a hogy lesz, — én most már kiadom Hamupipőkét a házból. — Eredj leányom!

Budapest, 1904 április havában.

MIKSZÁTH KÁLMÁN.

ELŐSZÓ.

Husz ÉVE TAPOSOM a t. Hát szónyegeit; sokat látam, sokat átéltem, sok millió forintot megszavazam. E hosszú korszak szerepló politikusait személyesen ösmertem, sőt barátságban voltam sokakkal; láttam őket kivülről és belülről. Szemeim előtt nőttek meg némelyek és zsugorodtak össze mások. Mondhatom, tobb illúzió veszlettem ez idő alatt mint hajat, pedig ugyancsak dús hajam volt és most ritka.

De nincs ezen mit sopánkodni. A hegyek végre is csak messziről kékek, közelről nem kékek, sőt nem is hegyek, s ha nem olyannak látom ma a parlamentet, mint ezelőtt husz évvel, ez se azt jelenti, hogy egyszer én is csalódtam, hanem azt, hogy kétszer csalódtam. Mert ha nem olyan a parlament, a milyennek akkor láttam, bizonyára olyan sem, a milyennek most látom. A hangulatok és optikai törvények játéka az egész... Eredj távolabb a hegyektől és megint kékek lesznek!

Miótа közülük tanyázom, leirtam a napi sajtóban egy-egy alakot, a ki szerepel vagy a ki eltünik. Természetesen a magam osztályzása szerint. A Dieten Classis-ok nem alterálnak, csak az érdekes emberek vonzanak, a kik typusok és nem az excellentiás urak, a kik csetleg jelentéktelen individuumok. Prileszky Tádé tobb mint Pauler, mert Prileszky a furfangos tót nemes éles vallója, Pauler pedig csak egy közepes tudós és szintelen nyárspolgár, a minő millió van a világon. Horváth Gyula, Beöthy Algernon, mindenik nyers lángelme, míg a miniszter egy kicsiszolt semmi. Szóval ily elvek mellett irkáltam egyszer-másszor emberekről és helyzetekről úgy, a mint én láttam őket. Mondják, hogy jó szemem van. De mi az a jó szem? Gyerekség! Egy millimétterrel lát odább vagy

mélyebben mint a nem jó szem. Holott a dolgok mélysége, távolsága a végtelenségbe nyúlik.

Azért mindig elemer dolgoknak tekintettem elejta irásaimat, eszemágában sem volt őket külön könyvben kiadni valamikor, a mi mégis kihivja nemileg az utókor itélkezését.

Hiszen a szakácsok is csinálnak ilyentélét. A vadhúsnót sülve megint összeraknak, mintha igazi vadhúsnó lenne; az aszpikból formás alakzatokat, csecsebecsékét találnak a napi étellhez, de az együtt fogy el azzal. Külön múzeumokba nem teszik. Hát én is úgy a főok alján emlékül tartogattam inkább az »in politicis« irottakat, nem gondolván, hogy a Hamupipőke meséje fog ismétlődni elhanyagolt elmeszülöttemen, hogy jön valaki egy királyfi (Az Ujság) és közömbösen elhalad va a többi kisasszony-leányom mellett, a kiket szeretek, a kiknek éltem; egyszerre elébukkan valahonnan ez az én kosztrosa, áltálam is lenézett magzatom s hip hop, a királyfi kezében levő czipőcske egyszerre csak ráugrik a lábára.

Így esik meg most már, hogy a rongyos Hamupipőke szebb ruhában, nagyobb pompával jelenik meg a világ előtt, mint a hivalkodó, elkényzetett kisasszonyok.

Apának hiszen örőme lehetne — de nekem ez se az. Mert vagy megérdemlik irásaim ezt a dicsőt és akkor kisül, hogy páratlevesztett ember vagyok (hogy politikával kellett volna foglalkoznom), vagy nem érdemlik meg és akkor kisül, hogy igazságtalanság történt a többi munkáimmal.

De mindegy, lesz a hogy lesz, — én most már kiadom Hamupipőkét a bázból. — Eredj leányom!

Budapest, 1904 április havában.

MIKSZÁTH KÁLMÁN.

Elöszó

Husz éve tapasom a t Kar szenvedett sort
Lattam, sokat átéltem, sok millios format megszerettem.
E hosszu korszak szereplö publikumait szemelyesen os nor=
tem, söt baráti ágban voltam sokukkal; lattam öket
Kuriröl és belülröl - szemeim elött nöttek meg nemelyek
és is ugyvodtek össze mások. Mindhamm több muriát
vesztettem er lehö alatt mint hajat, pedig hajamcsak
dus hajam volt és most ritka -

De nincs erem nit sopanivodni - A hajnak
vége is csak mellenül kéllett, körelül nem kéllett söt
nem is hajnak ha nem olyannak latom ma a par=
lamentet, mint ereltött husz évvel, er se azt jelente
hogy egyszer en is csalodtam, hanem azt hogy kétszer
csalódtam - Mert ha nem olyan a parlament a mi=
lyennek akkor lattam, bizonyára olyan sem, a mi=
lyennek most latom. A hangulatok és ugyszen tévelygé
sáteken az egész ... Ereely tizvalabb a hajnaktol és mi=
ért kéket lesznek!

Mióta Körtük tanyárom lettam a nepi szabad
ság egy elvétol alig szerepel vagy alig ellünik - Természetesen
a megyem osztályzisa szerint - A Dieten Classis-ok nem
alteralnak, csak az örökös emberek ugyanazok ezikk
typusok es nem az excellenciás urak alkot egyéb
jelentéktelen individuumok - Prelesztly Tádé, több
mint Paulet, mert Prelesztly a fustenesos tot nemes
ügyek éles villpegen, Paulet pedig csak egy közepes

tudós és szimatos gyerspolgár, a minö millió van
a világon. Horváth Gyula, Bérthy Alszernon, min=
denki ugyes langelme mig a miniszter sokszor
egy kelesszolt semmi - Szives egy elvet mellett irkál=
lem egyszer - messze emberekröl és helyzetekröl ugy amint
én látom öket - Mondjátok hogy jó szemem van - De mi az a
jó szem? gyanusság! Egy milimeterrel lát odább, vagy
mélyebben mint a nem jó szem - Robott a dolgok melysége
tavolsága a végtelenségbe nyulnak -

Azért minden ujonc elsö ülésemen elkeseredem ezért
vádjaimat, ésszemcsében sem volt ökét, kiktöl kényszerben
kadni valamikor, ami mégis kihúzza némelyeket az utókor
Vallatását
, a többen a szakaszok is csinálnak dyspepsiát. A vadalmot
gulve meant összevarják, mintha ezért vadalma lenne,
az üszpekből formás alakzatokat, összefüggéseket találnak a
nagy éterben, de ezt együtt fogva el sirik, — Külön muriumokban
nem tesznek.

Hát en is ugy a tész alján találtam tartozásaim valódi
ar in politicis" voltakat, nem gondoltam hogy a Hammupiróke
mesejo fog ismétlödni elkeseredett elmeszünidömben, hogy pár vá=
rakon egy kivételt (Az Ugocsa) és Körömbösön elhaladva a többi
Kisasszony-temjam mellett, akiket szerettem, akikkel eltam, összeve
elöbukkan valahonnan ez az én Kossuthos, áltatásom is lenevelt
magyarom s hips hops, a Kivétel Kerében levö vegyészke emlene
csak vigyor a tabéra -

Jaj ezt meg most mar hogy a vengeres Hammupiróke szebb
vakaban, negyobb pompával jelenik meg a vilag elött mint a hivatalos
elkenyértelenült Kisasszonyok.

Apánál hiszen nincs kétsége — de nekem ez se az. Mert vagy
mészárosnak vagy sem ezt a disznót es akkor Kivül kell pályatévesztett
emberi vagyok (hogy valahol azért valami foglalkozásom) vagy nem ez=
denkor és akkor Kivül, hogy egészségesen tudjak a többi munkásnak
De mindegy, tész ahogy tész, — én most mar Kedves Hammupiróket
ai hiányát - Ereely Lányom!

Mikszáth Kálmán

A Klub.

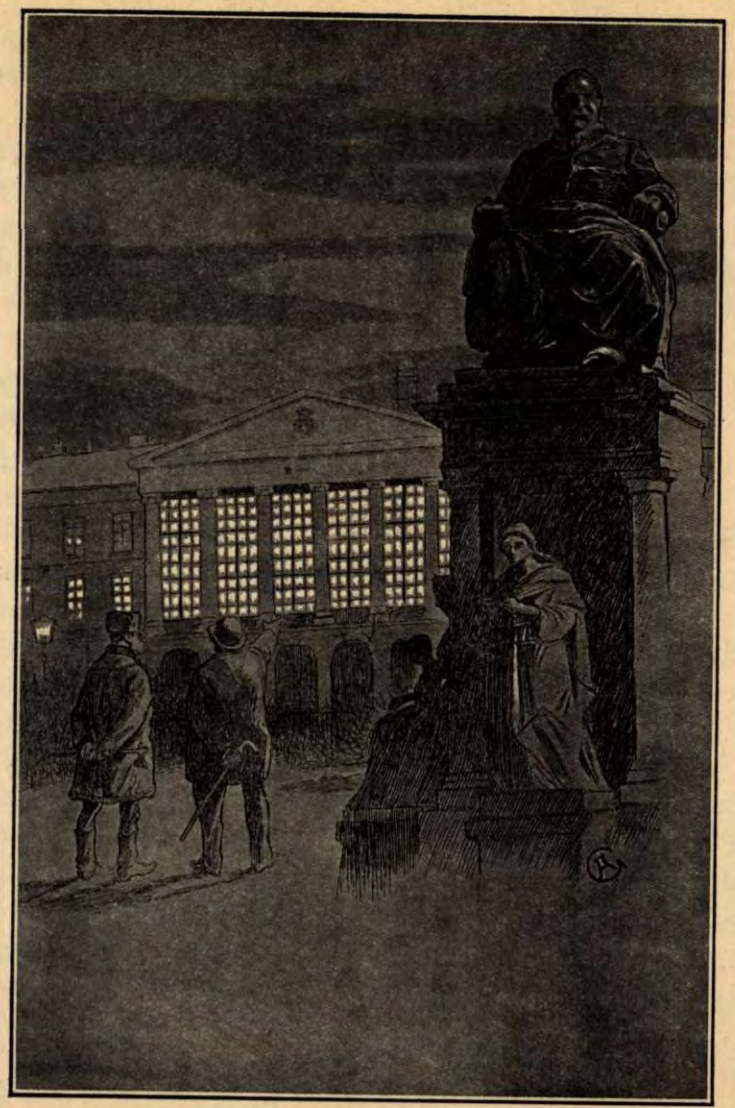

MAGYARORSZÁG kabátos lakosai a következőképen oszlanak meg: olyanok, a kik képviselők; olyanok, a kik már voltak képviselők; olyanok, a kik lesznek képviselők; és olyanok, a kik akarnának képviselők lenni.

Más intelligens elem nincs. A magyar ember mig él, nem szünik meg politizálni és mandátum után epekedni. Sőt a politizálásról még a halála után se kénytelen lemondani, mert még eddig mindig akadtak kerületek, a hol a *holt választók* is hozzájárulhattak a választási campagne élénkitéséhez.

Ily viszonyok közt egészen természetes, hogy az általános figyelem, mint a mohamedánoké Mekka felé, örökké a képviselőházra van fordulva. De mert az nyilt és belátható akár a Dzierzon-köpü, a fokozottabb, sőt lázasnak is mondható, érdeklődés inkább a klubot keresi. A párt-klubok közül azt az egyiket, a hol a hatalom, a többség székel s hol a néphit szerint boszorkánykonyhán előre főzik az eseményeket. Nincs az a magyar uri ember, hogy legalább egyszer napjában oda ne gondoljon, ha pedig csibukszóval ráér egy kis merengésre, kontemplálásra az ambitusán (vagyis más szóval, ha nincs kártyapartieja), gondolata, mint a sólyom, odaszáll a dunaparti Lloyd-klub termeibe s képzeletét, mint a madzagtalan sárkányt, eleresztve tünődik, tünődik: »Valjon mit csinálnak ilyenkor az ország urai a szabadelvü klubban? Hát a mi követünk valjon ott van-e? De sokért nem adnám, ha, mint a mesékben, egy kis ablakon át bekukucskálhatnék.«

De nemcsak a vidéki ember ilyen, a budapesti ujságolvasó, a kávéházi politikus még falánkabb; örökké ujságot olvasván, kifejlődik benne az éhség eleinte a friss hirek iránt, később aztán (s ez az igazi inyencz-csemege) a még meg nem történt események izgatják. Az úgynevezett *háttér* az ő világa. Egy bepillantás, vagy ha csak egy sejtelem; elég, ha ennyit hall valakitől:

— Láttam ma Wlassicsot és mondhatom, sötét volt a homloka.

Vannak megrögzött kombinátorok, a kik még a jámbor Cseh Ervin szavairól is azt hiszik, hogy a jövő leselkedik mögöttük.

Valami roppant nimbus övezheti ezek előtt a szabadelvü kört. Oly titokzatos lehet az előttük, mint a sír, vagy a Dante pokla, vagy a törökök paradicsoma. Mi forrhat ott? Mit csinálhatnak azok a libegő árnyak, melyeket a laikus arra menve esténként lát, szemét a ragyogón kivilágitott ablakokon felejtve? A fővárosi kiváncsian, a falusi nemes ember mély

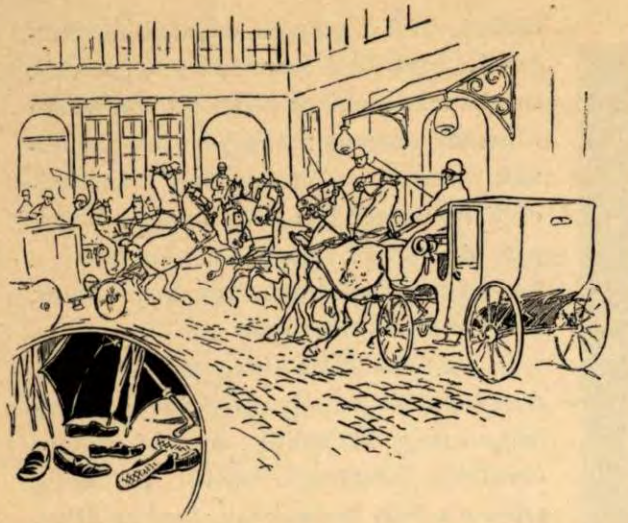

áhitattal figyeli a falon tánczoló körvonalakat, az ablaknál mutatkozók silhouettejeit s élénken löki meg társát, ha végig megy a Lánczhidtéren, a hol Deák szobra jellemzően hátat fordít a klubnak. — No, nézz csak fel! Ott igazgatják az országot. — Boldog falusi ember! De messze van a valóság a te képzelődésedtől.

Hát gyere velem, dühös vagyok rád, mert neked még vannak illuzióid, hát csak gyere, gyújts rá egy szivarra, elbeszélem neked a klubot, föllebbentem a fátyolt, ismerd meg te is.

* * *

Egy közönséges napon menjünk be, a mikor nem érdekes a klub. Mert évenként csak egy-két napig érdekes, vagy kétszáz napig aztán nem érdekes. Ne utánozzuk azokat, kik, a rájuk való visszaemlékezést elhomályosítandók, diszruhában festetik le magukat, a milyenben egy óráig voltak életükben, a helyett hogy a közönséges megszokott ruhájukkal hozzá járulnának a valódi hasonlatossághoz.

Már a bejárat sem hasonlít valami előkelő klub tájékához. Nemcsak hogy czifra botu portás nem ácsorog a Dorottya-utczai kapuban, de még nem is a ház főbejárata vezet a klubhoz, hanem a kátyús udvaron egy igénytelen oldalajtó. A régi jó patriarkhális időben ez is elég volt, — a derék elődök, a kik ezt a helyiséget kibérelték, még nem ösmerték a Park-klubot, se a gentry-kaszinó termeit. Tehát megelégedtek ilyen bejárattal. Pedig azok nagyobb urak voltak. Akkor még több fiakkeros ficzánkoltatta a lovát a rosszul kövezett udvaron, várva a tekintetes képviselő urakat és kevesebb kalucsni feketedett fent a ruhatárban a felakasztott kabátok alatt. Szegény fogatok! De bolondos egy dzsin lehetett, a ki benneteket harminczöt év alatt efféle gummiczipőkre varázsolt át!

Most már csak kevés bérkocsi ácsorog künn. Hanem a klub megszépült, nagyon megszépült. A bejáratot ugyan erősen restelik a miniszterek, kivált ha a bécsi delegátusokat kell bevezetni. De futó érzés az egész. Hamar átesik rajta az ember. A lépcső aztán egészen európaias, a szokott fehér pokróczczal betakarva, melyet rézpálczák szorítanak le előkelően. Két oldalt buja délszaki növények ékesítik a lépcsőt (ez az egyedüli poézis a klubban).

Három köhécselési strófában feljutsz az előszobába, melyet lehetetlen leírni, mert azt minden klubgazda átalakíttatja. — Minden négy-öt esztendőben más pofát kap, de sehogy sejó. Két-három liberiás szolga ott ácsorog állandóan, a kik lehámozzák rólad a kabátot. Azalatt egy pillantást vetsz a fogasokon lógó kabátok erde-

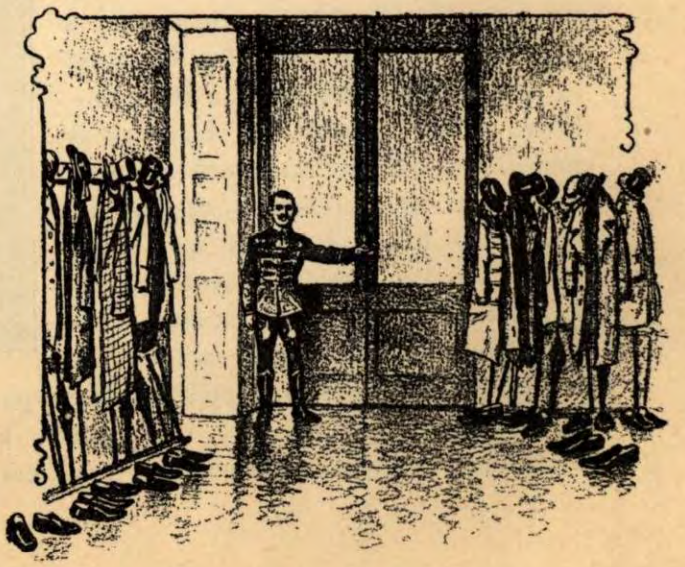

jére s azonnal meglátod, itt vannak-e, a kiket keresel. Egy jóravaló megfigyelő (kivált ha wipp volt valaha) ösmeri az összes politikusok külső burkolatát, a Podmaniczky Frigyes koczkás őszi felöltőjétől kezdve a Chernel György vadászos mikadójáig. A kabátok általában fontos tényezők s valódi virágnyelv a beavatottak előtt. A sok kabát konferenciát jelent, de ha konferenczia nincs kiirva, a mit a lépcsón jövet meg lehet látni a kiakasztott táblán, akkor a sok kabát érdekes események jele. Ha sok idegen szagu kabát van, az a főispánok megczitálását mutatja. Ha nagyon kevés a kabát, az minisztertanácsot jelent. Szóval, a kabátokat mindig meg kell nézni. Érnek annyit, mint egy esti lap.

Az előszoba közepén egy uraságoktól levetett kördiván pipiskedik (gubó legyek, ha ez nem a Móricz Pál idejéből való), azon üldögélnek az idegenek, a kik a klubtagok egyikétmásikát várják. Egy-egy hordár, aki levelet szorongat köpenyegének ujjhajtókája alatt. Kilóg a levélke csücske, rózsaszinü és illatos is, de minthogy a hordár pálinkaszagu, a két illat összefoly és nem lehet egész apodiktice konstatálni a czirkumstancziákat, hogy a klub nyelvén beszéljünk. A kördiványon gubbaszkodik [esténként az öreg János is, a klub régen nyugalmazott szolgája, a] ki még Deák Ferenczet szolgálta ki; ide-ide vonzza a »szülőföld« szeretete. Jól esik az öregnek elnézegetni a régi urait. Istenem, hogy megőszültek. Pedig micsoda virgoncz ficzkók voltak valaha! Aztán az ő figyelme is a felöltőkre fordul, hiszen kabátokkal dolgozott egész életében, sok százezret feladott meg lehúzott. Elmereng a multakon. Hogy megváltoztak ezek a ruhák! Volt egy idő, hogy csupa karneol-gombos bundák és vitézkötéses Zrinyik, Kazinczyk lógtak a fogasokon. Némelyeknek a tetejében egy-egy darutollas kalap. Bezzeg most már alig van magyar kabát. A Gulácsy Dezsőé és a Zámory Kálmán nagyságos uré volt az utolsó. Azaz van még: a Pintér Sándoré. Sőt a Darányi miniszter csurapéján is találtatik még néminemü gombkötő munka, de a többi már mind bécsi szabás.

A jelzett szemle után megindul az ember a végczélja felé. A szerint, a minő ember. Ha politikus, benyit a főajtón a nagyterembe; ha ujságolvasó vagy leveleket akar irni a kerületébe, a jobboldali folyosón az irószoba felé tart; ha pedig kártyás, akkor balra egy szük sikátoron át beoson a játszószobákba.

De minthogy most a klubbot szándékozom bemutatni, nem vallok szint se ide, se oda, hanem benyitok egyenesen a főajtón és bent találjuk magunkat a nagyteremben, melynek még ma sincs izléses szépségre párja a városban.

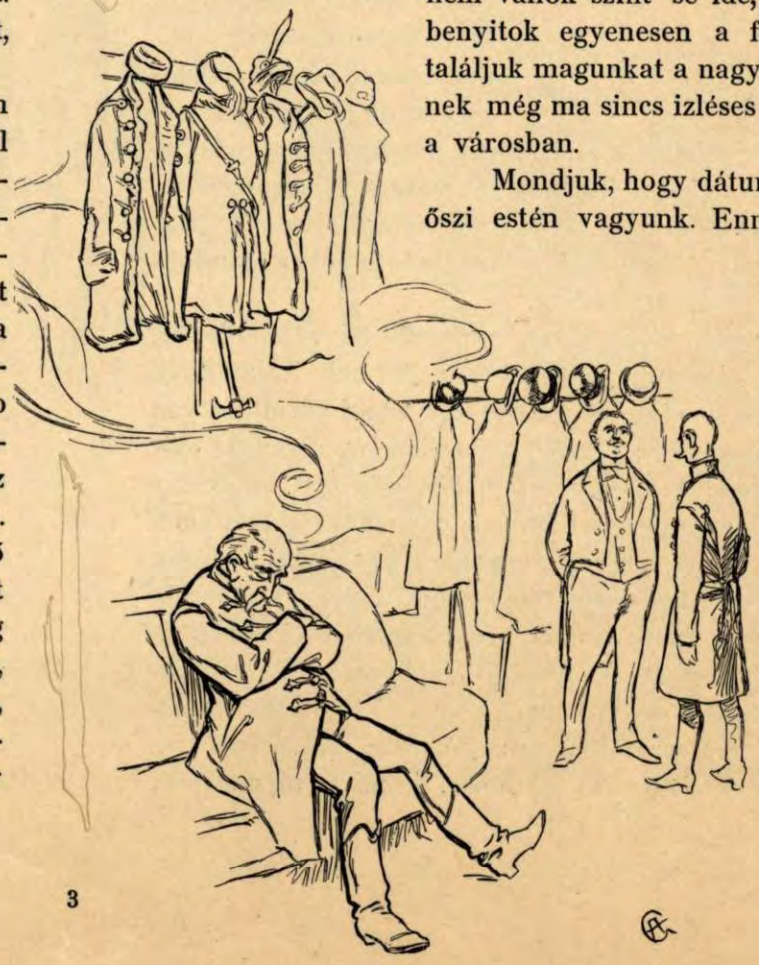

Mondjuk, hogy dátum dolgában egy őszi estén vagyunk. Ennélfogva itt már megkezdődött a téli saison, mert a képviselőknek nem imponál a kalendárium és minden előbb kezdődik náluk, mint más embernél, – természetesen a csúz és köszvény is. Azért kezdődött pedig meg a téli saison, — mert már meg-

indultak az ebédek és estélyek. Az semmi, hogy csak október utolsó napja van, — a telet a frakk jelenti és a szekfü a gomblyukakban.

Nincsenek sokan a teremben. Vegyesen látni frakkos, rendjeles alakokat szekfüvel a gomblyukban, kik valami ebédről jöttek, szekfü nélkül azokat, a kik innen valami estélyre mennek. Szóval, szegények vagyunk, de jól élünk. Egy-egy nagy havanna lóbálózik az előbbiek megfeketedett és megsárgult fogai közt s vidám élményeiket mesélik. Természetesen csak a kellemeseket és a nekik kedvezőket. E viveurök értik a művészetet, hogyan kell élni, s fáradhatatlanok a gondoknak másokra való áthárításában.

Rendesen apró csoportokra oszlanak fel a jelenlevők, vagy kettesben bizalmas suttogókra a termek valamelyik szögletében. Mind a négy szögletben egy angol garnitura van elhelyezve. Az alacsony sötétzöld bőrszékek és divánok csábitóan kinálkoznak. A társalgóterem közepén egy emelvény van, melyen a pártkonferenciákon a pártelnökség és a pártvezér foglalnak helyet, az emelvény alatt egy asztal huzódik szemben az ajtóval: kedvencz támaszkodó helye a strébereknek, a kik innen az egész termet kényelmesen tekinthetik át és mindent megfigyelhetnek. A régi kedélyességnek, vidámságnak, őszinteségnek, melyről az aggastyán képviselők mesélnek, vége van; nem maradt meg abból más, csak a »per tu«. De milyen üres és sivár szó ez most! A mi természetes is.

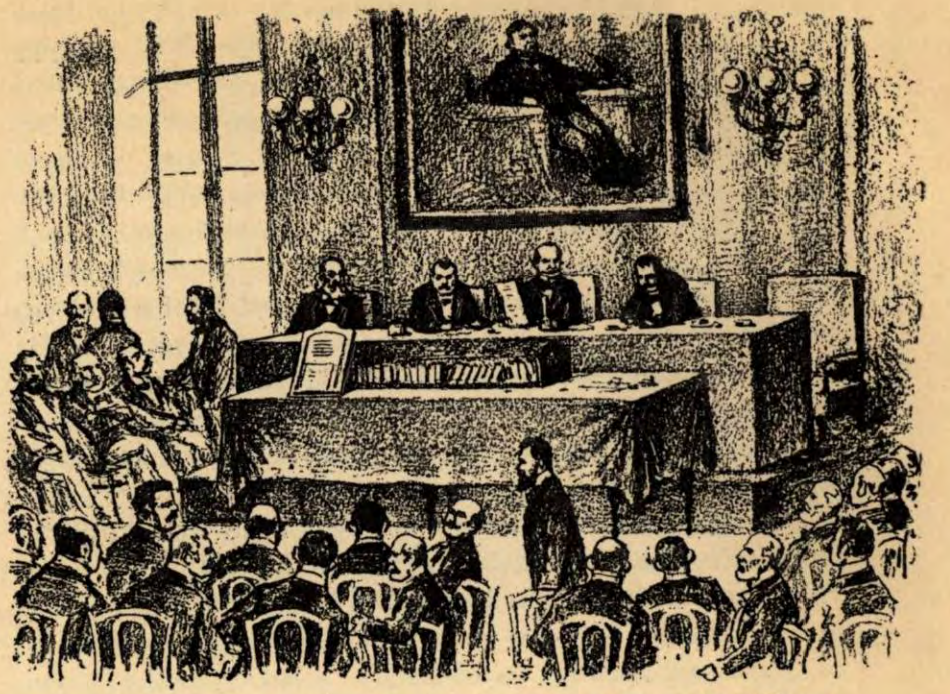

Hajh, a modern idők, ezek a gonosz modern idők! Hovatovább mindinkább vegyes elemek kerültek be a kastélyos földesurak pártjába. De hát még a klubba, a hol mindenkit fölvesznek, kinek nevét az ajánlati táblára följegyezi valaki. Kivált választások küszöbén tömegesen tódulnak be az »akarnokok« a társadalom különféle osztályaiból.

Ily viszonyok között elkerülhetetlen volt, hogy a klub mint társadalmi gyülőhely is elveszitse vonzó erejét. Vegyelemeire oszlott. Olyanná lesz este, mint a milyen a Koronaherczeg-utcza délben, hol mindenki megfordul, de nem kell mindenkit meglátni. Apró kot-

teriák képződtek, melyek összetartanak s nem létezőknek tekintik a többieket. Külön bujnak össze a nagyurak, a kik a kaszinó helyett esetleg ide vetődtek. Külön diskurál a lateiner had, szőve a maga gyermekálmait a jogállamról. A volt nemzetipártiak megható gyöngédséggel simulnak egymáshoz, mint a tyuk által vezetett kacsafiókok a csirketáborban. A benszülött rézindiánok (a régi mameluk-gárda) szinte csak egymásközt váltanak őszinte szót — ha előbb körülnéznek. Ugyancsak külön csoportba verődnek az ujságirók, kik mindenben jobban vannak informálva mint a képviselők. A mi különben nem sokat jelent, mert a Széll-régime alatt nincsenek titkok. Most még jobban elmondhatná gróf Bánffy Béla, ha élne: »Mindent egyformán tudunk, mert egyikünknek sem mondanak semmit.«

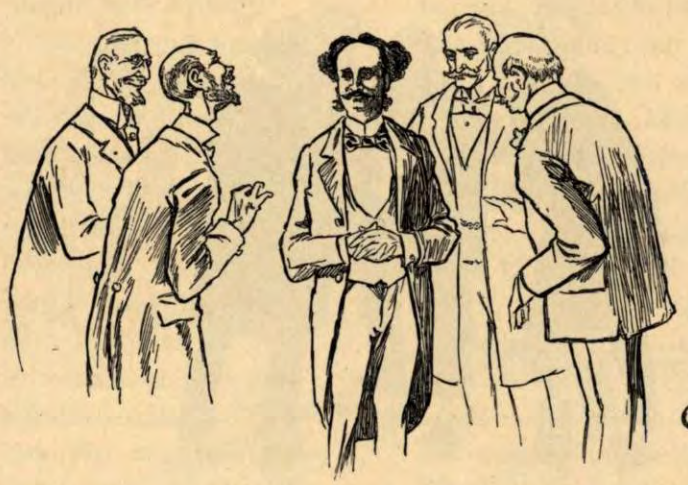

De ez a széttagoltsága a klubtagoknak csak addig tart, mig valami nagy befolyásu személy be nem lép. S ez a mostani időjárás szerint, Apponyit kivéve, csak aktuális miniszter lehet. Nosza egyszerre rohannak ió estét mondani.

Körülfogják, mint Copernicust a tanitványai. Nem mintha kiváncsiak volnának, hogy mit mond (a mameluk nem kiváncsi, csak ügyes). A miniszter különben nem is mond semmi érdekeset. Oh, a miniszter óvatos lény. Talleyrand tanítása nem veszett kárba, a miniszter jól tudja, hogy azért van nyelve, miszerint eltakarja vele gondolatait. De a stréber is tudja, miért van nyelve, s ha a miniszter azt találja mondani: »ma szép idő van«, a stréberek ezt a kis semmiséget is fölkapják, hogy a miniszternek szánt kedvességeiket és csecsebecséiket ráaggassák:

— Valóban, ma szép idő volt, kegyelmes uram.
— Csodálatos kedves ősz ez.
— Ilyen ősz még sohase volt!
— Félig nyári idő, — liczitál egy negyedik.
— Akárcsak a Rivierán.
— Kairóban szoktak ilyen napfényes idők járni.
— Igen, ilyenkor érik a narancs a khedive kertjében.

Ő excellentiája megelégedetten simogatja szakállát, hogy ilyen meteorologiai discussiót sikerült támasztania s lelkében belül bizonytalanul kóválygog egy kevély érzés, olyanféle sejtelem, hogy a természet az ő szavai szerint igazitja magát.

Néhány percz mulva megérkezik a miniszternek valamelyik árnyéka, mert minden miniszternek van egy árnyéka, a legkedvesebb embere (vagyis egy rajongó csodálója), van egy »spiritus familiarisa«, a kitől egy és más, resszortjába való dolgot kérdez és végre van egy leibjournalistája, a kiről azt szokta mondani ő excellentiája: — »Ez nem olyan kiállhatatlan mint a többi«.

Hát ezekből jön még valamelyik és a miniszter elvonul vele, egy ablakmélyedésbe vonja és ott beszélgetnek.

A stréberek most újra szétszélednének, de a mennyei gondviselés, mely a lég madarait eteti és ruházza a liliomokat, segíti azokat, a kik magok is igyekeznek magukon segíteni, s új miniszter lép be az ajtón.

Egy szempillanat és az egész csoport körülzárja.

Öreg exminiszterek beszélik, hogy ez a *körülzárás* egyike a legnagyobb élvezeteknek azokon a polczokon.

Az ujonnan belépő miniszter rekedt (azaz, tegyük fel, hogy rekedt), — náthája van, következésképp panaszkodik:

— Utálatos egy időjárás!

A stréberek sietnek bizonyitani:

— Ezek a ködök reggelenként!

— Akár csak Londonban!

— Nem lehet ezt kiállni!

— Valóságos epidemiák szállnak a levegőben.

— Czudar egy éghajlat.

— Bolond volt Árpád is, hogy ilyen helyre hozott bennünket!

Inkább Árpád deklaráltatik paralisis progressivában szenvedőnek, mintsem a miniszter náthája ne kommentáltassék akképpen, a mint az annak a náthának a legkedvezőbb.

Az együvé tartozás megszünését az mutatja leginkább, hogy ha a miniszterelnök Rátótra utazik, vagy ha szerdai estéken minisztertanács van a budai palotában — akkor csak a kártyások jönnek fel: a társalgó-terem üresen marad, a nagy csillárt meg sem kell néha gyujtani.

Ha mégis bent morfondirozik valaki s nézi a szépen formált oszlopokat, az izléses diszitést, a kecses harmoniát, a mi a termet hangulatossá teszi, ha végig siklik tekintete a miniszterelnökök szobrain, a pártelnökök arczképein, sok mindenféle emlék elevenedik fel előtte, olyan is, a mit megélt, olyan is, a mit csak hallott.

Volt itt már más világ is, urak! Itt ezeken a helyeken, a hol most nap nap után szépeket mondtok a minisztereknek, a ti nagyanyáitoknak mondtak szépeket a gavallérok. A márványutánzatu oszlopoknál, a hol most Dániel Márton a kereskedelmi minisztertől kér valamit, szerelmes ifjak suttogtak piruló arczu, habszin vállu kisasszonyoknak mézes szavakat, mialatt a középen vidám párok lejtették a quadrillet és talán még a menuettet is. Mert az 1848 előtti időkben itt tartották a pesti elite-bálokat.

De hát igy változik meg minden a világon. A szoknya volt itt egykor az uralkodó. És Isten tudja, hogy nem tér-e még egyszer vissza — reverenda alakjában.

Negyvennyolczban néhány ülést tartott itt a förendiház s alkalmasint ez adta az ideát később, az alkotmány visszaállitása után, hogy a Deák-párt klubhelyiségnek bérelje ki.

Azóta folyton az uralkodó többség klubja; erre utalja kedvező helyrajzi fekvése, a pompás tér előtte alkalmas arra, hogy fáklyás zenét adjon a nép, vagy pedig haragos tüntetéseket rendezzen, hatalmas üveges erkélye, a honnan a néphez szólni lehet s a melyen a királyné is megjelent 1867-ben, hogy innen nézze végig, mikor a király a világ négy tája felé suhint kardjával a koronázási dombon.

Erről az erkélyről nézegette Deák és Andrássy, mig a dombot emelték a különböző csatahelyekről hozott földből.

— Készen van-e már? — kérdezte tőle egy este Deák.

— Igen, elkészült, ma bevégezték a kőkerités is, holnapután fölmegyek Bécsbe és referálok ő Felségének.

— Mondd meg neki — jegyzé meg Deák — hogy nekem úgy tetszik, mint ha még hiányoznék a dombból valami.

— Mi? — kérdezte Andrássy meglepődve.

— A számüzöttek csizmáján hozott por.

Andrássy bólintott a fejével — és ez a por is eljuthatott még a dombra.

Külsőleg-belsőleg sok viszontagságon és változáson ment át azóta a klub. A mi a külsejét illeti, ma már egy jobbféle angol társas-kör benyomását teszi, Latinovics Ernő korabeli szőnyegeivel és butoraival. De azelőtt a régi klubgazdák alatt milyen volt! E nevezetes férfiak még azon a népies dogmán nevelkedtek, hogy a világon a legkényelmesebb, legkedvesebb pihenő hely a banyakemencze, vagy a méhes. Ilyen esztetikai nézetekkel lettek — klubgazdák. Banyakemenczéket nem épithettek be, se méhest nem kreálhatván, elmentek a lehető legmesszebb — a renaissance kori párnás lóczákig. Móricz Pál alatt piros bársonynyal bevont keskeny lóczák huzódtak a fal mentén, mint a vidéki városok száláiban, ezek fölött pedig kedvükre szőtték hálójukat a pókok a plafondról. Egy ilyen póknak a munkájában szeretett gyönyörködni dél-

utánonkint a természetkedvelő Paczolay János, s mikor egyszer a szolga le találta valahogy söpörni, Móricz Pál reáförmedt:

— Hogy merte kend bántani azt a pókot? A Paczolay pókját. Már most aztán mit mondjak én Paczolaynak, hogy hova lett?

Azonfelül egy becsületes szék nem volt, a mire az ember leüljön. De hát nem a székek teszik a klubot. Jele, hogy mégis ezekre az időkre esik a klub aranykora; mikor még történelmi alakok taposták az olcsó zsenilia-szőnyeget s a nemzet úgy tekintett ide, mint a görögök az Olympus felé, hol kisebb-nagyobb istenek szövik az emberiség sorsát.

A Deák-párt idejében még nem voltak a merev pártformák annyira kidomborodva mint később; egyetlen ember elmebeli és erkölcs-ethikai fölénye tartotta össze a hatalmas pártot, melynek otthon minden tagja egy kis Deák Ferencz volt s ittfent valamennyi önként meghajolt az egyetlen igazi Deák Ferencz előtt. A »mezei hadak« kifejezés még akkor nem volt kitalálva (tudom, mert én találtam ki), de nem is voltak még mezei hadak, minden ember a saját egyéni kiválóságáért lévén a parlamentbe beválasztva. Ily ideális képviselőház még nem igen volt a világon, mint eleinte a mienk. De a »kipróbált« celebritások, kiknek karakterét jól megfigyelhette a közönség, a tizenkét évig tartó passiv resistencia alatt hamar kifogytak s már a következő országgyülésen csipősen jegyzé meg Deák az ujon megválasztott Vojnics Lukácsnak:

— Van-e sok pénzed?

Vojnics Lukács vállat vont, majd szerényen felelte:

— A pénz sohase sok, akármennyi.

— Azért kérdem, — folytatá Deák, — mert ide vagy sok pénz, vagy sok ész kell.

Stréberek még akkor nem voltak. Ez a faj egyszerre keletkezett a rossz miniszterekkel, mint a hogy a szinházaknál

a klakk hihetőleg a gyenge darabok kedvéért szülemlett. Andrássy, ez a tündöklő nagy talentum, nem maga válogatta kabinetjét, hanem a közönség válogatta ki neki. A legünnepeltebb nyolcz név. Ezeknek az uraknak nem kellettek külön udvaronczok. Minek? Hiszen az egész ország ünnepelte őket. Meghódolt nekik mindenki. És nevetséges lett volna barátokat gyüjteni ott, a hol nincsenek ellenségek.

És mégis a kormányzás felette nehéz volt ebben az időben. Szinte lehetetlen. Hasonlóan a klub sem volt soha oly süppedékes és félelmetes hatalom. Korlátlanul uralkodtak ez önálló celebritások felett a változó hangulatok. S az Andrássy-kormány, mely két udvar között lavirozott, melynek minden kérdést előbb tisztába kellett hozni a bécsi burgban és a budapesti »Angol Királynő«-ben, és ha véleményeltérések mutatkoztak, azokat nagy tapintattal elsimitani, még mindig egy harmadik akadálylyal is állt szemben minden pillanatban, a klub hangulatával. Igaz, hogy ennek »az öreg ur« volt az inspiratora, de ő nem volt bent a kabinetben és gyakran szeszélyeskedett.

Az intrikák, a kinos inczidensek napirenden voltak e szép termekben.

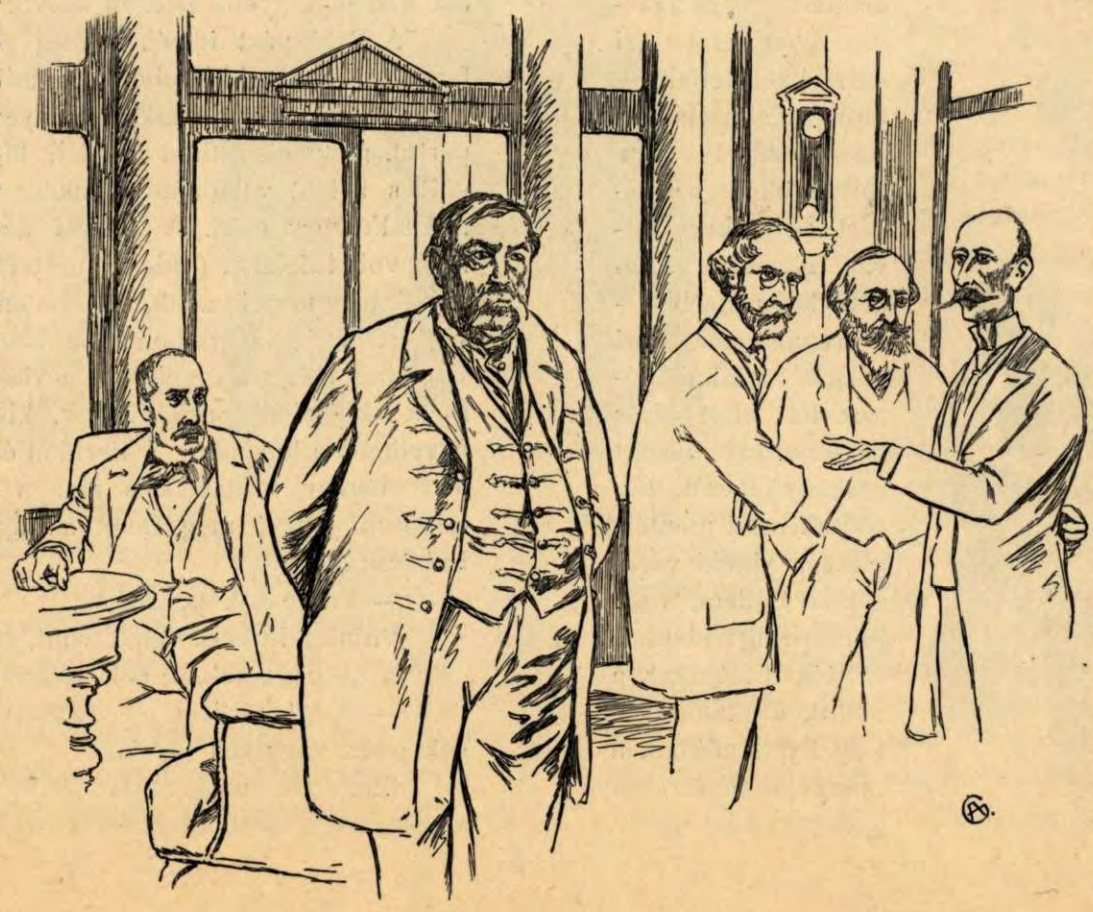

S ha az öreg Deák ballábbal kelt fel s összevont szemöldökkel jelent meg esténként a klubban, a kormány megrendültnek érezte magát.

Abban a szögletben szeretett üldögélni, a hol most az Andrássy mellszobra áll: lábait többnyire keresztbe vetve, fejét kényelmesen hátrahajtva adomázott, abban a helyzetben, melyben az elnöki emelvény fölött függő festménye ábrázolja.

Különben adomái is okos dolgok voltak. Mindenik vágott valahová. Még a legdrasztikusabbaknak is volt magjuk. Ok nélkül semmit se beszélt el. Történetkéi, élményei valóságos parabolák erejével hatottak s politikai vonatkozással birtak azon keretben és azon a napon, a melyen elmondattak. — Kár, hogy csak a történetkék maradtak fenn csupaszon, és a keretek, a melyekben elmondattak, nemzedékről nemzedékre és szájról szájra való vándorlásuk közben elkallódtak vagy megváltoztak.

Egyes mondásai, megjegyzései, kraftausdruckjai a bibliai patriarkák ősbölcseségét lehelik. Vannak ezekből olyanok, melyek egymaguk képesek lennének őt halhatatlanná tenni s melyek messze túlélik

GR. FESTETICS GYÖRGY
GR. ANDRÁSSY GYULA
B. WENCKHEIM BÉLA
HORVÁT BOLDIZSÁR
B. EÖTVÖS JÓZSEF
GOROVÉ ISTVÁN
LÓNYAY MENYHÉRT
GR. MIKÓ IMRE
MAGYAR
MINISZTER
1867

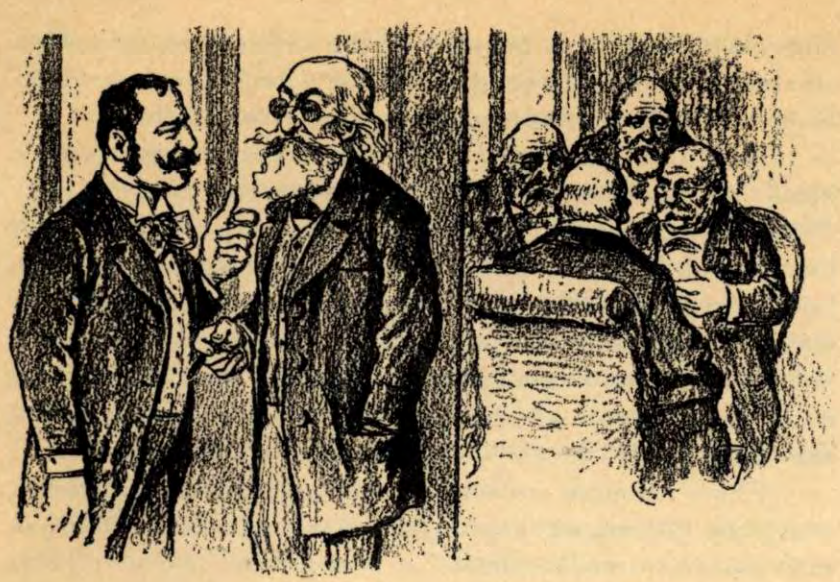

fönséges erejü beszédeit, sőt nagy művét, a 67-iki kiegyezést is. Az a mondása, a mit a kétszeri ujonczozás terve ellen szegzett a königgrätzi csata után, hogy *»a magyar anyák csak egyszer szülnek egy esztendőben«*, vagy az a másik, melyet egy képviselőnek mondott, mikor a fiát vitte hozzá bemutatni és szóbeszéd közben azt a reményét fejezte ki, hogy derék ember válik belőle: *»magad légy olyan, a milyennek fiadat szeretnéd«*; ezek és lelkének száz meg száz ilyen kihasadt gyöngyszemei Seneca mellé helyezik őt.

Élete utolsó idejében már nem jól érezte magát a klubban, pártja körében, melylyel nem birt többé föltétlenül. Mind ritkábban jött fel. Mint a hogy a gazda nem szereti már látni pusztulásnak indult jószágát. A párt meg is fogyott, elégedetlenségi symptomák mutatkoztak és Tisza silhouetteje egyre elevenebb vonalakban kezdett megjelenni a láthatáron.

Ezekben az időkben mordult fel egy a párt egységét szomoru szinben feltüntető klub-konferenczián, mikor a felszólalók természetesen még mindig »Deák-párt« néven emlegették a többséget:

— Az ördögnek a pártja, nem az enyém!

Felkelt s hatalmas, nyugodt lépteivel eltávozott az olvasóba. Hívei közül konsternálva követték néhányan.

Az öreg ur boszus volt és zsörtölt azok ellen, a kik secessióra látszanak dolgozni.

— Mért nem tesz úgy bátyám is, mint Tisza? — kérdezte tőle Bónis Samu.

— Hát hogy tett Tisza?

— Kizárta pártjából a dissidenskedő Ugronékat.

Deák Ferencz fenyegetőzve intett a kezével:

— Ej, ej, Samu, Samu! Hiszen Tisza megtehette, mert a kisebbségből akármennyi ember megy is ki, mindig kisebbség marad; de a többség, ha sok ember talál belőle kimenni, egyszer csak megszünik többség lenni.

A fuzió 1875-ben uj epochát nyitott meg a klubban is. Tisza Kálmán erős marokkal fogta meg a pártvezetés gyeplőit, rideg fegyelmet hozott be s a milyen jó volt azok iránt (tulságosan jó), a kik tüskön-bokron követték, kiméletlenül ejtette el az ellentmondót. A Deák nevet is elhagyta a párt s fölvette helyébe a »szabadelvü« bőrt (de sokan mondták, hogy az uj gunya nem igazi bőr, hanem csak imitáczió). A két különböző elem, a volt balközép és a volt Deák-párt sokkal hamarabb olvadtak össze, mint az 1899-iki fuzió táborai, pedig az előbbiek közt sokkal nagyobb hézag tátongott az elvekben. Mindamellett, hogy a párt kezdett némileg összekovácsolt tömör egészet képezni, a klub őslakói még évek mulva is szerették magukat büszke mellveregetéssel vén Deák-pártiaknak mondani, megkülönböztetésül a többiektől. Deák alakja sohase tünt le végkép a magyar égről, verőfényes nappal nem látható, mint a hold, időközönként meghalványodik, néha megfogy, de ha a sötétség kezdődik, teljes fényével elő-

bukkan és bevilágítja az utakat nemzetének... Tisza csak igen lassan jutott erőhöz. Tanult a Deák-párt bajain s az volt a czélja: egy kézbe hozni össze a hatalmat (persze a saját kezét gondolta); az önállóan gondolkozó vicze-vezéreket, a kik intrikálni szeretnek, lelapítani, vagy elrakni hivatalokba.

De ez nehéz munka volt, mert a párt mégsem volt elég nagy ahhoz, hogy az átalakítás keményebb föllépéssel gyorsan történhessék. Bajok is voltak folytonosan, — Bécsben sohase pihennek. Tisza ott eleinte nem volt kedvelt ember: Sobrinak hivták az udvarnál.

A terep azonban nem volt rossz a klubban. A párt csendesedett, szelidült szemlátomást. A berzenkedő régi hatalmas emberekből sokan a Sennyey-pártba mentek át, némelyek elhaltak, mások kimaradtak a házból. Azonfelül csinos, föltétlenül hű gárdát hozott magával a Dorottya-utczába.

De a Deák-párt hajdani podagrás, köszvényes öregei is hamar megszokták az uj vezért. Az öregek érezték, hogy Tisza nagy becsben tartja őket. A világért se nyaktilózott köztük, mint a győző ellenség szokta, sőt a helyüket is megfujta, »öreg lovak fel nem fordítják a szekeret« mondotta tréfásan s tüzzel-vassal segité őket a választási csatákon. Soha még annyi öreget együtt, mint Tisza idejében. De volt is olyan köhögés a klubban esténként, hogy az ember a saját szavát se értette.

Ekkor mondta valamelyik vidám képviselő Tiszának, a ki azon töprengett, hogy egyik kimaradt államtitkárnak miképen szerezzen kerületet:

— Nyittass egy ablakot kegyelmes uram s mindjárt sírba visz a léghuzam három-négy aggastyánt.

De bármennyire gondozta is pártját, Bosznia occupatiója idején a többség *hét* emberre olvadt le.

S így lőn, hogy Tisza épen az ellenkezőjét érte el annak, a mit akart. Meg akart menekedni a portentumoktól s belejött talán épen azért egy olyan állapotba, hogy minden egyes mameluk portentummá vált. Mindenik azt képzelte, hogy az államépület rajta nyugszik. Kidüllesztett mellel járt a klubban s fenhéjázón beszélt a dolgokról: »Ezt én nem szeretem, nekem ez nem tetszik, nem fogom megszavazni.« Becses, kimondhatatlan nagy értékü portéka lett minden egyes voks. Az ördögbe is, hét többség! Ha négy mameluk megharagszik és elpártol, vége az uralomnak!

Még most is regélik a klubban azt az időt, mikor a miniszterek tenyerükön hordták a mamelukot. Beczézték, hizelegtek neki, bókokat mondtak, kikérdezték, mit álmodott, hogy van a felesége? Hát a gyerekei? Nagyok-e már? Nem

kell-e nekik stipendium? Ha rosszkedvü volt, firtatták, nem beteg-e s megrémült arczokkal kapaczitálták:

— Eredj kérlek, nézesd meg magadat orvossal. Vigyázz a drága egészségedre.

Ha pedig az orvos nem talált volna rajta semmi kóros tünetet, mindenféle keresztkérdések alá vették, nem haragszik-e valamiért, vagy nincs-e valami kivánsága? . . . Az volt a jó világ! Hanem azért mégse térjen vissza!

Bizony volt úgy sokszor, hogy szalmaszálon függött a szabadelvü párt létele. Gondbarázdálta homlokkal hullámzottak a Tisza hivei válságos estéken a nagyteremben, hol immár csak Ucsu (az öreg Urbanovszky Ernő) érezte magát biztosan, kijelentvén:

— Akármi lesz is veletek, akárhova sodorja is benneteket politika, én ezekben a helyiségekben maradok és a melyik párt ide fogja jönni, annak leszek övé tagja.

Szegény jó Ucsu! Ő volt a jó mameluk prototypusa. Ez a mondása fejezi ki leghivebben a mameluk-észjárást: mindent az egyéni kényelem szempontjából venni. Igaza volt, nagyon igaza. Délutánonkint hosszú évek sora óta ott szundikált a klub divánján. Megszokta. Nem tudott volna elválni tőle. Hiszen a társaihoz is ragaszkodott, de a diván mégis más, mégis több. Mert a társai meglesznek ő nélküle, de ő nem lehet meg a diván nélkül.

Tisza a »kivárás« mestere volt, kibőjtölte a rossz napokat. A hét főnyi többség nőtt lassan-lassan, minden választás megszaporította egy kicsinyt, úgy hogy 1884-ben Vizsolyi pártelnök már azt kezdte hangoztatni:

— Egyetlen ambiczióm, hogy valaha száz többségünk legyen.

Nevettek rajta. Bohóság, lehetetlenség. Pedig csak egy-két évig kellett volna még élnie, hogy vágya teljesüljön.

De azért már ez a választás is szükségessé tette a ruhatár átalakítását és a kártyahelyiségek megnagyobbítását, annyi mameluk jött be.

— A liberalizmus erősödik, — hangoztatták.

Pedig voltaképen nem annyira erősödés volt ez, hanem

gyengülés. A nemesi osztály folyton-folyvást szegényedett, minélfogva gyengült az ellenállási képessége.

A mi magát a liberalizmust illeti, az már akkor is furcsa volt. Parádés gunya, mint a franczia birák talárja, a mit az ülésekre felhuznak, de a tárgyalási terem küszöbén tul levetik.

Liberalizmus csak a konferencziákon van, azontul senki sem veszi azt komolyan.

Voltak ugyan holmi *félliberálisok,* a kiket a többiek *egész demokratáknak* hivtak. Azonban az »egész demokraták« is azt tartották, hogy többet ér nemes embernek lenni, mert a nemes ember, ha akarja, lehet demokrata, ha akarja lehet arisztokrata, míg ellenben a nem nemes ember csak demokrata lehet.

Tisza most már gyorsan terjeszkedett hatalomban. Nőtt, nőtt, egyre nőtt, úgy hogy idelent szinte diktátor volt már, Bécsből nézve pedig félelmetes. Ekkor ragadt rá a *generális* titulus.

A párttagokra ellenben az »inventár-mameluk« név. A klub egyszerű társaskörré sülyedt, a hol kártyáztak, pletykáztak, olvastak, sakkoztak és megnevették a Beöthy Aldzsi sziporkázó élczeit, de politikát nem csináltak. A generális nem konferált, csak disponált. A konferencziákon előterjesztett a dolgokból a mennyit jónak látott, de ez csak formalitás volt. Isten ments, hogy valaki ne helyeselje.

Egyetlen egyszer kiáltott fel valaki e konferencziák egyikén, melyen a pártelnök szokás szerint Tisza egyik »napiparancsát« olvasta fel, vagyis a megválasztandó delegátusok lajstromát:

— Legalább a klubszolgát mi magunk választanánk!

Száz szív dobbant meg ijedten, száz arcz elsápadt, száz torok szerette volna kiáltani: »lázadás, lázadás«, neki estek a szerencsétlennek, a ki közbekiáltott, talán fel is konczolják vala ott nyomban, mint az ónodi országgyűlésen tették Rakovszkyékkal, ha ki nem sül, hogy az illető kegyetlenül be van csípve, minélfogva kétszeres immunitása van.

Kétségtelen, hogy Tiszát nagyon szerették párthivei. Szinte megfoghatatlan a távolálló előtt, miért szerették épen azt, ki minden önállóságot elölt bennük? Modorára nézve hideg volt és zárkózott, nem nyájaskodott, nem közlötte terveit.

Szerették egyszerüen azért, mert ő is szerette embereit. Ugyükben, bajukban meghallgatta és segitett rajtuk, ha lehetett, — sokszor, ha nem lehetett is. Igazi Gondviselésnek tünt fel. Nem volt ritkaság, hogy a képviselők még a házi perpatvarokban is hozzá fordultak s Tisza békitette ki a feleségeikkel. Az ő szótára szegényes volt, de a szivjósága kimeríthetetlen forrás. Ha valakinek azt felelte kivánságára: »majd meglátom«, ez annyit jelentett: *»mindent megteszek«*; ha azt felelte: »talán«, ez annyit jelentett: *»biztos«*. Ő maga ilyen szótárt használt, de a főispánjainál nem szerette. Egyszer valami utasitást adott a klubban egy felvidéki főispánnak.

— Meglesz? — kérdé.

— Nem tudom.

A generális szaporán kezdett pislogni s aztán csipősen jegyzé meg:

— A »Nem tudom« familia igen tisztességes és kiterjedt nemzetség, de egy tagja se való főispánnak.

Hátat fordított neki, el volt bocsátva.

Minden nap eljött a klubba a Schneider hires szürkéin, melyek voltak olyan nevezetesek abban az időben, mint a Bucefalus vagy a Caligula lova. Ha konferenczia nem volt, meghallgatta a képviselőket, a kik várták, aztán besántikált a kártyaszobába — a rendes kompániájához, hol valami »helytartó« játszott addig. Tarokkozás után fölkereste Csernátonyt, — elvonult valami szögletbe és sokszor órákig suttogtak. Csupán ezzel a hű emberével

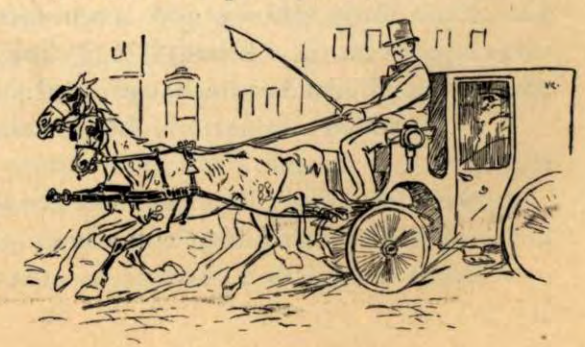

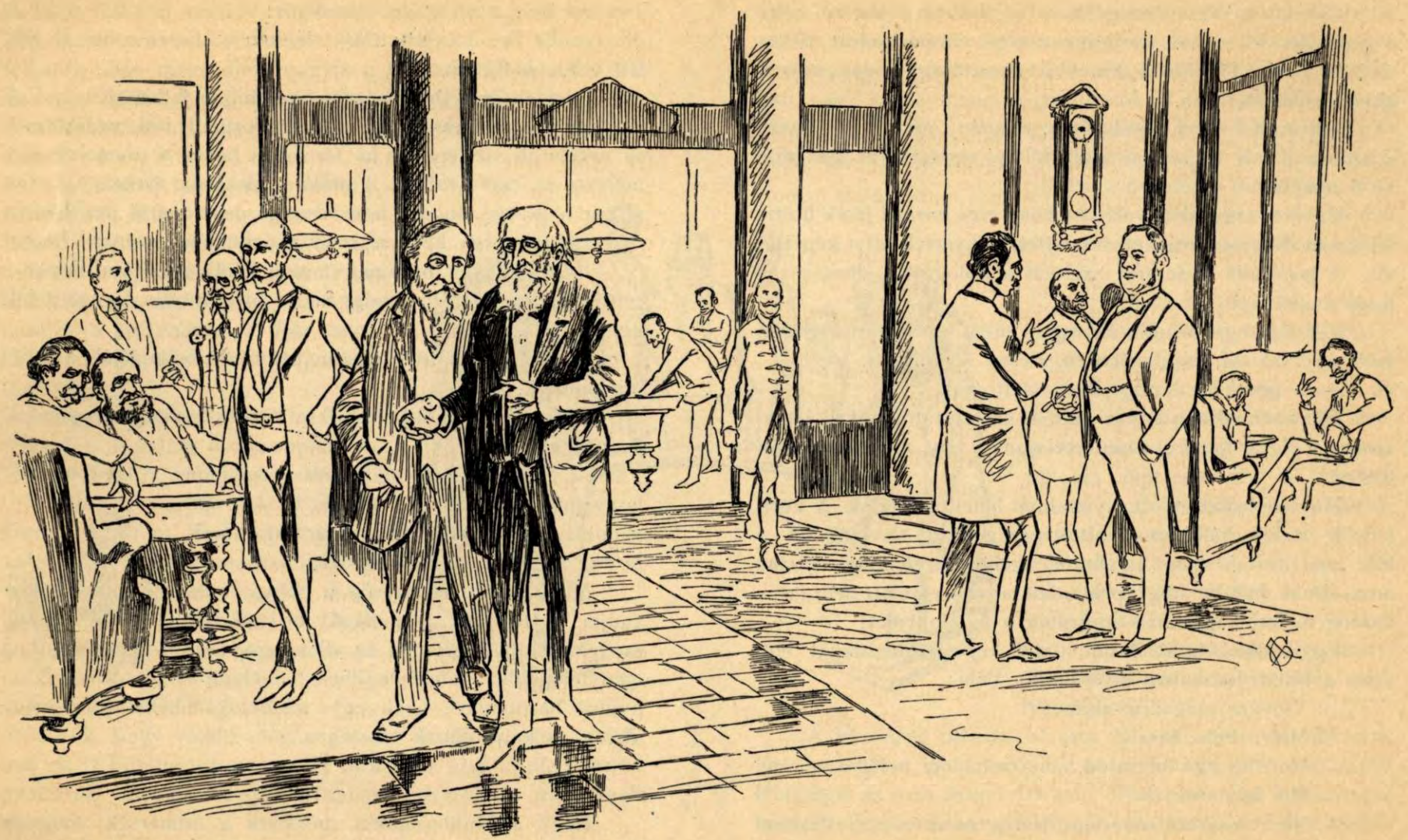

közölte legtitkosabb szándékait, ki több hatalommal és tekintélylyel birt e miatt, mint valamennyi resszortminiszter együtt — de soha nem használta. Igénytelen volt, szerény és hallgatag mint a sír. Aktuális dolgokról véleményt nem mondott; monoklijával játszogatva tipegett-topogott a teremben s a »Punch«-ból összeszedett régi angol anekdotákat mesélt el ismerőseinek, rettenetesen nehézkes, szaggatott, konfuzus stylusában.

Csernátonyn kivül még Tisza Lajossal tanácskozott néha a generális, sőt nehéz kérdések esetén ellopózkodott titkos sikátorokon át Falkhoz is, kinek szerkesztőségi irodája ugyanabban a házban van.

Így multak évek évek után, esemény nélkül, zajtalanul a klubra nézve. A pásztor a szemöldjei mozgásával igazgatta az ő nyáját.

Egyszer az egyik udvari szobában erős hazárd-játék ütötte fel a fejét. Nagy összegeket vesztettek és nyertek ott a képviselők. A generális tudomást szerzett a dologról s elhatározta, hogy végét veti.

Két nap egymásután keresztül ment a játéktermen, nem szólt egy szót se, csak mereven, élesen oda nézett.

— A generális haragszik, — suttogták.

És a harmadik este már sötéten, üresen tátongott a kártyaszoba; a hazárdjátékot elseperte onnan egy rosszaló tekintetével.

Minden csendes volt. Nyugalmat leheltek a falak. A korifeusok, a kik hatalmon voltak, nyugodtan élvezték azt; a kik nem voltak még hatalmon, szelid türelemmel várták amazoknak halálát, hogy belejuthassanak s ez alatt nem intrikáltak, hanem tapintatra tanitották a fiatalabbakat.

Egyik elmés, szabadszájú fiatal képviselőtársunkat elővette a billiárdszobában gróf Bánffy Béla:

— Vigyázz magadra, amice!

— Miért, Béla bácsi?

— Mert ha úgy folytatod, soha sem lesz belőled semmi.

— Mit folytatok én?

— Nem rosszból mondom, fráter, mert én is szakasztott olyan voltam mint te, azért nem lettem miniszter; a mi a szivemen, az a számon, a világért sem tudom elhallgatni, ha valami jó ötlet eszembe jut...

— Ugyan, Béla bácsi, hogy jutna a te eszedbe jó ötlet?...

Az öreg gróf szeme felcsillant:

— Ez az! — kiáltott fel élénken. — Ez az, a mit el kellett volna hallgatnod.

Ezer és ezer ilyen aperçu született e falak közt, hol az emberi engedelmesség üzte rettentő orgiáit, hol megszünnek az indulatok viharzani, s ha támad is harag a mameluk szív mélyén, az csak valami komikus alakban törhet ki, mint mikor a pezsgő dugója nem durran, nem ugrik fel, hanem csak czuppan egy kevéssé, mert nincsen elég szénsav benne.

Báró Wasmer haragudott meg Wekerle államtitkárra s rettentőn fenyegetőzött, hogy majd megmutatja ő, csak találkozzék vele.

— Hát ugyan mit tehetsz neki? — csillapítják a többi mamelukok.

Wasmer meghökkent. Ez a kérdés csakugyan gondolkozóba ejtette.

— Ejh, — kiáltá mérgesen és a szemei villámlottak — hogy mit tehetek? Hát tudom is én? De valamit csak tehetek. Hiszen a birka csak birka, *de mégis topog a lábával.*

Mily isteni szerénység a világ fenevadjai, a tigrisek, leopárdok, oroszlánok, medvék fölött átszaladva az állatország legigénytelenebb teremtményéhez, a birkához nyulni hasonlatért. Csak egy mameluk tehette ezt a maga akkori csekélységének érzetében.

* * *

Hogy a klubteremben mekkora a hőmérsék, azt egy hőmérő mutatja, mely az ablakra van akasztva, de hogy ki mekkora ember, azt az úgynevezett *félkaréj* jelzi. Belép például Baross Gábor a klubba és egy félkaréj veszi körül. Mindjárt tudhatod, hogy Baross a jövő embere. Belép Szilágyi Dezső

és őt is félkaréj veszi körül. Tehát Szilágyi is a jövő embere. Már most csak azt kell konstatálni: melyiké volt a nagyobb félkaréj, hogy megtudjuk, melyik a közel jövő embere. Igen, de belép Széll Kálmán és az ő félkaréja még sokkal nagyobb, a miből az következik, hogy az a *közel jövő* is még nagyon messze van.

A félkaréj tehát nagy dolog a politikában. A népszerüség mértéke. Lehet valaki kedvelt ember, de ha nincs félkaréja a klubban, akkor csak kisbirtokos a népszerüségben. A félkaréjok a latifundiumok. Kár, hogy nem lehet őket kötött birtokká változtatni . . .

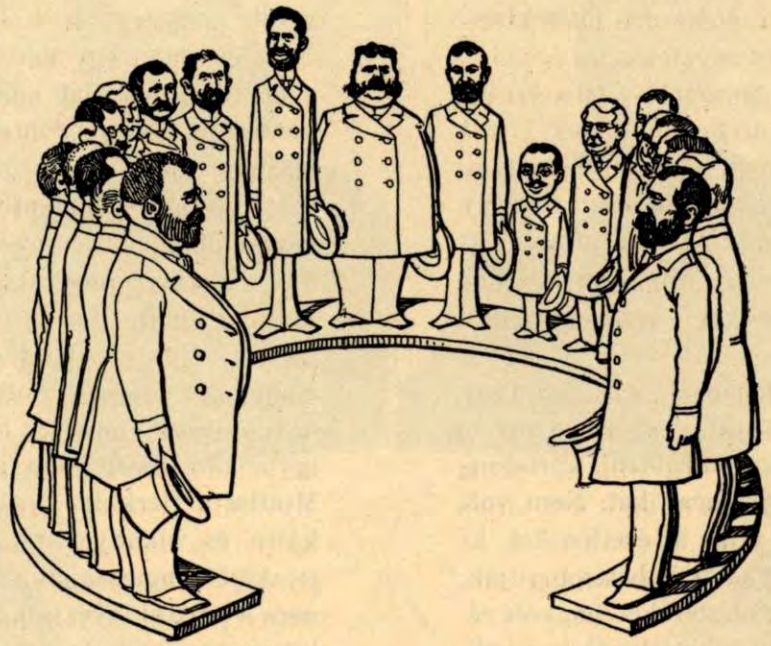

Egy napon aztán eltünt a Tisza félkaréja. Hatalma összeroppant. — Miért? Hogyan? Megfoghatatlan.

Mikor a véderőjavaslatot a klubkonferenciákon kezdték tárgyalni, volt ellene némi berzenkedés. Horváth Gyula, Hegedüs Sándor, Tisza intimusai felszólalni készültek. Hirek kószáltak napok óta, hogy ez is, az is »aggódik«. Ilyen aggódók mindig voltak, a kiknek megkivánta a természetük, hogy valaki megnyugtassa. De Tisza ideges volt, már ez is bosszantotta most és mikor az első konferenczián gyorsirók jelentek meg a klubban, odaszólt a wippeknek ridegen:

(Talán épen ez a jelentéktelen rendelkezése buktatta meg.)

— Távolitsátok el a gyorsirókat!

A gyorsirók távoztak, de a falánk ellenzéki lapok tudósitói fölkeresték éjjel a képviselőket vacsoráló-helyeiken s azok hasból mondták el a különben jámbor felszólalások velejét, beleszinezve olyan megjegyzéseket és felszólalásokat, a miket egyik-másik mameluk suba alatt tett a kártyaszobában, vagy kifelé menet a garádicsokon. A riporterek ezt az elasztikus anyagot megforgatták a lapjaik levében s igy jelent meg másnap »Forrongás a klubban« kövér betükkel, megritkitva a csipősebb mondások, a rejtett nyilak és lándzsaszurások (a mik alig multák felül természetben a légycsipés erejét).

Igy ment másnap, harmadnap, negyednap, a lapok hasábjai füstölögtek a lázongástól, a mi a klubban történik, s a mamelukok — hiszen ők is hiuk szegény párák s mint a virágok a harmat után, ők is epednek egy kis népszerüségért — tényleg kedvet kaptak felszólalásokra, élénk, maliciózus megjegyzésekre, közbeszólásokra, melyek mint a Noé galambja elröppennek a klubban (a generális talán meg se hallja) és másnap a lapok tudósitásaiban visszatérnek, csőrükben a népszerüség galylyacskáival.

A közönség olvasta, olvasta és összenézett csodálkozva. Hát csakugyan megmozdult a mamelukhad, hát csakugyan lehetséges és nem álom? Olvasta, olvasta és maga is forrongni kezdett. Ezer visszhang felelt, a klubmoraj mennydörgéssé dagadva hömpölygött visszafelé, mintha oroszlánok bődülnének vissza a pajkos báránykák mekegésére. Az utcza megmámorosodék a kövér betüktől és talpra állt egy reggelen... Minden megmozdult, hullámzott, forrt, bugyborékolt: láz

és láz mindenütt, csak a klub normális hőmérsékletü és propter formam csinálta a »hadgyakorlatot«, hogy tessék-lássák Bécsben, milyen nehéz Tiszának révbe vinni a javaslatot.

. . . Hanem a viharok daemonai kiszabadultak már akkor a skatulyáikból és lehetetlen volt őket többé visszaparancsolni. Azon a napon, mikor Tisza lemondott, udvari ebéd volt Budán. A klubba érkező frakkos képviselők azt a hirt hozták, hogy a király igy szólt a cerclenél többekhez:

— Ezentul is Tisza fogja a pártot vezetni.

Tisza tekintélyét, erejét olyan nagyra értékelte a király bukásában is, hogy szükségesnek látta ezeket mondani. Tiszát jól itélte meg, de rosszul a pártot. Nem volt mitől tartani. Már harmadnapra úgy magyarázták el félhivatalosan a király szavait, hogy Tisza ugyan bent marad a pártban, de nem ő lesz a vezér, hanem Szapáry, s ennek a dokumentálására Tisza letette a »generális« czimet, magát »közlegény«-nek deklarálva.

Szapáryban nem hiányzott se a jóakarat, se a hazafiság a kormánygyeplők tartásához, hanem hát egyéb baj volt.

A Tisza volt pártjában nem tudott megbizni, apródonkint a saját embereit hozta be, fiatal grófocskákat. Nem volt okos dolog. Csak az uborkánál szokás, hogy az éretleneket, ki nem fejletteket szedik le indáikról idő előtt és besavanyitják.

Tetézte a bajt, hogy Tisza nagy miniszteréket hagyott rá. Különös hagyaték épen Tiszától. Szinte hihetetlenül hangzik. Mintha azt olvasnók, hogy a Zsedényi hagyatékában négy pompás redingote-kabátot találtak. De tényleg nagy miniszteréket hagyott: Szilágyi Dezsőt, Csáky Albint, a hatalmas Baross Gábort, a kit »tót Napoleon«-nak hittak egymás közt, és Wekerle Sándort, a kit csupasz arcza miatt »püspök«-nek szólitottak. Mert még akkor nem volt szokásban, hogy a miniszterek magok is excellentiázzák egymást. Ez csak később honosult meg.

— Jó estét excellentiás uram. Hogy van excellentiád?

— Köszönöm az excellentiád kérdését, csak úgy lassan. Hát excellentiád?

— Na na. És hol vacsorál excellentiád?

— Excellentiád társaságában, ha úgy parancsolja excellentiád.

A négy említett miniszter per Gábor, per Dezső diskurálgatott egymással.

Massziv, imponáló alak volt mind a négy. Nem kellett nekik pipiskedni, pózolni és lábujjhegyen állongálni, hogy kilátszassanak a tömegből. A nemzet már rég észrevette őket s a népszerüség hájával kenegette. Az pedig épen olyan mint a svéd massage; nem szükség, hogy az illető is hozzá mozgassa a testét. S hogy im a király élükre tette Szapáryt, tudnivaló volt, hogy ez nem harmonikus dolog és nem maradhat igy sokáig. Szent Isten, milyen látvány! Mintha a Herkules rettentő vállapoczkáira és bikanyakára a Pap Géza fejecskéjét ragasztanák. — Ha Szapáry nem a párttól igyekszik megszabadulni, kihagyván a téli választáson a Tisza engedelmességhez szokott aggastyánait, ha nem cseréli ki őket zsenge grófocskákkal, de a nagy miniszterektől menekszik meg valahogy szép szerivel, akkor lehetett volna hosszu életü, igy azonban menthetetlenül be kellett következnie a capitis diminutiónak, az első palota-forradalomnak a klubban.

Ah, milyen este volt az! Ti kis bohókás Marat-k, iczike-piczike Robespierrek, mézeskalács Dantonok és mindenféle

krampuszok, kik megcsináltátok ezt a forradalmat, mig ő távol volt Bécsben, mily remek figurák voltatok ágálva, kiabálva, veszekedve és kapaczitálva, zsebetekben a selyemzsinórral, melylyel ő megfojtandó volt — mivel nem elég liberális nektek.

Nektek a kötelező polgári házasság kell. Neki ez sok. Ha neki is az kellene — nektek volna sok. Ejh, egyre megy. Ő nincsen otthon, ti vagytok a helyzet urai, és minthogy ti minden áron fejezni akartok, mert még eddig soha sem fejeztetek, hát rajta, tobzódjatok a hatalomban, zúzzatok, romboljatok és vicsorítsátok a fogatokat. Szilágyi, Wekerle, Csáky leszavazták Szapáryt a miniszter-tanácsban, veletek vannak a szivükben mind a hárman (a negyedik, Baross, már csak álmodja a dolgokat a sír mélyén). A felsőbbség megoszlott. A férfibátorságnak a fele is elegendő. Mozdulj hát, kétszázfejű szörnyeteg és ne félj semmitől! És a kétszázfejű szörnyeteg csakugyan megmozdul, nyújtózkodik, fenyegetőzik és haragszik.

És mikor a miniszterelnök hazajön másnap, nem is kérdezik tőle, mit végzett a királylyal, csak azt mondják meg neki, hogy ők mit végeztek. Azt, hogy nem miniszterelnök többé és vége van.

Hát szép volt, 'iszen szép volt és már megmodta Wasmer báró, hogy a bárány is topog a lábával. Az ilyent csak egyszer kell megkóstolni. Jövendölgették is, hogy még egyszer ismétlődni fog ez a kiugrás a hámból, s nem mulik el sok idő és a klub megint egy miniszterelnököt fog fölvacsorálni. Csak gyakran ne történjék. Legyen csak egy álom. A bárány álma, hogy ő oroszlán.

Angliában és Franciaországban, a hol a parlamentarizmus a legtökéletesebb alakjában él, nincsenek politikai klubok. A parlamentarizmus természete kizárja, A többség akaratának a házban kell alakulnia magától, nem pedig mintegy kikészítve odaszállítatnia a klubokból hol a kapaczitálás módja a nyilvánosság által nem ellenőrizhető.

De az »öreg fészek« szempontjából jó volt legalább egyszer kivágni a rezet. Ez a kis virtus nyitánya lett egy igen fiatalos és kellemes időszaknak. Egy kis életelixir került a petyhüdt vérbe és egy kis bokréta a mamelukok kalapja mellé. A klub üveges erkélye alatt éljenző tömegek jelennek meg némelykor. Hej, szép világ! Jó, hogy így is fordul. Hisz a mameluk is ember, ő is szereti a tömjént, a népszerüséget. Az Isten fényes napja ő rá is süthet. Eddig mindig az ellenzék vágta zsebre a nemzet szeretetét. Jó, hogy így is fordul . .

Wekerle alatt élni és lélekzeni kezdenek a mamelukok, tele tüdővel szíva be a friss széna-illatu levegőt, mely a szabad mezőről fujdogált a Dorottya-utcza felé. Milyen élvezet a doh-szag után! Érdeklik őket a nagy egyházpolitikai harczok, ingerlik a veszélyek és a győzelmi chance-ok hullámzásai, a vatikáni hirek, a kaszinói hirek. (Az álom ragadós: a kaszinó ez időtől kezdi magát politikai faktornak álmodni.) Zsufolásig telik meg esténkint a klub nagyterme élénken vitatkozó csoportokkal. A pártelnök, a derék Podmaniczky Frigyes, fejet csóvál ilyen szokatlan látványokra; nem lehet abból jó, hogy itt egyszerre mindenki érzi a maga becses személyét. Pedig tükröt is csak azért nem tétetett a termekbe, hogy a mameluk soha se láthassa magát, akkor utoljára elhiszi, hogy ő nem is existál. És most egyszerre csak föl-

élednek, mint tavasz hasadtán a kiengedett földből a megdermedt hangyák, nyüzsögni, dolgozni kezdenek. Zsörtöl is a miatt az öreg ur és oszlatja szét a csoportokat:

— Csak kérlek, ne politizáljatok! Menjetek inkább kártyázni!

Hanem hát a méznek is vannak betegségei. Ha például egy kenyérmorzsa beleesik egy kád mézbe, a méz elsavanyodik tőle. Attól a csepp kenyérmorzsától.

S tényleg némi demokratikus morzsa esett bele a klub szabadabb levegőjébe, a mi elvette az ottani élet édességét. Wekerlének udvarolt a közvélemény, következésképp ő is udvarolt a közvéleménynek. A varázslatos modoru vezér nem sokat törődött a mamelukjaival; ujságirókkal vette magát körül, velök diskurált, őket informálta. Futtaky és az egész reporter had valóságos védgyürüt képezett körülötte, — hozzáférhetlenné téve őt a képviselők számára.

A Tisza öregei, a kik még itt köhögtek, és a Szapáry ifju mágnásai egyformán bosszankodtak ezért. Gyakran lehetett hallani kifakadásokat: »Miniszterelnöknek csak nagy ur való«. S valóban, többet ártottak e riporterek Wekerlének, mint a politikája, mely szintén visszatetszett a konzervativ hajlamu, erős katholikus körökben, sőt magában a bécsi rezidenciában is, a hol nyiltan beszélték, hogy a kormány rudja *Debreczen felé van fordulva.*

Ily hangulatban támadt az az ötlete Apponyi egyik tisztelőjének, Atzél Béla bárónak, ki arról volt hires, hogy fölségesen tudott klubokat bebutorozni, miszerint képviselőnek választatja magát és a működése szinhelyéül a szabadelvü klubot választja, de nem bebutorozás végett, hanem ellenkezőleg, hogy onnan butorokat kivihessen. A jux-csináló főur ötlete bevált. Ha az ember tigrisekre akar vadászni, menjen Indiába, a hol tigrisek vannak, ha pedig mamelukokat akar vadászni, akkor menjen a Lloyd-klubba, hol mamelukok vannak. Olyan egyszerü tantétel, mint a Columbus tojása. Ma már ki van próbálva nagyban is, de akkor új volt és kicsinyben is teljes siker koronázta.

Ott volt a klubban folytonosan, mint a farkas a nyájban s sajátos rapszodikus, de nem minden szellem nélküli szózáporaival külön-külön megdömöczkölt lelkileg minden vasalt nadrágu embert. És sok akadt ilyen, mivel ez még mindig a »*vasalt nadrágok érája*« volt.

Ügyesen dolgozott, gunyolta szemtől-szembe a mamelukvezéreket, czukorral vegyitette a marólugot és azzal fecskendezett a szemeik közé, posványitotta a talajt, szitotta az

elégedetlenséget és a kilépésre csábitott egy csomó képviselőt, kiket »puroszok«-nak nevezett.

Operette-jelenetek következtek ezután. Este hét órakor pontosan belépett a klubba egy urasági inas strimfliben, ezüst gombos, szürke quäkerben, czilinderrel a hóna alatt és egy levélkét nyujtott át Podmaniczkynak.

A levélkében mindig egy-egy képviselő jelentette, hogy megszünik a párt tagja lenni.

Így ment ez heteken át, az inas járt, járt, és minden áldott nap kevesebben lettünk egy gróffal.

E közben a halál se jót gondolt. Mig Atzél az inasát küldözte, elvivén az ifju grófokat, addig a halál koma is majd minden héten megjelent (mert Magyarországon a halál is politizál) s be sem jelentve Podmaniczkynak, elvitt egyet-egyet a Tisza öregei közül, — pedig már úgyis annyira megfogytak volt az 1887-iki országgyülés végén, hogy Péchy Tamás különös lejáratása után nem akadt elnöknek való egyéniség az egész nagy pártban, minélfogva Erdélyből kellett hozatni.

Így fogyott a párt szemlátomást, Atzél is elcsipett valamit, a halál is, mig végre a korona magához a vezérhez nyult, hogy az »elhasznált vasak« lomtárába dobja. És most következik a klub másik nagy virtuskodása, midőn az Ő Felsége által kinevezett új miniszterelnököt, gróf Khuen-Héderváry horvát bánt egyszerüen visszautasitotta. Darányi Ignácz nyujtotta be a pártkonferenczián az ellenszegülő határozati javaslatot s a lelkesült párt falrengető éljenekkel helyeselte.

Szemben a klubnak, tul a Dunán, a királyi palota ablakai ki voltak világitva azon az estén. Ott járkált a király, »száz caesar ivadéka«, mint Macaulay nevezi, a ki épen úgy, mint a klub, ezekben az órákban aratta a legnagyobb győzedelmét, mert megkapván a jelentést, önmagát győzte le, megretirálván a klub határozata előtt, a bán pedig visszautazott Zágrábba egy szép emlékkel.

A király jó. Alkudozni kezdett a renitens klubbal. Ha nem kell a bán, legyen hát Bánffy.

De a klub, illetve meghivott korifeusai megálltak Wekerle mellett, mint a szikla.

Hát jól van, — engedett ismét a király. — Maradjon Wekerle, de ejtsék el Szilágyit.

... Hajh mameluk-dicsőség, de nagy voltál vagy két napig! Hulló csillag, mely tündökölt. De büszkén feszültek a mellek. Egy-egy hősnek hitte magát mindenik. Még talán a szelid Lehóczky Egyed is meg-megállt egy párszor napjában a tükör előtt, hogy lássa a saját rettenetes arczvonásait. Hiszen a világ egyik leghatalmasabb uralkodójával állt ellenségképen.

S az uralkodó csak retirál, egyre retirál.

Hanem most, úgy látszik, mégis kimondta az utolsó szót, hogy el kell ejteni Szilágyit. Kavarog a klub erre a hírre, lázas vajudás közt keresi a kibontakozást. Még a betegek is felkeltek ágyaikból és gyülekeznek a nagyterembe. Hisz a pillanat történelmi. Clio hegyezi a plajbászát — de hajh, a Perczel Béni zsebében is van egy plajbász.

Vezérek, alvezérek, közlegények, intrikusok, stréberek, poseurök, kicsinyek és nagyok, jámborok és stenkerek egyek ebben a félórában. Száz ember

ágál, beszél, informál és értesül össze-vissza, de minden akarat egyetlen egy mondatba belefér.

— Nem engedjük Szilágyit.

Wekerle is kinyilvánítja, hogy nem marad Szilágyi nélkül.

Még egyszer fölragyognak a szemek, még egyszer látni magasra emelt kevély kurucz fejeket — de csak egy perczre.

A másik perczben már az inscenirozó faktorok kieresztik láthatatlan kalitkájából a párt jól táplált, ismeretes szörnyetegét, az *Opportunizmust*. Hogy hát mentsünk valamit. A mit lehet. Ha Wekerlét lehet, hát az is valami. Perczel Béni, a párt-jegyző, kivesz a zsebéből egy ívet és egy czeruzát. Az ívnek a feje már előre kész. Azok, a kik Szilágyi nélkül is óhajtják Wekerle ő excellentiáját, írják alá.

Némelyek rögtön aláírják az ívet, mások ellenkeznek és agitálnak.

— Nem írjuk alá. Nem hagyjuk Szilágyit!

Az óramutató eléri a fél nyolczat és még csak harminczan irták alá.

A primipilusok: Tiszáék, Jókaiék kapaczitálni kezdik a makacsokat. A szép szó hat és gyűlnek a nevek az íven, nyolczkor már ötven név van rajta, a többség azonban kérlelhetlen.

— Soha, — kiáltják némelyek. — Soha! soha!

(Jaj, mi rémesen kong, mintha a Poe hollója mondaná.)

Szolgálatkész galoppinok ijedten rohannak a városba fölkeresni Szilágyit, hogy jöjjön hamar segiteni, mert a klub erőszakoskodik mellette.

Szilágyi keserü gunynyal mosolygott.

— Nem ismeritek ti a klubot.

Furcsa kivánság volt, hogy a saját kivégeztetésére ő kapaczitálja az embereket, de mégis fölment. Meg akarta mutatni, hogy nem gyenge. Fölment és nem volt bősz, mint kis bajoknál, de nem is játszotta a hetyke közönyt. — Szilágyi egész ember volt, sohasem affektált. Az éljenző, panaszkodó, mentegetőző és kifakadó képviselőknek, kik körülfogták, szeliden, szomoruan, de minden érzékenységtől ment hideg hangon mondá:

— Ne törődjetek velem, gyerekek! Azután hozzátette, hogy mintegy jobban meglazítsa az egymásközti köteléket: Én se nagyon törő-

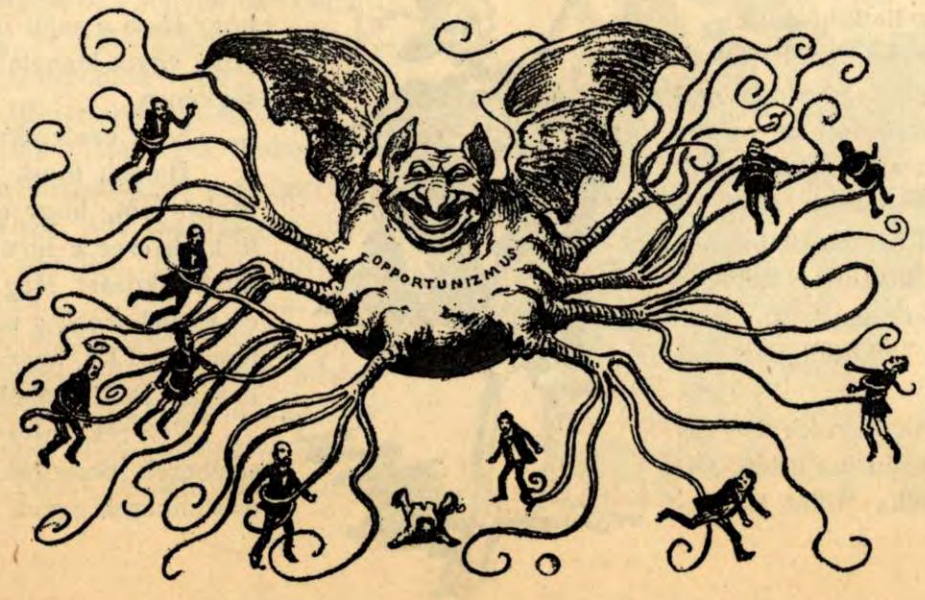

döm már veletek. Erre megint aláirta az ivet vagy husz ember. Körülbelül egy negyed kilenczkor. Vagy száz képviselő még mindig forrt, zajlott, lázadozott, hogy nem enged halálig. De ez a száz fönyi tömeg is egyre olvadt, foszlott. Fél kilenczkor már csak vagy harmincz tartotta magát. A primipilusok most már egyenkint próbálták őket leszerelni. Háromnegyed kilenczkor még vagy öt ember morgott. No, ezek már olyanok mint az alkohol: nem fagynak be sohasem.

Dehogy nem, oh dehogy nem! Öt perczczel kilencz előtt az utolsó mameluk, Görgey Béla is beadta a derekát s ezzel vége volt a dicsőségnek, kialudt a hatalmas, az egész országot elkápráztató tüzijáték utolsó rakétájának utolsó fényszikrája s ráborult ujra hosszu, nagyon hosszu időkre a csönd és a hétköznapiság szürkesége a klubra. Wekerle ugyan megmaradt Szilágyival együtt, csakhogy igen rövid időre, utánok Bánffy következvén, ki mint keményfejü ember ránczba szedte a pártot s általában vaskézzel kormányzott mindenekben. Mikor szemére vetették hatalmaskodásait, csodálkozva vont vállat:

— Hát mire való volna kezemben a hatalom, ha nem használnám?

A klub leszállt a czifra nyeregből, lett belőle ismét pletykázó és kártyázó társaskör; a két diadalmi tropheát: a Szapáry lefejeztetését és a Khuen-Héderváry visszautasitását bepréselte kedves emlékei közé, mint az aggszűz régi édes órákra emlékeztető violáit és levendulaleveleit, melyek még szárazon is illatoznak. A mi pedig az ominozus »Wekerle Szilágyi nélkül«-féle komédiát illeti, az lett ezentul a mameluk-arisztokráczia különböző rangfokozatainak megállapitásánál az ős-forrás.

A mamelukság az estétől kezdve feloszlik:

olyanokra, a kik Szilágyit már fél nyolczkor elejtették;

olyanokra, a kik csak nyolczkor mondtak le róla;

végre jönnek a kilencz órába eső rétegek (ez körülbelül a nemesség) s ezek közt a tömérdek fokozat egészen a legmagasabb arisztokratákig, a kik rettenetes bátorságot tanusitván, csak kilencz előtt öt perczczel vetették le a kurucz ruhát.

* * *

Ezek az emberek tódulnak eszünkbe szerdai estéken, midőn körülbelül egyedül vagyunk a klub nagytermében s nézegetjük a régi miniszterelnökök szobrait és a pártelnökök arczképeit. Ott van az Andrássy szobra a jobboldali szögletben; arról nevezetes ez a szobor, hogy egy kicsit csakugyan hasonlit Andrássyhoz, mert például a mellette levő Wenckheim Béla szobra egy csöppet se hasonlit Andrássyhoz, az igaz, hogy Wenckheimhoz sem. Menynyivel többet ér ennél a Tisza szobra, mely tökéletes hasonmása Smialovsky Valérnak, minélfogva mégis van valami értelme, mert az eleven Smialovsky Valér úgy se igen jár a klubba. A balszögletet a Bánffy Dezső szines szobra uralja, olyan mint egy beretvált fejü mandarin. A nemzeti pártiak vigyáznak, a világért se ülnek a balszögletbe. Valami babona tartja őket vissza ettől a szerencsétlen helytől. Szlávynak,

Lónyaynak, Bittónak, Wekerlének és Szapárynak nincsenek szobrai. Ha azt vesszük, hogy Bánffynak már van, akkor némi igazságtalanság, de ha azt vesszük, hogy Mátyás király csak ötszáz év mulva kapott szobrot, akkor Bittó Pista is várhat.

Az átellenes falon a pártelnökök képei függnek, elsőnek a gőgös Gorove István, a ki hátravetett fejjel azt látszik mondani: »Itt mi örmények uralkodunk«, majd sorba, a mint következtek: Szontágh Pál hamiskás mosolyával, mintha épen egy adomát mondott volna el és a hatását lesné a klubi arczokon, a kifent bajuszu Vizsolyi bosszusan látszik letekinteni a mostani óriás pártra: »Ime, megvan már a száz többség; adtál uram esőt, de sarat is«; beszegi végre a sort Podmaniczky Frigyes honvéd őrnagyi ruhában; arczkifejezése félreérthetlenül azt hirdeti: »Borzasztóan meguntalak benneteket«.

Erősen feltünik, mily kevés pártelnököt fogyasztott eddig a párt és mennyi tömérdek miniszterelnököt. Hátha még a resszort-minisztereket vennők! A klub a szó szoros értelmében tele van »kegyelmes urakkal«, deres szakállu »nagyságos« ur már annyira ritka, hogy szinte becses.

De bár a klubélet érdekes része csak e teremben folyik le, mégis fussunk át a többi helyiségeken is. Jobbra az olvasószoba nyilik, egy nagy, zöld posztós asztallal, melyen a lapok vannak kiterítve. Egy pár okulárés öreg ur üli körüskörül, olvasgatva az ujságokat, melyek a mai időben sokat nyomnak. Mert ez is a mindenkori miniszterelnököktől függ. Szapáry alatt az volt a röpke mondat: »A betü nem tör csontot« és nem olvastak az emberek. Ma az a jelszó: »Többet ér egy jó vezérczikk, mint két rossz mameluk«. Ez a legcsendesebb szoba, csak a papir-sustorgás hallik néha, a mint más lapra fordítanak az olvasó honatyák. A szoba egyik zugába a klub sakkistái vették be magokat s míg ők itt összeránczolt homlokkal hosszu gondolkozás után egy-egy óvatos huzást tesznek a bástyával vagy a futóval, addig odaát a nagyteremben (kivált ha konferenczia van) gyakran egy csomó milliót fecsérelnek el társaik. E nemes játék különben egy kicsit lassu a XX-ik századnak s a két szenvedélyes főarabs: Bölönyi Ödön és Jónás Ödön kimaradásával valóságos tengésnek, pusztulásnak indult.

Az olvasóból az irószobába vezet az út, a hol egy körbe futó iróasztalnál görbednek a hazairó (ad captum hazabeszélő) képviselők. Csodálatos tarka-barkaságban szaladnak szét innen az országba dróton és postán a legkülönfélébb thémák: örömhirt viszen ez, csalódást a másik levél s habár itt ugyanazon egy hangon perczegnek a tollak, valahol a vidéken messze-messze különféle rezgésbe hozzák a sziveket és idegeket. S a diplomata simasággal és körmönfontsággal megszerkesztett levél, bizony megeshetik, ilyenfajta kifakadást lök ki majd a czimzettből:

— Az ördög vigye el azt a Plószt, már megint nem nevezett ki.

Plósznak nem árt az ördög (nincs annak voksa), nagyobb baj az, ha a levéliró kisebbedik e miatt a választók szemében, mert a képviselőket otthon nem a beszédjeik, de a befolyásuk szerint osztályozzák. Van pedig főispán-tartó vagy letaszító befolyás, van közjegyző erejéig menő befolyás, és így lejebb-lejebb a posta-kisasszonyokon keresztül olyan minimuma a befolyásnak, melylyel csak dijnokot lehet kineveztetni — vagy még az sincs.

Hanem most már tessék a sarut is levetni, mert kinyitjuk a szentély ajtaját: a *zöld bársony szobát.* Voltaképen innen kellett volna kezdeni a klub bemutatását, mert ez a szoba az, a hol a pártot nemzik. A miszteriumok miszteriuma. Itt tanácskozik képviselőválasztások idején a végrehajtó-bizottság, itt dől el, ki a párt »hivatalos« jelöltje ebben vagy abban a kerületben. Normális időkben csöndes a szoba, senki sem jár

ott, a lámpák kioltva, sötétség borul a puha zöld bársony szofákra és karszékekre, melyeken Andrássy óta annyi nagy ember ült és tanácskozott. Vélnéd, mintha suhogó árnyak rebbennének szét, mikor belépsz s tapogatod kezeddel a csontgombot a falon, mely a fény tündéreit előparancsolja. Rendkivüli esetekben e szobában tartanak hevenyészett tanácskozásokat a miniszterek. Sőt a képviselők is használják, ha »vérben dolgozva« diskrét lovagiassági ügyekben segédi vagy becsületbirói minőségben el akarnak vonulni a szemfüles riporterek elől, kik otthonos fesztelenséggel mintegy elfoglalták már a nagytermet s maholnap úgy lehet, házi sapkákban fognak ott cerclet tartani.

Ha most még elvezetjük az olvasót a nagyterem tulsó oldalán a billiárd-terembe, hol a daliás Gromon néha ingujjra vetkőzve viaskodik a zöld posztón Perczel Dezsővel vagy a kanáriszin szakállu Fluger Károlylyal, akkor le is tehetnők már a dákót, akarom mondani a tollat, a mi a klub szórakozási részeit illeti.

Csakhogy hátra vannak még a »munkaszobák«. Egész országok maradnának fölfedezetlenül. A négy királyok országai.

Jó időkben, rossz időkben buzgón kártyáznak a honatyák. A legrégibb partie a billiárd melletti első szobában van, a hol ős-idők óta számos gibicztől körülvéve négy öreg ur üti a tarokkot. Jókai, Sváb Károly, Nedeczky István voltak a törzs-partnerek, valamint a mindenkori miniszterelnökök, a kik úgy örökölték a partnerséget, mint egykor a primások az esztergommegyei örökös főispánságot. A miniszterelnökök rendszerint tarokkot játszanak, ezzel fejezik ki familiáris érzelmeiket és a párthoz való összetartozandóságot. A resszortminiszter pikét is játszhat, mint a Josipovich esete mutatja, de a miniszterelnöknek tarokkot kell játszania. Tarokkot játszott Tisza is, Szapáry is; Wekerle nem játszott tarokkot, de az igaz, hogy hamarabb bukott meg, mint kellett volna. Bánffy már megint tarokkot játszott, minélfogva, épen megfordítva, később bukott meg, mint kellett volna. Széll Kálmán is tarokkot játszik — de minthogy ő methódust változtatott, nem a klubban játssza a tarokkot, hanem a kaszinóban a Lobkovitz-Keglevich partieban, vagyis jobban mondva Lobkovitz játszik a Széll partieban.

Három tágas szoba áll a kártyázók rendelkezésére, meglehetősen rozoga asztalokkal, melyeknek lába alá papircsomókat raknak a szolgák. (Ilyenkor haragusznak a kártyások, s alkalmasint csuklik valahol Dókus Ernő, a klub gazdája.) Egy idő óta kevésnek bizonyult a három szoba, a játékosok elfoglalták a negyedik udvari szobát is, sőt szükségből a billiárd-teremben is felállítanak néha szenvedélyes firmák egy-két játszóasztalt, kitévén magukat a golyó általi halálnak. (Értem az elefántcsont golyót, melyet Fluger bátyánk messzire kiugrat a dákójával.)

A közvélemény sokszor gunyolódva említi, hogy a honatyák mindig kártyáznak, és feléje se néznek a tanácskozó és társalgó teremnek, hogy a politikát figyeljék. Mily kicsinyeskedés! Mintha nem volna mindegy, mintha nem épen oly jól figyelhetnék meg a politikát a kártyaszobákban, mint bent a miniszterek karéjában. A miniszterek, a külső politikusok és a kártyák kontaktusban vannak egymással. A mit azok gondolnak ottkünn, az itt a kártyákban is kifejezésre jut valahogy.

Tessék csak jól idefigyelni! Elmesélem a kártyaszobák történetét, s önök tisztában lesznek a klub politikai történetével. Csudálatos dolog, de igy van.

Vegyük például a Tisza-régimet. Minden asztalnál a jó, csendes, kedélyes hármas tarokkot játszották az öreg urak. Tiz-tizenöt asztal

volt elfoglalva és a derék skiz dominált mindenütt. Tiszán kivül nem is volt más jelentékenyebb faktor, mint a skiz.

A kedélyesség és nyájas barátság fénye derengett még akkor a homlokokon. Az öreg urak nem veszekedtek egymás közt. Nem szidtak össze senkit, ha hibás kiadást csinált. A hora canonicánál fölkeltek a játéktól csöndesen s beváltották a »tantuszaikat« becsülettel. (Amazok is, a kik a nagyteremben diskuráltak, azt cselekedték az *ő politikai tantuszaikkal.)*

A régime vége felé azonban kezdte már felütni fejét a *piket*. Négy-öt asztal elpártolt a tarokktól.

Eleinte némelyek gunyolódtak az uj játék rovására: Vasuti kupéba való, unalmas toll-fosztás! De hasztalan. A párt belső lelki állapota előtologatta ezt a játékot, mint közszükséget. A pártolói igy szólottak:

— Jó játék ez, mert *nem kell benne annyit gondolkozni,* mint a tarokkban.

(A párt ezekben az időkben kezdett leszokni a gondolkozásról.)

A Szapáry-korszakban egyszerre stagnáczió állt be a piketben. Ki hitte volna ezt? Sőt valóságos averziók keletkeztek ellene. Kifogásolták:

— Gondolkozni nem kell benne sokat, de roppant sokat kell benne *beszélni* s ez kellemetlen.

A párt már annyira ellustult akkor, hogy a *beszélés is terhére esett.*

S okvetlenül be kellett következnie ama hirtelen nagy népszerüségre vergődött játéknak, melyet az öblös hangu Kőrösy Sándor hozott be Debreczenből s melyet »faramuczi«-nak neveztek; szakasztott olyan, mint a »kopkázás«, *hogy se gondolkozni nem kell benne, se beszélni.*

De mit tárgyaljam ezeket a bohóságokat apróra? Ebből is láthatják, hogy a bolondos kis figurák, melyeket Sorel Ágnes talált fel, sok mindenféle intim politikai dolgot kifecsegnek.

A Wekerle-időkben friss vér zökkent a pártba. Vagy mit beszélek, hiszen csak azt kellett volna mondanom kártyanyelven, hogy a kártyaszobákba betoppant a *hazárd-játék:* a ferbli.

A nagy kerek asztalnál az udvari szobában, a hol Urbanovszky szokta meginni a maga tejecskéjét, Damkó Pál és Dániel Márton dominálták nagy gusztálásokba merülve. A többi szobákban is rohamosan pusztult a nemesi kuriák öreg játéka, a tarokk, és helyette a kalabriász jött divatba. A kalabriász *zsidósan.* A modern polgári szellem e kártyákkal jelentette be vizitjét vagyis inkább bevonulását. (De meglehet, hogy mégis csak vizit lesz belőle.)

Azután jött a Bánffy-világ. No itt valami furcsának, valami szokatlannak kell következni. Hát mi is jellemezhette volna jobban a kort, mint hogy az *alsós* kalabriász honosult meg? Egy extravagans dolog. Hogy az alsó, a ki az összes kártyafigurák közt a legkisebb, legyen valamennyi közt a legnagyobb. Felfordított világ. Az alsók ütik a felsőket, ütik a királyokat, ütik a disznókat, elütnek mindent. Az alsó, a ki nem számított ezelőtt csak két point-t, számítson ezentul huszat . . . A kik benéztek a nagyterembe, azt látták, hogy ott is csak úgy van, hogy az alsók ütik a felsőket . . . És előre lehetett látni, hogy egyszer csak ezek a detronizált felsők dühbe jönnek . . . megrázzák magukat és, és . . . de hiszen tudjuk a többit.

És most már itt vagyunk a jelenben, a Széll Kálmán epochájában. És most már itt meg kellene szakítani a kritikát, mert még nem teljes a kép; egyet azonban mégis kon-

statálhatni, hogy azóta jött be a *nyilt piket,* melyben nincs letakarva a »talón«, az ember látja az összes kártyákat és szabadon válogathat belőlük. Ennél a játéknál nem lehet csalafintaság, nem rakhatja le magát az ember és nem veszítheti el a játszmát a rossz »ándung« miatt.

Ellenben a kalabriász ős figurái közé becsapott az »Uhu«. A játékosok nem nagy sulyt fektettek rá eleinte. Egy új figurával több, mit tesz az? Nem kell ettől félteni a kalabriászt! De nem úgy történt. Az Uhu teljesen felforgatni kezdi a kalabriász természetét és annyira komplikálja, hogy most már összebonyolódott az egész játék és az ördög se ismeri ki magát benne.

De csitt! Még el találom árulni Podmaniczky előtt, hogy a kártyákban milyen veszedelmes aktuális politikai anyag rejtőzik, és ha eddig folyton kártyázgatni küldözött, ha politizáltunk, még majd meg találja fordítani óvatossági eljárását s bejárván a kártyaszobákat, fölhessegeti a jámbor partnereket:

— Mars ki innen, fiuk, menjetek inkább intrikálni a nagyterembe!

* * *

Körülbelül elmondtam őszintén, a mi az öreg fészekről hamarjában eszembe jutott.

Ha elolvassa valaki, gyanítom, felkiált a végére jutva:

— Hohó, tisztelt uram! Ön elfelejtett valamit. Vagyis eltitkolt. Hát a húsos fazekak hol vannak?

A húsos fazekak? Hm. Persze, persze. Hiszen meglehet. De én csak husz év óta vagyok a klub belső tagja, és azalatt nem láttam soha a húsos fazekakat.... Talán valami öregebb mameluktól kellene megkérdezni.

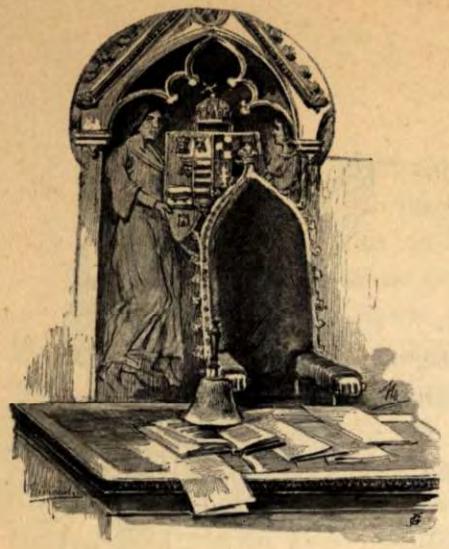

Az elnöki szék.

SZÓ ESETT róla e napokban, hogy ki a nagyobb úr, a Ház elnöke vagy egy ressortminiszter? Tulságosan naiv themácska. A nemzet választott első hivatalnoka minden esetre nagyobb piedestálon áll mint egy ressortminiszter, kit a király, a miniszterelnök ajánlatára állit be annak kabinetjébe. A ressortminiszterség ingó-bingó dolog. Ő excellenciáját, a minisztert, a király nevezte ki; mikor tetszik neki, elbocsáthatja, sőt elbocsáthatja a miniszterelnök is — plane piketjátszma közben (mint Bánffy Josipovicsot), a házelnököt ellenben az országgyülés választja és nem szabadulhat meg tőle többé. Mig az országgyülés tart, addig az elnök is tart, ha ő akarja, — a kapcsot addig csak a halál törheti össze. Ezektől eltekintve, természetesen sokat határoz az illetők egyénisége. Mert Baross Gábor vagy Szilágyi Dezső ressortminiszterek például sokkal nagyobb tekintélyben állottak kortársaik előtt, mint Péchy Tamás házelnök. Úgy ám, de viszont Szilágyi Dezső mint házelnök sokkal magasabban állónak látszott, mint akár a miniszterelnökök.

Mint közjogi állás, a házelnökség nagy morális tartalommal bir. Hasonlithatatlan magasságban áll a Ház élére helyezett férfiu — bár be kell ösmerni, hogy poziciója nem érvényesül minden vonalon; kivált az udvarnál gyakori törekvések merülnek fel az állás jelentőségének lefaragására.

Egyszer már végleg rendezni kellene ezt a dolgot, mely sokszor adott okot panaszokra és surlódásokra. A király egyik leányának esküvőjén az udvari szinházban a képviselőházi elnöknek a karzaton adtak helyet. Más alkalommal az új elnököt, a ki még nem volt titkos tanácsos, a kamarások sorrendjében fogadta az uralkodó. Az udvari ebédeken titkos tanácsosi méltóságának ideje szerint ül, megeshetik tehát, hogy a házelnököt valamely államtitkár is megelőzi, ha esetleg régibb titkos tanácsos. Szóval az udvarnál nem tudnak vagy nem akarnak illendő helyet adni a házelnöknek. Pedig az ország igen kényes erre. Mondhatnánk tulérzékeny. Nemrég a házelnököt egy udvari bálon a király meg sem szólitotta, mire valóságos felháborodás tört ki a politikusok közt. Sőt maga az illető elnök lemondással fenyegetőzött e csekélység miatt. Elég a történetirónak ezt az egy tényt ismerni 1903-ról, hogy tisztában legyen azzal a hyperloyálitással, mely az országban dúlt. Egy parlamenti elnök, a ki le akar mondani, mert a király nem szólitotta meg, hasonlit egy keleti miniszterhez, a ki harakirit követ el magán, mert a szultán görbén nézett rá. Egy angol speaker hasonló helyzetben bizonyára visszatorolja a sértést az ő elnöki kathedrájából.

Különben megvan az elnöki állásnak az a hátránya, hogy minden odium és a kritikának minden szele úgy éri a házelnököt, mint a közélet egyéb nagy csucsait, de mig azok (t. i. a miniszterek, kormányzók) ellensulyozásul élvezik legalább a hatalom édességét is, addig az elnöknek csak némi morális hatalma van. Azaz hatalma volna, ha háromszáz és nehány Gladstone ülne a padokon. Mert az ő hatalma csak a képviselők lelki műveltségén és politikai érettségén, vagyis a házszabályok erején alapszik.

A házelnöki hatalom gyakorlása tehát még a legkomolyabb parlamentben is nagy feladat. Az angol speakeren is megesik, hogy a mint meginti a tapintatlanságok mezejére tévedt hevesvérü szónokot, az vállat vonva hasonló módon folytatja tovább.

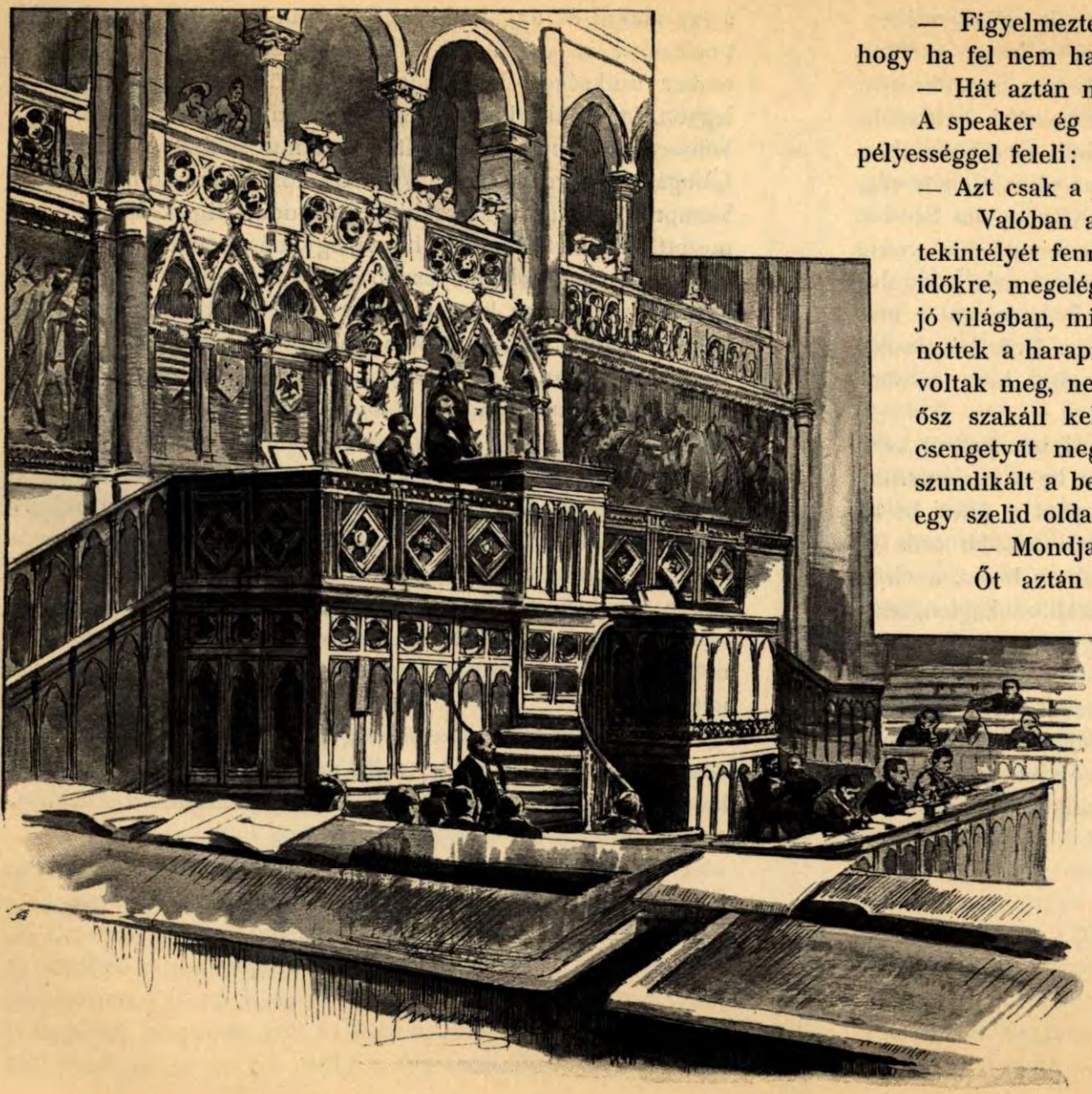

— Figyelmeztetem, — mennydörög rá a speaker, — hogy ha fel nem hagy viseletével, rendre fogom önt utasitani.

— Hát aztán mi lesz velem, ha rendreutasít is?

A speaker ég felé fordítja a szemeit s zordon ünnepélyességgel feleli:

— Azt csak a jó Isten tudhatja.

Valóban az eszközök, melyekkel az elnök a maga tekintélyét fenntarthatja, oly csekélyek, hogy csak békés időkre, megelégedett emberek vezetésére valók. A régi jó világban, mikor még a magyar parlamentnek ki nem nőttek a harapni való fogai, mikor még csak a tejfogai voltak meg, nem sokból telt ki az elnökség. Csak egy ősz szakáll kellett az emelvényre és egy kéz, mely a csengetyűt meglóbázta. Az öreg Szentiványi édesdeden szundikált a beszédek alatt; ha valamit szólni kellett, egy szelid oldalbalökéssel felköltötte a jegyző:

— Mondja ki a határozatot, Károly bácsi.

Őt aztán más elnökök követték, Somssich Pál, Ghiczy Kálmán, de jó elnök, rossz elnök, ez a fogalom ismeretlen volt, mint a hogy nincs jó kakas vagy rossz kakas, mert minden kakas egyforma, mindeniknek van taraja és mindenik elég alkalmas arra, hogy az éjfél vagy a hajnal jöttébe belekukorékoljon. Ha mégis volt valami különbség az elnökök közt, az csak arra szorítkozott, hogy voltak jó elnökök, a kik jó ebédeket adtak, voltak aztán jó elnökök, a kik rossz ebédeket adtak és rossz elnökök, a kik semmilyen ebédeket se adtak. Szép, idillikus korszak volt ez, mikor még a szelidlelkü Helfy Ignáczot tar-

tották körülbelül a legnagyobb krakélernek az ellenzéken Ha beljebb mentünk is a bajok erdejébe, ez lassan történt. A jó Péchy Tamás keménysége még csak arra szorítkozott, hogy a külhatalmakat kellett megvédeni az elnöki baldachin alól. De jól is csinálta az öreg, nem görbült meg akkoriban semmi monarkhának a haja szála sem; az oly rettenetesség, mint a Sándor czár, Umberto király, vagy Obrenovics Sándor király megöletése, Péchy alatt a lehetetlenséggel lett volna határos. Egyre romlott ugyan a helyzet, de arra még gondolni sem lehetett, a mi később bekövetkezett, hogy magát a magyar alkotmányt kellene védeni e helyen. Erős házelnök? Mily bohóság! Hiszen csak annyi ereje legyen, hogy a csöngetyűt föl tudja emelni.

És íme, Péchy után már tényleg erős házelnököt kezd keresni Szapáry s ebből az ötletből hozza be a parlamentbe báró Bánffy Dezsőt, a dobokai hires főispánt s ülteti be az elnöki székbe. E hatalmas férfiu, a kiből később erős és magyaros államférfi fejlődik, a tettek embere lévén, a vizek (szószátyárságok) fölött nem igen tudott uralkodni, gyengének és nem elég schlagfertignek bizonyult, úgy hogy mikor ő a kormány-gyeplőket átvette, az ország akkor leghiresebb talentumát, a »nagy cséplőgépet«, Szilágyi Dezsőt tette utódjává az elnöki székben. Hova-tovább a ház elevenebb kezd lenni, az ellenzék szarvai egyre nőnek, a véderő-vita viharos jelenetei óta a nyugalmas idők már csak lucidum intervallumok s így alakul át az elnöki szék lassan-lassan a legnehezebb poziczióvá az országban, melynek betöltéséhez egy csodaember szükséges. Kell, hogy az elnöknek nagy tekintélye legyen, imponáló karaktere, bátorsága, határozottsága, nagy bölcsesége, roppant higgadtsága, önmérséklete, villámgyors fölfogása, sólyom szeme, és örökös készenlétben álljon lecsapni, mint az ugrásra kinyujtózkodott tigris. Mily fegyelmezett, brilliáns elme kell hozzá, egy másodpercz alatt mindig megtalálni azt a leghelyesebb eljárást, melynél helyesebbet mások órákig nem képesek észrevenni. Mert ha csak egyszer-kétszer nem a leghelyesebb uton indul az elnök és azt észreveszik, vége van. A billiard-golyó csak egyszer essék a vizbe, az sohase olyan ruganyos többé, mint azelőtt volt.

Szóval az elnöki szék követelményei minden mértéket felülmulnak. Kivánatos, hogy az elnök nagy ember legyen, mert hiszen máskép nem imponál, de még se legyen akkora nagy, hogy a hatalom megszerzésére nyujthassa kezét. Vagyis legyen az elnök nagy ember, és a nagyságát mindenki észre vegye, csak ő maga nem. Ez pedig igen ritka dolog egy olyan országban, a hol leginkább olyan emberek szerepelnek, a kik saját magukat nagyoknak tartják, de mások észre nem veszik.

Mindezekből az következik, hogy egy egészen jó házelnök az utópiák közé tartozik, mint a kormányozható léghajó, vagy a perpetuum mobile. *(1903.)*

Horvát Boldizsár.

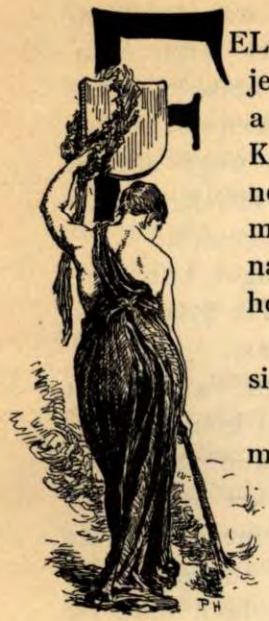

FEL LEHET fordítani a czimerpajzsot. Az utolsó jelentékeny szónok fekszik a ravatalon, abból a szónoki iskolából, melyből a Kazinczyak, Kossuthok kerültek ki. Az utolsó mézes száj némult meg örökre s ha azok a szóvirágok, a miket ő font össze, mind élő virágokká válnának most, társzekerek se volnának elegendők, hogy a koporsója után vihessék.

De lesznek a siratók közt (és nagyon sok siratót érdemel), a kik így szólnak:

Az utolsó miniszter halt meg az első miniszteriumból; az Andrássyéból, mely még ott függ a magyar nemesi házakban a falakon (a többit már nem teszi az ember rámába) és ott van szélről egy körteképü pápaszemes öreg ur; az volt Horvát Boldizsár.

És lesznek viszont, a kik más utolsóságot sajnálnak benne, ekképen szólva: az utolsó demokrata is itt hagyott bennünket.

Hát igen; oly sokban volt ő első a maga nemzedékében, hogy most, midőn örökre eltünik egy más nemzedék szeme elől, sokban látszik utolsó példánynak.

De mi nem ékes és üres bucsuztatót irunk róla, hanem egy kicsike jellemképet s nem kapaszkodunk a lényegtelen dolgokhoz. Hogy miniszter volt-e, vagy nem volt-e, az az ő hű képéhez kevéssé tartozik (a portrétista az állandót keresi az arczból és azt ragadja meg), az is mindegy, hogy melyik kabinetben volt, az is, hogy a halál előbb kaszálta le a többi kollégákat. Miniszter volt is, lesz is elég és minden kabinetből akad egy, a melyik utoljára fog meghalni.

A demokrataságával se foglalkozunk. Nem adunk az egész demokrataságra semmit. Nem volt az Magyarországon soha komoly dolog. De ha az lett volna is, itt van még irmagul Beksics, tehát nem volt az utolsó demokrata.

Hanem ama klasszikus páthoszos, hogy úgy mondjam, színészies iskolának, mely négy-öt nemzedéket lelkesített és rikatott meg, ő volt az utolsó képviselője. Mint szónok valóságos zárókövét képezi a régi Magyarországnak.

Ah, boldog kor! Mikor még sirtak a beszédeken, mikor még a só is sósabb volt — a hogy mondani szokták — és mikor még a művirágok is illatoztak. Elég volt egy szép mondat, egy kép (nem is kellett neki ujnak lenni), egy hasonlat (nem is kellett neki jónak lenni) és a Ház extázisba jött, tombolt a gyönyörtől, mintha a Hymettus méheinek zsongását hallaná. — Hol vannak most már azok a jó, gyermeteg naiv lelkek, a kik megrázkódtak, összemorzsolódtak egy beszédtől? Mikor még maga a miniszter is, épen Horvát Boldizsár, könyekre fakadt egy támadó beszédtől s reszkető hangon jegyzé meg:

— Ha vétettem valamit, kész vagyok mint egykor Sheridan, térdre borulni a parlament előtt s úgy kérni a bocsánatát.

Szenzibilis, finoman szőtt lelkü férfiu volt e Horvát Boldizsár, bizonyos szépirodalmi izzel, mint ama kor összes szereplő politikusai Kölcseytől kezdve Szontagh Pálig. Valami fájó, borongós volt a szónoklataiban, melyekhez szép, tiszta hang járult üde csengéssel. Mindig panaszkodott, ez állott neki jól s az arcza is valamely panaszkodó jelleget öltött fel idők folytán. Cherdin csak pástétomokat festett s mégis hiresek lettek a képei. Horvát Boldizsár mindig felhőket festett. Oh, a felhőket szeretik a magyarok.

Nekem magamnak nem nagy a véleményem az elmult szónoklati iskoláról, kivált annak magyar részéről, az egy

Kossuthot kivéve, ki lángész volt s a lángésznek mindegy, melyik iskolához tartozik. De ez iskola alapjában igen olcsó és primitiv eszközökkel dolgozott. Nem annyira abban volt az iskola oszlopainak a sikere, hogy ők tartalmasak voltak, hanem inkább, hogy a hallgatók voltak tartalmatlanok. Csak annyira hasonlítottak ők az akkori franczia és angol efajta szónokokhoz, mint a szürszabó a nagy virágfestőhöz; virágokat alkot mind a kettő, de a szürszabónak mindössze egy-két tulipánja és szegfüje van s minden szürt ezekkel himez ki, meglehetősen durva fonállal. Sokszor elég volt a hatásra, ha egy-egy Horvát Boldizsár-féle szónok elkezdte édes-bús hangján: »Valamint a terebélyes fa, mely ágait kibontja«, vagy: »Miképen a csergedező patak, ha megdagadnak a habjai«. Hátha még a »patak« vagy »patakcsa« szón is finomított a szónok és ilyenformán szőtte-fonta lágyan: »Miképen a kanyargó csermely.« Ez már sok volt s elmaradhatatlanul kicsordult a bámulat a meghatott hallgatóságból:

— Istenem, de szép! Hogy birta kigondolni?

De bármilyen véleménynyel legyünk is ez iskoláról, mely a régi klasszikus mintákon fejlődött, természetesen rosszul, mert a mi abban a lényeges volt, épen azt hagyta el, bármennyire helyes, hogy a hamis páthosz és a sok fölösleges czafrang a lomtárba került, mégis nem lehet minden kegyelet nélkül gondolni reá, mert a miénk volt, a mi multunknak egy darabja és mert e szónoklati levegőben sok nagy és nemes eszme érlelődött meg. És ez a fő. Mert a köménymagos leves nem tartalmas étel, még ha mahagonifa tüzénel főzik is, többet ér a szalmánál sütött pecsenye.

Nem, korántsem czélunk lekisebbíteni e régi iskolát, mely egy kicsit szépirodalmi izü volt, kivált a mai szónokok kedveért, a kik semilyen iskolához se tartoznak. A szépirodalmiság nem is hiba, sőt szükséges az államférfiuban. Fák, melyek nem virágoztak, nem hozhatnak gyümölcsöket. A szépirodalmi ér megvolt Széchenyiben. Deák kitünő elbeszélő volt, nagy vénával, csak papirra nem tette az elbeszéléseit, lord Beaconsfield jelentékeny iró volt, Bismarck kraftausdruckjai pokoli tüzre mutattak bent a lélek kráterében, I. Napoleon följegyzései, napiparancsai, rövid beszédei mindmind duzzadnak bizonyos irói erőtől és lord Bacontól kezdve le egész Eötvös Józsefig ki lehetne mutatni, hogy abba a vizbe, a miből az államférfiak ittak, mindig kellett lenni a Hippocrene forrásából több vagy kevesebb csöppnek.

Tehát ellenkezőleg, nem a szépirodalmiságot kifogásoljuk a letünt szónoklati iskolában, hanem annak hiányát, — a melyet aztán betanult banalitásokkal pótoltak.

Ha kifogásoljuk, hogy példát mondjunk, a franczia asszonyok divatját, kik idomukat, a hol némi hiány mutatkozik, mesterséges czikkekkel pótolják, s ha dicsérjük az angol misseket, a kik úgy hagyják termetüket laposan, a hogy van, a hogy a természet alkotta, ebben megjelöljük az elmult és a mostani szónoklati divat közt a különbséget, a mesterkéltség és a természetesség közt, de ebből csak az következik, hogy a kinek azok az igéző idomai a természettől megvannak, az magasan fölötte áll a mesterkélt gömbölyünek és a természetesen laposnak.

Különben a Horvát Boldizsár pályája egy szép harmónikus egészet képez. Az, a mi a lámpák előtt van, oly egyöntetü, mint egy minden izében kidolgozott szerep. Az élet maga ritkán produkál ilyen egyenletes pályákat. A mit a fiatal szónok mondott 1848-ban, az ő vasmegyei dialektusában, melyet egész életében nem tudott elhagyni, ugyanazt mondhatta el 1888-ban, mint aggastyán; mindig és mindig a liberális tanok folytak ajkairól és azoktól soha el nem tért egy hajszálnyira sem.

A liberalizmus ugyszólván vesszőparipája volt, mint miniszter is, bár épen az igazságügyi tárczát vitte, nem volt

annyira skrupulózus közjogi, vagy általában jogi dolgokban, mint a *levegőre* nézve (az isten áldja meg érte a halóporában) . . .

— A liberális levegő a fő — szokta mondani. Az, a mit az ember belélegzik. A többi mellékesebb.

Senki se élvezte a népszerüség édességét annyi ideig és olyan állandóan, mint ő. Meglehetősen el is volt kényeztetve ugy, hogy mint miniszter nem birta türni aztán a csipkedéseket:

Igazságügyér Horvát Bódi,
Kár, hogy olyan bécsi módi.

Fájt neki minden szó, minden szemrehányás. Pedig micsoda zefirek fujdogáltak még akkor az ellenzéki padokból a mostani viharokhoz képest! Igazságügyi reformjait, bár azok vetették meg alapját a mostani komoly judikaturának, egyben-másban megkritizálták. Azt mondták, hogy ha valaki egy zsebkendőt elejt az utczán, ha azt vissza akarja kapni, két tanu, egy ügyvéd szükséges hozzá és harmincz bélyeg. Nehéz volt a nemzetet hozzá nevelni a rendhez, a ki meg volt szokva, hogy eddig csak úgy a kocsiderékból mondjanak itéleteket a szolgabirák. Horvát Boldizsár életének talán épen ez a szaka volt a legkeserübb, a melyik a legfényesebb. Érzékenységeért »Bódi kisasszonynak« nevezgette a czinikus Lónyay.

Lemondott a miniszterségről, de a parlamentbe visszatért nemsokára s életének egész alkonyáig legutoljára mint *Temezsvár* képviselője vett részt a parlamenti tanácskozásokban, gyakran hallatva szép bús szavát még mindig tapsok között.

A szónoklati mód már elavult volt, a melyet ő használt, de épen azért hatott az ujdonság aromájával. Mint valami antik smaragdok és zafirok ugy tündököltek, csillogtak az ő hasonlatai és metaforái. Szemei már homályosodtak az utolsó években, és mindjobban-jobban borult el előle ez a szép világ, a melyet az Isten napja bevilágit, megaranyoz. Csöndesen, észrevehetően, szomoruan közelgett az éj. De legalább kiélvezte a nappalt egész végig, talán a végénél is tovább.

Eleinte egy egész udvar kisérte haza az ülésekről. Boldog volt, kevély volt, a ki mellette lépdegélhet, érezte a mint suttogják az ismerősei a háta mögött: »Ni, itt megy Horvát Boldizsár. Vajjon kik azok, a kikkel beszélget?«

»Hát biz azok csupa miniszterek, csupa államtitkárok.«

Később azután elmaradtak a miniszterek és csak néhány képviselő kisérte haza, még később csak egy-egy képviselő nyujtotta karját a világtalan aggastyánnak, hogy haza vezesse. Rossz világ ez itt! A muslinczák csak a körül a lámpa körül röpködnek, a melyik még nincs lecsavarva. Rossz világ ez itt. Kegyetlen, sivár világ. A legutoljára már gyakran lehetett látni az ülések után, mikor a képviselők eltávoztak, egy aggastyánt, a ki szorosan a fal mellett lapulva, néhol megfogózkodva egyedül botorkált ki a korridorig — a hol valamelyik szolga megfogta a karját

és hazavezette. Igy érkezett meg az ő alkonya. De mintha az övét küldte volna előre, az ő árnyéka mögött közelgett a liberalizmus alkonya is. Ketten lépegettek az éjbe.

* * *

Különös volt az a régi idő. Sokat nem lehet abból megmagyarázni. Minden ember két emberből állt. Az egyik, a ki otthon pipázott, a tigrisbőrön ülve, vagy esetleg egyforintos havannát szitt, méltóságos uramnak titulláztatta magát, gőgös arczot vágott, ha a tükörbe nézett, még gőgösebbet, ha valami lateinert kellett fogadnia, szidta a lapokat, a melyek mindent kipiszkálnak, szidta a kormányt, a melyik mindent elforgat, fittyet hányt a jogegyenlőségnek és minden modern institucziónak, azonfelül úgy bánt mindenkivel, mint egy Fáráó; — és egy másik emberből, a melyik nem volt otthon, hanem a fórumon beszélt. Ah, ez a másik, ez egy önzetlen férfiu volt, egy apostoli alak, a kinek semmi se kellett a világon, csak embertársainak jóléte, boldogsága. A kit egy szent idealizmus hevit, a ki a szabadelvüség eszméivel impregnálva, a szabad sajtó, a humanizmus világító fáklyájával kezében, képes életét és vérét feláldozni, hogy az isteni tanokat diadalra segitse.

Ilyen *kétféle* emberek voltak a közvetlen elődök. Ünnepi pózban modern emberek, otthon a hálókabátban a régi táblabirák vérei. A Klauzálok, a Gorovék, a Mikók és mind, mind a hányan csak voltak. Egy nagy öncsalás volt a zászló, melyet lobogtattak. De egy szent hazugság, melyben mindenki hitt. Valahol Páduában, mesélik, volt egy torony, a melyen négy galamb volt kifaragva. A babona azt tartja, hogy a ki az ő apjának igazi fia, az öt galambot lát. Ennélfogva Pádua minden olyan lakosa, a ki valamit adott magára, makacsul ragaszkodott ahhoz az állitásához, hogy ő öt galambot lát.

A páduai tornyon nem lett azért öt galamb, de Magyarországon megtörtént a csoda, hogy liberális módon rendezték be országukat a magyar nemesek — és ragaszkodtak ahhoz az állitásukhoz, hogy ők liberálisok életre-halálra. E nagy nemzeti *hangulat*, mely minden más érzés érvényesülését elnyomta, magyarázza meg, hogy ha mi a pszichológia eszközeivel meg akarunk világitani egy közéleti alakot e korból, úgy a közgyülési mentéjében, mint otthon a karosszékében, megmagyarázhatatlan ellentétekre bukkanunk és felkiáltunk keserüen:

— Nagy komédiás volt ez az ur!

Pedig talán igaztalanok vagyunk. Hát nincsenek a természetben titkos erők, melyek az embert akarata nélkül kényszerítik mozogni-forogni és azt cselekedni, a mi neki szuggerálva van, — ha egyszer azt a közgyülési mentét magára veszi. Azért hát ne tessék csodálkozni most se, hogy Horvát Boldizsár épenséggel nem volt az a borongós, bús hazafi, a kinek látszott, se talán az a liberális apostol, a ki mindig a hazáért és az emberiségért imádkozik.

Egy epikureus volt, egy nevető bölcs és egy nagy gourmand.

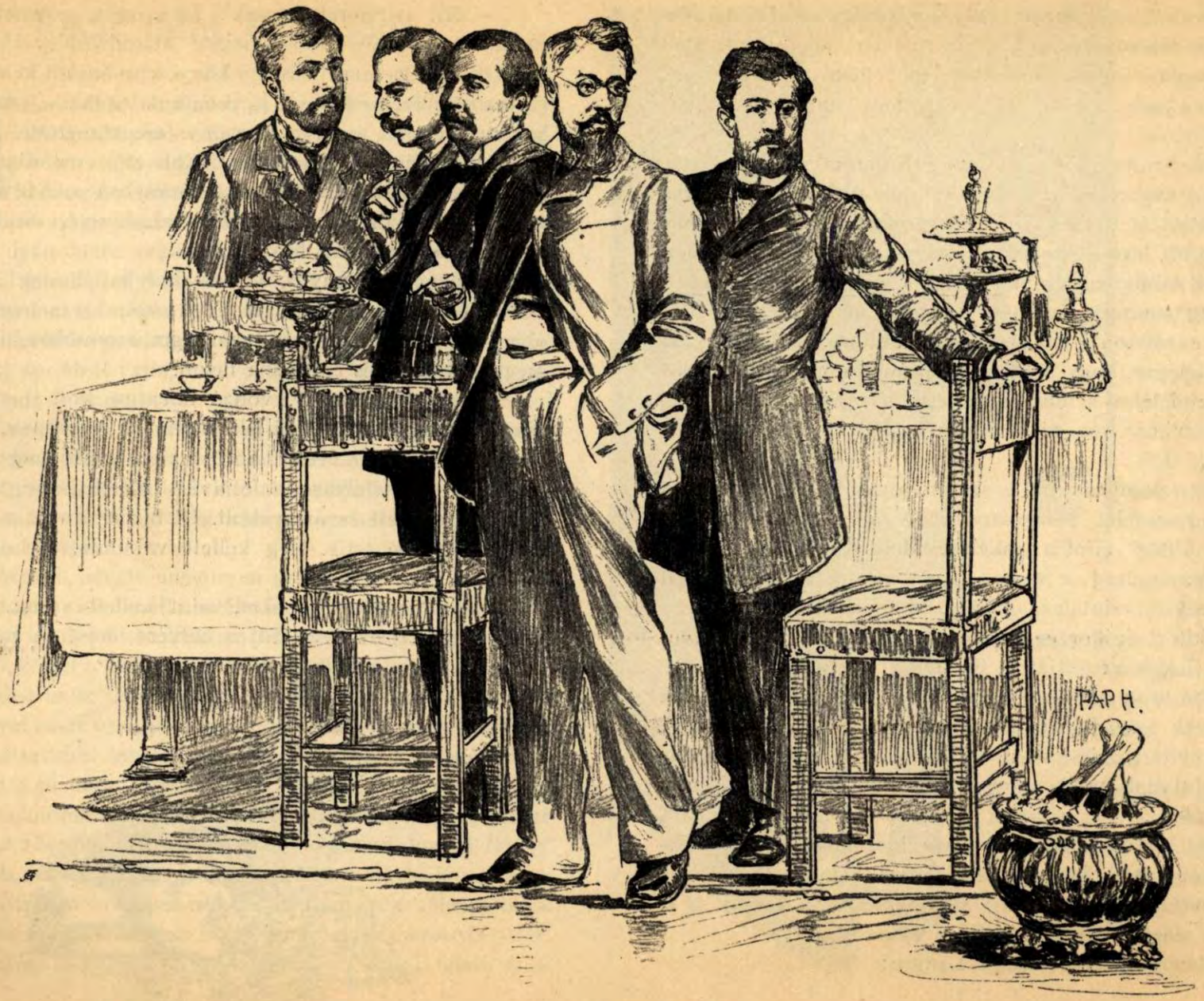
PAP H.

Jellemzésül említem itt fel egy ebédjét, mely örökké emlékezetes marad rám nézve.

Az öreg ur fölséges asztalt tartott, hires volt jó boairól és finom szivarjairól. Hát még hogy tudott adomákat elmondani!

Először voltam hozzá meghíva egy vasárnap délután, épen azon a napon, mikor a gróf Lónyay Menyhért temetése volt. Ez okból át is tette az ebéd idejét három óráról egy órára, a miről levélkében értesítette vendégeit »feledhetetlen barátom és minisztertársam temetése folytán« stb.

Mindig szomoru, ünnepélyes embernek képzeltem őt, a kinek lelke folyton a magas régiókban jár. Nagyon meg voltam hát lepve, hogy a legszeretetreméltóbb causeur, a kit csak képzelni lehet s nincs az a dévaj vén franczia marquis, a ki finomabban és pikánsabban tudná a férfivendégeit mulattatni.

Minden pompás volt, a szarvasgombától kezdve egész a kávéig. Azonfelül a legcsapongóbb jókedv. Az öreg ur szellemes ötletei mint a rakéták. Mindnyájan fel voltunk villanyozva. Az öreg ur épen egy vidám történetkét mesélt tele ötletekkel, csintalanságokkal. A poharak csengtek, a kaczaj ki-kitört, mikor egyszerre csak kihúzza az egyik vendég, Láng Lajos az óráját és igy szól:

— Ohó, hisz mindjárt három óra. Kezdődik a temetés. Ne induljunk meg, Bóczi papa?

— Mindjárt, mindjárt, — szól oda egy türelmetlen leszerelő mozdulattal, mint minden szenvedélyes elbeszélő, ha megzavarják.

S azzal, föl sem véve a zavaró inczidenst, tovább folytatta pajkos játszi mosolylyal a vidám kaland elbeszélését, mig végre elcsattant a pointja s fölharsogott a kaczaj. O is kaczagott, mint a zuhatag, egészen nekivörösödve.

S akkor egyszerre odanéz Lángra:

— Mit is mondtál csak? Igen, igen, a temetés (arcza egyszerre komoly lett és szinte átszellemült). Hát igen, a temetés. Oh, istenem! (és egy könycsepp hasadt ki még akkor tiszta kék szemeiből). Hát menjünk urak — szólt tompa, bánatos hangon, mely a levegőt is megrezegtette.

Mindnyájan felálltunk. Ő indult elől és a mint tekintete egy, a falnál álló hűtőre esett, melyben néhány pezsgőspalaczk állt villogó arany sipkával, keserü, szinte fuldoklásba átcsapó hangon felkiáltott:

— Szegény Menyus, de rosszkor haltál meg!

Sohase felejtem el azt az arczot, azt a hangot, mely olyan gyorsan tudott átváltozni vigra, szomorura, megrikatni, megkaczagtatni és extázisba hozni.

Kétségtelenül nagy, vonzó talentum volt Horvát Boldizsár, kivel egy szónoklati iskola tünt el végképen, kit hizelgéssel, tömjénnel vettek körül az emberek, mig erős volt, hatalmas és befolyásos, de a kit a feledésbe taszitottak, mikor öregedett és megvakult. Őt bizonyára ez a vakság is csak bölcsebbé tette. Meg kellett vakulnia, — hogy jobban lásson.

Látott mindent. Többet, mint kellett volna. Kegyetlen világos éj volt az övé. Állj a helyére most te másik, a ki feketébb vagy, szelidebb és örök. *(1898.)*

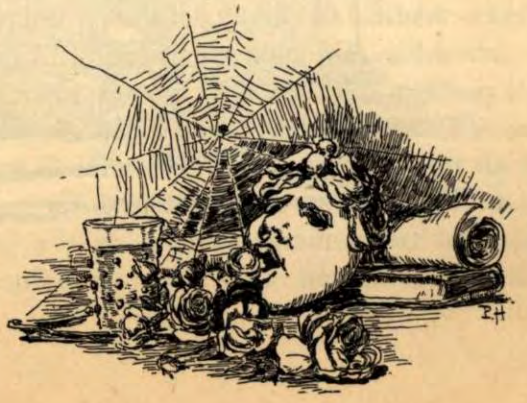

Jókai mint képviselő.

MÉG csak évek előtt is gyakran lehetett látni a nagy írót a folyosó valamely csendes részében sétálni, hátra tett s keresztbe font kezekkel. A hátul keresztbe tett kezek a fejtörést jelezték nála. Ez azt jelentette, hogy beszédre készül. Csodálatos regényeinek meséit is ilyen hátra rakott kezekkel gondolta ki.

Jókai mindig egyformán öltözött. Egy sötét, hátul is gombos Ferencz József-kabát van rajta, sötét barna nadrág, tarka nyakkendő egy karneol kutyafej tűvel. Másforma ruhát soha senki se látott rajta, kivéve, ha frakkban vagy diszmagyarban van; ő maga sokat változott, a feje pedig épenséggel változik most is (hol kopaszon látjuk, hol dus hajjal), szakálla megderesedett, bajusza vesztett a hetykeségéből, de azért még mindig ruganyos, nyulánk, szinte deli alak, hanem most már évek hosszu során át nem teszi keresztbe hátul a kezeit, azaz nem tart beszédeket.

Úgy tetszik, mégis asszony a politika. S mire megöregszik az ember, kiokosodik belőle is, ha csak nem olyan szerelmes valaki, mint Tisza Kálmán. Hajdan nemcsak igen gyakran beszélt, kivált a balközépi időkben, hanem a Hon-ban mint vezérczikkiró s az Üstökös-ben felséges humoru Tallérossy Zebulonjával részt vett az aktuális politikai szóharczokban is; most hova-tovább mindinkább elhallgatott. Az Üstökös-sel elenyészett a jó öreg Zebulon, a ki a maga tót ravaszságával sokszor megmondta az igazat, a Hon-nal pedig végkép eltünt a politizáló Jókai — teljesen visszatért a muzsákhoz. A Házba eljár ugyan, de beszédet nem tart többé, a tárgyalás menete nem érdekli, korrekturákat csinál a padban, vagy ábrándozva tarka-barka meséket sző az ellenzéki szónokok beszéde alatt, s mikor látja, hogy pártja (az a bizonyos erdő) feláll, ő is

fölemelkedik velök gépiesen, s igen sokszor utólag kérdi a szomszédjait:

— Miről is van szó, kérlek?

Néha kimegy a folyosóra (bár nem lévén szivaros, nem igen kivánja a folyosót) s épen csak annyit tud a politikai eseményekből, melyek a kedélyeket momentán foglalkoztatják, a mennyit az ottani trécselésekből elméjében összefogdos.

A közönségben rendkivül szeretik hangoztatni mint egy röpke, ragadós szót: »Jókai rossz politikus«. Azaz, hogy Jókai ma már nem is politikus. Annyira nem az, hogy a lapok politikai rovatát is csak elvétve olvassa el. Az apró cselszövények, személyi surlódások, klubbeli fondorlatok épenséggel nem érdeklik. Úgy él ő a poli-

tikában, mint egy igazi grand seigneur, a ki cseppet se törődik a háztartással, semmi gondja rá, hogy a szakácsok mit főznek, ő bizony bele nem tekint a konyhába és a fazékba, hanem csak a tálalásnál van, s legfeljebb akkor vág némely ételhez savanyu arczot, de az asztaltársak kedvéért ő is megeszi.

Jókai tehát már nem jár keresztbe tett kezekkel többé a folyosókon; köznapi dolgokról beszélget, leginkább a szőlőmivelésről (a legbüszkébb a svábhegyi boraira), fölkeresi a karzaton valamelyik munkatársát, a kinek a regényfolytatást adja át (melyet otthon az ülés előtt megirt), azután a fiatalabb kollégákkal évelődik, a kiknek azonban már csak egy kis részét ismeri. Egy-egy ötletke, egy aperçu, egy bonmot mindig van a táskájában. Szeretetreméltó, kedves, nyájas, nyilt, barátságos, egyszerü, szerény. Ő az egyetlen ember, a kinek nincsen egyetlen személyes ellensége sem. De hol is szerezte volna?

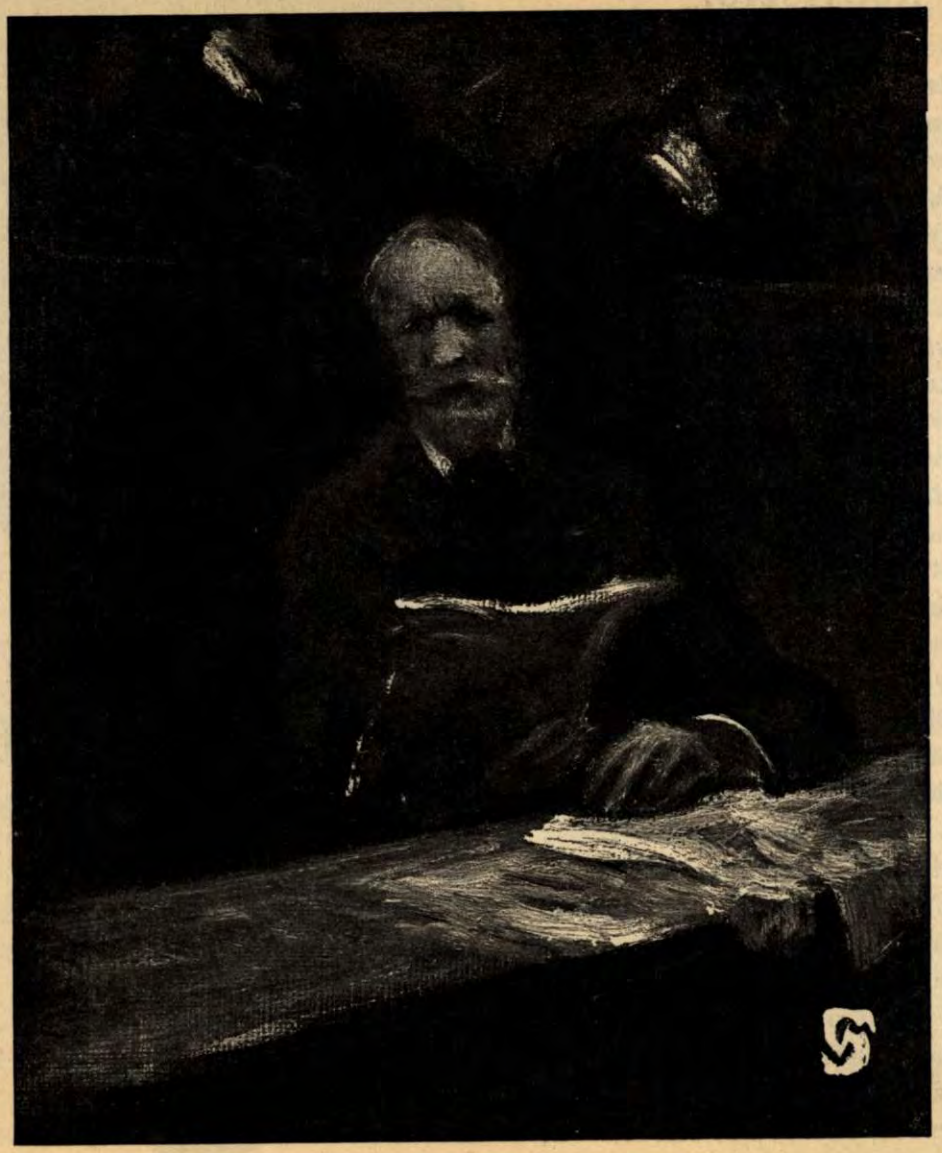

Arról épen semmi tudomással se látszik birni, hogy ő Magyarország egyik legnagyobb élő embere, ép oly félénk tisztelettel emelkedik fel egy-egy minister előtt, a ki kezet jő hozzá fogni, mint egy kéthónapos mameluk; a világért se tudna ülve maradni, ha egy a folyosón átmenő minister utközben megszólítja. Ez a felsőbbség iránti tisztelete sok tréfás megjegyzés forrásául szolgál némelykor.

— Ha én neked volnék, Móricz bácsi — kötődnek vele — mind a nyolcz ministernek meg kellene minden reggel kérdeznie tőlem, hogy érzem magam, mit álmodtam?

— Mit érnék vele? — felel — hogy nyolczszor kelljen elbeszélni az álmaimat reggelenkint? Egyszer is sok, a mig leirom. Mert én minden éjjel tovább álmodom a munkában lévő regényeimet. Nem szoktam én hiába aludni, mint ti.

A parlamentben ma már semmi szerepet se akar vinni.

A bizottságok közül egyikben sem vesz részt, csak a delegációkba jár még. Ha valamely csoportnál, a hol beszélgetni megállt, aktuális politikai kérdést feszegetnek, vagy kulissza-titkokat suttognak, szent ijedelemmel fut odébb: »Apage satanas!«

Boldog, ha az ülésekről a végük előtt szökhet el, s ilyenkor ravasz körültekintéssel oson ki, megfigyelve egy olyan szerencsés pillanatot, a mikor a Perczel Béni héja-tekintete másfelé van fordulva.

De a whipnek csodálatos látást adott az isteni végzés. Van annak tán szeme a feje bubján is. Igen gyakran észreveszi a menekülőt.

— Ne méltóztassék bátyám elmenni, mert szavazás lesz.

A mire sóhajtva fordul meg a nagy iró s mintha a gondviselés hallatná a maga szavát, néma megadással várja be a gyülés végét.

— No, hála istennek — sóhajtja, mikor aztán csakugyan véget ér a dolog — s egy konfortáblin siet haza a »gyerekekhez«, kik már nehezen várják a »Pápit«. (Így nevezi a leánya és veje.)

A Pápi azután megebédel otthon, ebéd után rászedi a szemét egy kis álomfélével egy félórára s aztán ujra odaül abba a karszékbe az iróasztala mellé, mely megrázkódik, mint a mesebeli csikó s viszi a gazdáját a csillagok, felhők közt azokba a bűvös tartományokba, melyekben olyan jók, olyan bölcsek és olyan elmések az emberek, — de a mint a vén óra elüti az ötöt, egyszerre csökönyös lesz a csikó és nem akar tovább indítani, a sokszinü csigák és kagylók elkezdenek fészkelődni a nagy üvegszekrényben, a kis aczél-eke, mely annyi termő barázdát szánt azon a fehér papiroson, akadozik, a fehér medve, a ki csak külső burkolatjában fekszik ott a padlón, rá-rákacsingat az üveg-szemeivel, mintha integetne, mintha küldözgetné.

Úgy-úgy. Az ötöt elütötte már. A pajtások most kezdenek gyülekezni a klubban a partiehoz.

S a mint rajzanak fejében a regénybeli alakjai, a mint jönnek-mennek, látja közöttük ballagni nagy köpenyegében Nedeczky Istvánt is. Valami csodálatos telepathiával megérzi, hogy Sváb Károly a Sugáruton lépeget: épen a Petánovics előtt megy e perczben. A Tisza Kálmán kocsija pedig épen ebben a szent pillanatban robog be a klub udvarára.

Nosza, hamar pontot s Jókai is siet a tarok-partiehoz. A skiz, az a csodálatos, gonosz skiz még a muzsáktól is el tudja szakítani!

Üdén, frissen érkeznek a partnerek, az örök csaták vívói. Tegnap fáradtan távoztak, győzve és legyőzetve, ma már semmi nyoma a tegnapi ütközetnek, uj harczot folytatni mind készek, semmi gyüröttség sincs egyiken sem.

Ez a legősibb partie a klubban. Jókai még meg sem áll a tanácskozó teremben (a konferenciákon csak rendkivüli események idejében szokott megjelenni), a ministerelnöktől nincs semmi kérnivalója, a kulissza-titkokra nem kiváncsi, siet be gyorsan a szentélybe, a billiárd melletti szoba ismeretes szögletasztalához, hol nagy reményekkel és kedélyes fenyegetésekkel kezdődik meg a két óra hosszáig tartó megütközés.

— Ma visszaveszem a tiz forintomat.

— Hát az én öt forintom? — szólal fel a másik tegnapi vesztő.

Osztanak, kedélyeskednek, biztatják, szidják egymást.

— Azt hittem urakkal játszom — sóhajt fel Jókai egy-egy rossz vételnél.

— Nem voltál katona — haragítja Tisza, ha az első kártyánál megállapodik.

— Kontrázzuk meg a »ritmus-csinálót« — kedélyeskedik Nedeczky.

Élénk örömzaj tör fel az asztalnál, ha Sváb Károlyt sikerült megbuktatniok.

— Nagy halott van!

A kibiczek egész raja üli körül az asztalt, hol a magyar közélet ilyen kiváló alakjai szórakoznak épen olyan vehemencziával, passzióval, mintha soha egyebet se csináltak volna a világon. Megérkezvén aztán a »hora legalis« (a fél nyolcz), kimondatnak a tourok, összeszámittatnak, beváltatnak a blokok s Jókai, úgy a mint jött, észrevétlenül siet el a termeken át a politizálók tömege közt a felső kabátjához. De ha utközben elfogják is az ismerősök, nem gyötrik egyházpolitikai eszméikkel, hanem a legaktuálisabb kérdést intézik hozzá:

— Mennyit adtak?

— Megnyuztak, — feleli mélabusan s még egyszer megfenyegeti ökleivel a partnereit. — Rablók.

De a mikor ő nyer, diadalittasan dicsekszik kifelé menet:

— Lekaszaboltam szegényeket!

DIVALD K. FIA (EPERJES) FÉNYNYOMÁSA.

FERRARIS „TISZA KÁLMÁN TAROKK-PÁRTIJA“.

(A SOKSZOROSITÁSI JOG TULAJDONOSÁNAK, CZETTEL ÉS DEUTSCH CZÉGNEK SZIVES ENGEDÉLYÉVEL KÉSZÜLT FÉNYNYOMAT.)

CSIBUKOZÓ FŐISPÁN.

A főispánok.

A FOLYOSÓN hallottam két jólöltözött urtól a következő beszélgetést:

— Hogy vagy?

— Nem tudom. És te?

— Én se tudom.

Nem ösmertem a két elegáns urat, de feltünt a diskurzusuk, minthogy az ilyen kérdésekre a szokásos válasz vagy egy vállvonítás: — »Úgy, úgy«, vagy egy mosoly: Köszönöm, jól. Hogy lehet azt nem tudni, — tünődtem magamban, — hogy valaki jól van-e, vagy nem jól van? Mignem eszembe ötlött és a homlokomra ütöttem: Sapristi, ezek csak főispánok lehetnek! Hát persze, azok voltak. Mert e néhány szó, a mit váltottak, nemcsak jellemző, hanem egyszersmind meglehetősen hű körülirása az állásnak, a mivé fejlődött, mióta az oligarchikus czirádákat, a középkorias aranyozást lemosta róla az idő.

Nem is annyira az idő, mint a modern intézmények: a parlamentarizmus (az ujkor tekintélyfaló szörnyetege) és a sajtó. Ez utóbbi ártott neki legtöbbet, mint a hogy a szövetnek a napfény kiveszi a szinét. Sőt az átváltozási folyamat még mindig tart, nem tudni mikor és hol áll meg, csak érezni lehet, hogy ő méltóságaik még nem egészen prefet-k és már nem egészen »supremus comes«-ek.

Épen időszerü róluk beszélni, mint rózsanyiláskor a rózsákról. Csakhogy rózsanyiláskor van a rózsahullás is. Születnek és halnak, azaz hogy jönnek, mennek. A lapok és otthon a vármegyék tele vannak kombinációkkal. Az »erős kéz« készül a választásokra — mondogatják — és sokszorosítja magát. A klubban is ez a szóbeszéd tárgya. Ha Sándor János nyájasan beszélget valakivel, azt mindjárt gyanuba keveri. Annyi név lanciroztatik, hogy ha mind igaz lesz, a miniszterelnök valóságosan megtizedeli a maga pártját.

Ám a gyanuba kevertek nem igen apprehendálnak. Hisz utoljára is még mindig könnyebb dolog egy vármegyére vigyázni mint egy kukoriczás földre. Ritkán is hallja az ember, hogy egy-egy főispán itt vagy amott megszakadt volna a sok munkában. (Sokkalta inkább hal meg gutaütés következtében, hogy keveset mozgott.)

Azért tehát még mindig akadnak aspiránsok, sőt jobban mint azelőtt, mert, bár a hatalmi mag összezsugorodott a főispánságban, mint mikor a diónak a belső tartalma penészedik meg, a külső még mindig imponáló — a nélkül, hogy annyiba kerülne, mint régen, mikor még a belügyminiszter olyan szemmel nézett szét az ismerősei közt, vajjon melyik volna magát hajlandó vagyonilag tönkretenni? Ma már nem kell sok pezsgős ebédet adni (ámbár plenus venter accomodat libenter), elég a főispánsághoz egy mente, egy kalpag, egy

MUTATÓS FŐISPÁN.

okos főispánné, egy jó alispán és az installácziókor egy programm — a mit esetleg be is lehet tartani, de nem föltétlenül szükséges.

A főispánságnál legnehezebb a megszületés (a sok intrika miatt), a halál már sokkal könnyebb, de kellemetlen. Viktória királyné, mikor a trónra lépett, egy csésze theát kért és a »Times«-t. Ez a két dolog volt neki eltiltva. Ezen próbálta meg, valóban uralkodik-e? A mindenkori uj belügyminiszterek ellenben a főispánokon teszik meg ezt a próbát, nehány főispán mindig lefejezendő — már csak azért is, mert a megyék rendszerint kétszer örülnek a főispánjuknak, mikor megkapják és mikor elvesztik. Ebbe már bele kell nyugodni, meg abba, hogy az elmulás ellen nincs orvosság.

Azaz hogy van: a szellemesség még ez ellen is jó. Pletykázzák, hogy egy kiöregedett, régen szolgáló főispánt is azok közé sorolt a mostani belügyminiszter, a kiket nyugalomba akar meneszteni, s mikor az öreg ur megjelent a szokásos első audiencián, az uj miniszter gyengéd messzeségről azzal a diplomatikus kérdéssel fordult hozzá:

— Mióta vagy már főispán?

Várta, hogy egy csomó évet mond, mire ő megjegyzi, bizony már elég volt, elfáradhattál, nyugodtan adhatsz helyet fiatalabb erőnek, de az öreg róka váratlanul igy felelt:

— Csak most egy hét óta kezdem magam annak érezni. (T. i. egy hét előtt lett Tisza belügyminiszter.)

A minister elmosolyodott és állitólag igy szólt:

- Hát folytasd tovább!

Gondolta magában, a ki ilyen ügyesen bánik velem, az ügyesen bánik másokkal is, hát használható ember, maradjon. Sok közöttük a szeretetreméltó

BECSÜLETES, DERÉK FŐISPÁN.

gavallér ember, a mi nem is csoda, hiszen rendesen a vármegye legkellemesebb emberét szemelik ki főispánnak. Pompás alakok, tetőtől-talpig gentlemanek, modor, simaság, előkelő gondolkozás dolgában a magyar főispánok fölötte állanak a világ bármely tisztviselői kasztjának. — Mikor nehányan összejönnek, mintha nehány király találkoznék. Szinte tulságos tekintettel vannak a kormányok a reprezentálás kellékeire, vagyis egy főispán inkább áll külsőből (a belső mellékes gyanánt tekintetik). Azelőtt még azt is megkivánták, hogy szalon-alak legyen, hosszukás képü, vagy délczeg, vagy potrohos, szemnek tetszetős charmeur (ha racscsolni tud, nagy előny!), szóval hogy »mutasson« (hiába, a Balkán közel van), de mióta a kicsiny, igénytelen Kubicza és a rút, vörösképü Hertelendy nagy főispánoknak bizonyultak,

AGILIS FŐISPÁN.

azóta e tekintetben némi fordulat állott be.

Az urias megjelenést még Deák is szükségesnek tartotta, s mikor Wenckheim Béla egy czinikus külsejü főispánt akart kinevezni egy felső megyébe, — morózusan ellenvetette:

— Nagyon ki van fényesedve térdén a nadrág.

— És te kifogásolod ezt egy főispánnál?

— Sőt szeretem, — felelte Deák — ha némi fényt fejt ki, de nem a térdekalácsán.

A főispánoknak több válfajai vannak.

a) Legősibb példány a *csibukozó főispán.* — Csak csibukozni látszik és semmibe se avatkozik, de azért minden úgy történik, a hogy ő akarja.

b) Azután jön a *mutatós főispán.* Mindenbe beleavatkozik, de azért semmi se történik úgy, a hogy ő akarja.

c) Harmadsorban következik a *becsületes, de-*

rék főispán, a ki se nem csibukozik, se nem avatkozik.

A legrosszabb species az *agilis főispán*, a kit rendesen nemzetiségi megyébe küldenek. Erre már megvan ősidőktől kezdve a sablonos reczept, mint a rizsfelfujt készitésére. Az, hogy a felfujt sohasem sikerül e reczept szerint, éppen nem konfundálja az ujonnan kinevezett méltóságos urat, csinálja, a mit az elődjei. A mint a kinevezést megkapta, keres magának egy ujságirót és elviszi a megyéjébe lapot szerkeszteni a magyar állameszme védelmére.

Most aztán ketten dolgoznak, a főispán és a lap, a főispán minden megyegyülésen fölpiszkálja a nemzetiségeket, a lap pedig minden héten leránt különböző alakban valamit, vagy valakit. Elég, hogy valamelyik szász atyafinak a kisasszony leánya szász szinekbe öltözve jelenjék meg vasárnap a templomban. Ritkított czikk szól erről. Rúg, kapál, harap, tépáz, tajtékzik a lap, akár van rá ok, akár nincs, mert végre is küzdeni kell, folyton küzdeni, azaz a *megkékczeruzázott* helyeket a lapban fel kell küldeni Berczik Árpádnak, lássa ő méltósága, hogy a »Heti Harsona« harczol a magyar állameszméért és szünetlenül dolgozik, úgyszintén a főispánnak is intézni kell egy-egy rohamot a nemzetiségek ellen minden közgyülésen, melynek kiszinezett leirását hasonlóan megkékczeruzázva küldik fel Budára, ő exczellenciája is lássa, hogy dolgoznak.

ERŐSZAKOS FŐISPÁN.

És dolgoznak, dolgoznak, addig dolgoznak, mig végre meglesz az eredmény, hogy a hol meglehetős béke volt azelőtt, egy-két évi működés után fenekestől fordulnak fel az állapotok.

Végül jön a legritkább példány, az úgynevezett *erőszakos főispán*, a ki nem ismerve se sógort, se komát, se istent, se befolyásos megyei virilistát, végrehajtatja a törvényeket, úgy a hogy azokat az országgyülések hozták. De hát az ilyen ember nem lesz hosszu életü a maga polczán. Az ilyen ember zsarnok és vagy itt, vagy valahol, de okvetlenül hamar kitekerik a nyakát. Mert hát van még morál az emberekben.

Ilyen válfajokra oszlanak a vármegye urai, ezek a specziális vonásaik. A generális vonás ellenben az, hogy mindnyájan élvezik a hatalmat és »szeretve tiszteltek és bölcsek« a maguk megyéjében. *(1903.)*

Oratorok, rhetorok és fecsegők.

SZÉLL KÁLMÁN majd mindennap mond a Házban beszédet. A közönség bámulja, hogy oly könnyedén rázza ki e beszédeket. De ez még nem jelentene semmit. Mert a közönség mindent bámul. Megbámulja a fát, mely szokatlanul sok gyümölcsöt hoz, de megbámulja az aloe virágát is, — minthogy az aloe oly lusta, hogy csak minden száz évben hoz egy virágot. Nagyobb dolog az, hogy a Széll beszédei a tartalmuknál fogva keltenek mély feltünést, nemcsak minálunk, de a külföldön is. A Times magasztalással szól ujévi beszédéről. A nagy német lapok hasonlóképen áradoznak a mostani magyar miniszterelnök ékesszólásának dicsérésében. Egy nagy angol lap (a Standard) arra a megjegyzésre fakad, »hogy a legjelentékenyebb debatter ez idő szerint a kontinensen«.

Valóban úgy áll a dolog, hogy az a hallgatag Széll Kálmán, a kit hosszu időkön át úgy ösmertek (vagy jobban mondva nem ösmertek), mint a lepecsételt ládát (legfeljebb találgatni lehetett, mi van benne), egyszerre megnyilik, szertepattannak zárai s gazdag, csillámló tartalmával közvetlen környezetét is bámulatba ejti. Még Matuska Péter is csóválja övé fejét: »Soha se nem hittem volna eztet.«

Nem tartozunk azok közé, a kik a beszédekre tulságos sulyt fektetnek. Jól tudjuk, hogy a dübörgő kerekek, melyeken a mi kis magyar világunk tovább gurul a jövő homályos tájékai felé, se meg nem állnak, se irányukból ki nem térnek, ha bármily szép beszédet mondanak akár a képviselői padokról, akár a piros karszékekről. A legnagyobb beszédek is csak apró tüzek, melyek egy kis helyen, egy kis időre támasztanak fényt vagy meleget; de egy kinyilott vagy eltört ablakon át elszáll az egész melegség és semmi nyoma többé a külső, nyirkos levegőben.

Téves volna hinni, hogy a parlamenteket a szép beszédek emelik. Ilyen isteni erővel csak a nagy, benső igazságok birnak. A nagy igazságok mellett a nagy beszédek szinte fölöslegesek. Minek gyujtana meg valaki fényes nappal egy gyufaszálat azért, hogy jobban megvilágitsa a tájékot?

Ennek daczára sem lehet közömbösen áthaladni parlamenttel dolgozó országokban a nagy szónokok mellett, mert a nemzetek szellemi erejének, gondolatainak, törekvéseinek, észjárásának, lendületének és bölcseségének legbiztosabb felismerését adják. A beszédek azok a sextans mértékek, melyekkel a hegyek magassága a távolból is megállapitható. A nagy parlamenti szónokok a nemzet politikájának tanitó mesterei. Igaz ugyan, hogy a nemzet felismerése a lényeges, hogy mit tud, mit akar és mire képes; ámde a millió fejbe nem lehet betekintést vetni más módon, mint ha azt vizsgáljuk, hogy kik tanitják, mire és miképen. A parlamenti aera kezdete óta sokat változott a magyar szónoklat. A Kazinczy Gábor csinált szóvirágait a moly vette át hatalmába; a »csergedező patakok« és a »terebélyes tölgyek« megszüntek susogni a Horvát Boldizsár elnémulásával. E patakokban, mellékesen legyen mondva, nem egészen tiszta viz csörgött, mely az anyaföldből fakadt volna, hanem egy kis lemonádé is s a tölgyfák csak elzárták a látókört a hallgatók elől, nemhogy

megnyitották volna. Igaz, hogy csak az imént hangzott ott a Deák fenséges szónoklata, csupa tartalom és bibliai egyszerüségü bölcseség. De mit ért ez? A rendkivüli dolgok bámulatot keltők, de nem ragadósak. A Deák Ferenczek egyenkint támadnak és ritkán. Hisz itt járt, itt beszélt, itt tanitott, de lassan-lassan, alig maradt e parlamentben egyéb belőle, mint a kis négyszögletü ezüstlap, melyre a nevét felvésték, azon a helyen, a hol egykor ült. Az ő szónoklata nem jelzi a kort, sem az akkori szónoklati divatot és értéket. Deák csak Deákot jelzi, a kivételes embert, ki megszépiti a rögöket, mert egykor rajtuk járt hatalmas talpaival. Kazinczy Gábor és Horvát Boldizsár ellenben a 70-es évek szónoklati divatját jelenti. Mindenki megpróbálta akkoriban, hogy többé-kevésbbé hasonlóan beszéljen,— míg végre apránkint elavult ez a masamódszónoklat; a hervadt virágokat, idegen kertekből szedetteket, kisöpörte a kor izlése, mint lim-lomot. Szegény Emilio Castellár egyedül maradtál a világon!

A parlamenti szónoklat egyik tulzásból a másik tulzásba ment át. Mintha azt mondanák valakinek: »Vesd le a felesleges czifraságokat, az üveggyöngyöket, a czafrangokat s a mindenféle encsebencsét« — mire az lehajigálná magáról minden köntösét, a mely alatt még inge sincsen, hanem csak a meztelen test. — A floszkulusok eldobásáért nem kár, bizonyára úgy néztek ki bennök a mi szónokaink, mint a vadak a nubiai sivatagon, a szines tollakkal fejük és övük körül, de hát uram fia, ezeket legfeljebb is a tömör tartalommal kellett volna pótolni, de a mi szónokaink nem pótolták semmivel — maradtak a puszta pongyola-szavak mellett, a hétköznapi nyelven való feleselgetésnél, vagy még a hétköznapinál is rosszabb nyelvnél. — Mert láttuk, hogy azok is, a kik értelmesen, világos szókötéssel beszélgetnek künn a folyosón, mihelyt a szónoki tricot-t felöltik, egy sajátszerü, romlott és élvezhetetlen nyelv használatához kezdenek, mint a clownok, a kik bár egyenesen, sőt kecsesen jártak polgári ruhájukban, mihelyt a czirkusz szőnyegére kerülnek, meggörbitik magukat és kificzamodottaknak látszó tagokkal igyekeznek fokozni a hatást.

Különös, sőt csodálatra méltó jelenség, de nem szokatlan. Akárhányszor tapasztalhatni, hogy értelmes, logikus gondolkozásu, sőt a szellemes beszélgetésben jártas férfiak, ha gondolataikat papirra akarják tenni, például egy levélben, valami csodálatosan lapos és konfuzus dolgot nyujtanak. Úgy a szónokok, mint a levélirók egy kényelmetlen nyügbe jutván a konvenczionális nyelvezetben, a szokatlan

békók közt elvesztik észjárásuk frisseségét és világosságát, tehetetlenül vergődnek benne, mint az Ábrahám báránya az iszalagok közt.

Horvát Boldizsárék után a Tisza Kálmán beszédmodora ragad át a parlamentre. Bizonyára rossz minta. Pongyolán beszél, a művészetnek minden ingredientiája nélkül. Összetöri az ellenfél tojásait, de nem süt belőlük rántottát vagy omlettet, hogy a maga pecsenyéjét azzal garnirozza. Csak összetöri.

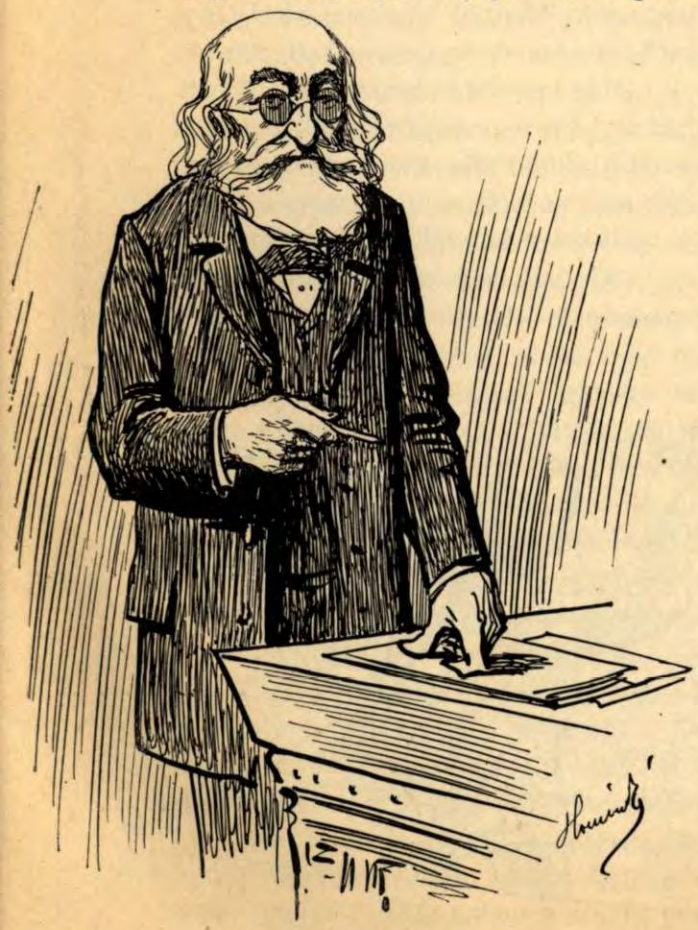

Az igazság megkeresése és kidomborítása jeles dolog a debatte-oknál, de Tisza nem ágaskodik föl olyan magasan, ez a kemény, praktikus államférfiu annyira a földön áll, hogy még lábujjhegyre se emelkedik, nehogy ezalatt, ha csak a talpa is, elhagyja kissé a talajt, a melyből kinőtt, sokkal inkább, mint mások, akár élők, akár a holtak közül. Szeme éles, mint a vén hiuzé, gyorsan meglátja s fürgén kapja föl az ellenfél érvelésének gyengéit s ezekkel bánik el kegyetlenül, megelégedve annyi eredménynyel, hogy *úgy látszik,* mintha ő maradt volna fölül. T. i. a pártjának látszott úgy. S ezt ő elegendőnek találta.

Hogy az öreg mily nagy és hatalmas egyéniség, épen az mutatja legjobban, hogy az ő bélyege nyomódott rá a parlamenti vitatkozásokra és nem a jobb szónokoké. Mert, hogy átvigyük a példát más térre, könnyü elképzelni, hogy a legbájosabb, legfinomabb asszonyka piperéjét, mozdulatait, hang hordozását, fejtartását utánozza egy nagy társaság, hiszen ez nem is csoda, de ha egy nem eléggé csinos, sőt meglehetősen schlampet nő kelti fel általánosan a vágyakat ő hozzá hasonlíthatni, akkor annak rendkivüli temperamentummal és más nagy tulajdonokkal kell birnia.

Hiszen bőven voltak jobb szónokok. Apponyi Albert gróf tudott fennen szárnyalni s ritka lendületet adni gondolatmenetének. A szónoklat külső eszközeit senki sem birja nálánál inkább. — S azonfelül előkelő, finom, bár egy kissé magyartalan nyelvet formált ki magának.

Szóval ez a csillogó, mindig kesztyüs, disztingvált és ünnepélyes, minden kicsi dolognál méltóságteljes és soha nem köznapias (tehát nem is természetes) Apponyi lett volna a legalkalmasabb és legkönnyebb modell s a tanulás, szorgalom és ügyesség taligáján, ha nem is utólérhető, de legalább megközelíthető. Apponyi jobb szónok volt, divatban is Apponyi volt, varázsló szavára virágerdő támadt a karzaton és a szónoki generáczió mégis Tiszát utánozta és nem Apponyit. Megfoghatatlan az.

Persze voltak még más szónokok is, igaziak, isten kegyelméből valók, de ezek más megitélés alá esnek. — Az

Eötvös Károly méztől csöpögő humora és friss, harmatszerü természetessége, az Ugron Gábor mámorba ejtő izzó heve, a Bartha Miklós szines gondolatvilága, mind egyéni sajátság. A bölcsőből hozott ragyogó csecsebecsék. Hatnak a közönségre, elkápráztatják, de uniformissá nem válhatnak, mint a hogy nem lehetnek általános viseletté a czoboly-prémek és smaragd diadémok.

Még kevésbbé csinálhatott iskolát Szilágyi Dezső, e minden idők legérdekesebb államférfia, kinek szava és itélete megmérhetlen magasságban lebeg a politikai atmoszférák fölött.

Ah, milyen pazarlása lenne a természetnek — hogy egy egész parlament

úgy gondolkozzék és beszéljen, mint Szilágyi Dezső. Hogy úgy fogja föl a dolgokat és az ő analizáló, kihámozó, okadatoló és egybekapcsoló retortáin keresztül keresse meg az igazságokat, a dolgok benső magvát. De hát ez nem lehet, a Szilágyiak csak egyenkint születnek és igen ritkán. Szilágyi épen olyan kivétel, mint Deák. Itt van egy darabig, aztán elmegy és nem lesz helyette más soha többé.

Ezek az emberek nagyon nagyok ahoz, hogy mintaképek legyenek. Épitenek valamit, vagy szétrugnak, aztán eltünnek. Mi csak az épitésből vagy rombolásból látjuk, hogy itt óriások jártak, de nagyságukból semmit sem tanulunk. Az ember soha se tud menydörögni, akárhány esztendeig hallgatja is a menydörgést.

Mily zordon dolog, voltaképen ilyen lelkünkbe látó és a veséket áthasító tekintetü nagy ember jelenléte, becsületes tépelődő énjével, hatalmas fölbuzdulásaival s fönséges csüggetegségével. Nem boldogtalan-e ő mi közöttünk? Óh istenem, oly rettenetesen egyedül van!

Úgy tünik fel előttünk némelykor, mintha nem is ember volna, hanem csupa lélek. Az a bizonyos jobb rész a lélekben, a mit lelkiismeretnek szoktunk nevezni. Mondhatnám, hogy e hatalmas Szilágyinak már puszta jelenléte kényelmetlen bizonyos viszonyok közt. A nemzet lelkiismerete emberi burokba szorulva. Egy néző, reánk meredő szem, melyet minden szögletből érzünk. Egyszer miatta nem lehet megtenni valamit, másszor ismét miatta kell megtenni valamit. Valóban felette kényelmetlen a politikai kormányzatban, de szükséges, sőt pótolhatlan ép úgy, mint a lelkiismeret az emberi cselekedetek harmóniájában.

De minthogy e czikk voltaképen csakis a szónoklatról szól, jelesen a debatte-szónoklatról s következésképp a könnyed csatározási képességről: Szilágyi politikai jellemzése kivül esik a kereten. Sőt a szónoklatai se olyanok, melyek a vita hevében születnek és a rögtönös czáfolatra alkalmasak. Hiszen senkinek sincs ott a buvárkészüléke a háta mögött, hogy mindjárt leereszkedhessék azokba a mélységekbe, a honnan ő a maga anyagát felhozta.

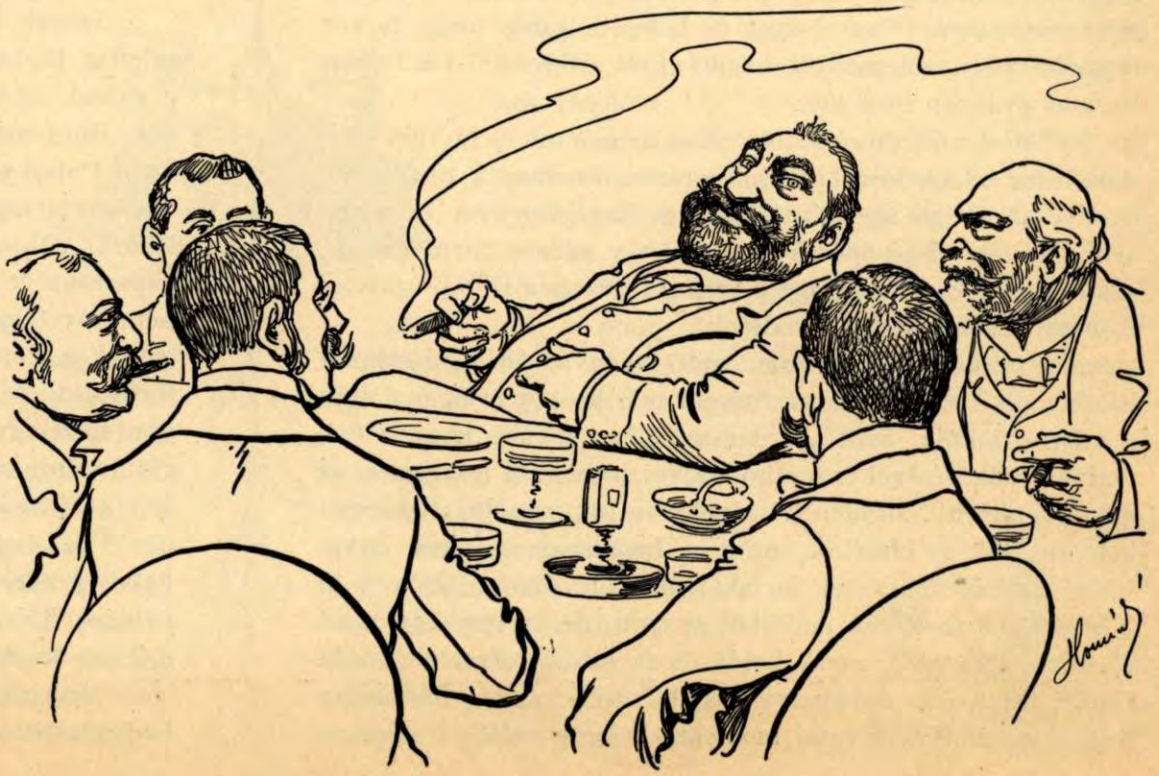

Annyira nehézkes, sulyos és óvatos ő a forumon, hogy szinte nem debatter. Valami több. De mégis legtöbb a fehér asztalnál, felülmulhatlan képeivel és iróniájával, a hol hatalmas lelke szabadon csapong, tör, zúz, játszik és incselkedik, valóságosan dőzsölve a mások állitásainak kiforgatásában.

A forum Szilágyija nehézkesebb. Szárnyait nehéz pánczél alá szorítja, hogy ne legyen megsebezhető. A forum szent előtte. Oda csak a leszürt igazságokat viszi, óvatosan, aggodalmasan, át meg átgondolva. Képzeljen el az olvasó egy bohóságot, képzelje el, hogy a Duna desztilálná a maga vizét, összébb szoritaná a medrét, úgyebár, mélyebb lenne, tisztább, de kisebb is. A fehér asztal Szilágyija az igazi Szilágyi. Nagy, független, merész és szabad, a minőnek illik lenni a nemzet lelkiismeretének. Óvatosságát az jellemzi főleg, hogy mikor tanácsát vagy véleményét kérik egyes fölmerülő kérdésben barátai, gyakran szól igy:

— Most nem mondhatom meg, hanem ma és holnap gondolkozom a kérdésről és holnapután közlöm a nézetemet.

A ház többi tagjainak persze fürgébben vet az eszük, azoknak egy másodpercz is elég, hogy nézetet formáljanak; a különbség csak az, hogy a Szilágyi nézete a valódi igazság, a fürge nézetek pedig tévedések.

De mindegy, a házban azért még se Szilágyi csinált iskolát, de Tisza. S bár az öreg úr már hosszu évek óta csak a folyosó lakója, bent a tanácsteremben tovább is az ő formáival, szókötésével és methodusával beszélnek (csak nem az ő judiciumával). Minden Tiszával van impregnálva. Sablonjai beléragadtak az elmékbe, mint a bogáncsok a juhok gyapjába. Csak igen kevesen jártak más úton. Csáky Albin, a ki a klasszikus mesterek emlőiből szopott, Berzeviczy egy kissé elütött a tömegtől, némi lendület és páthosz érezhető nála. Gajári Ödön éles borotvával vagdal szét hajszál finomságu bogokat, némelykor igazi bravourral. De a valódi formák, a mintaszerü beszédek eltüntek, mint a bölények erdeinkből. Ha föl is vetődik a debattban imitt-amott egy-egy szép gondolat vagy valami ékesség, mint az ekevas alatt egy-egy fibula, valami római vitéz szerszámaiból, az bizonyosan nem sajátja az illetőnek. Talált dolog vagy elcsent dolog. Mert a szarkák faja még nem veszett ki. Nálunk is van szónok, nem szükséges megnevezni, a ki remek gondolatokat keresgél össze nagy emberek műveiből s azokhoz varr hozzá egy aktuális locsogást. Ugyanazt teszi, a mit III. Henrik franczia király, a ki a minisztertanácsban ülve, azzal szórakozott, hogy alakokat vagy fákat nyirkált ki ollójával mesteri festményekből, gyakran egy-egy műremeket áldozva fel hülye szenvedélyének.

Szóval, a magyar beszélési mesterség szállt, szállt alá, mindig jobban, jobban. S ennek kétségtelenül Tisza az oka, mindenki az ő nyomain ment, a geniális Wekerle, a tartalmas Horánszky, a termékeny szellemü Wlassics, a nagy látkörü Pulszky Ágoston, ki a Niagarák fölé épit pókhálókat. Tisza-tanitvány, mint szónok, a sokszor mélyen járó Darányi is, azon ritka emberek egyike, a ki a miniszteri széken éri el népszerüsége tetőpontját (ha ugyan még egy nagyobb tető nem következik), a kit »a magyar föld atyja« czimmel emlegetnek a kúriákban és kastélyokban. Derekas látvány ez a férfiu, a ki szivósággal, vasakarattal, egyenletes szellemi tulajdonokkal egy oly ágban tud alkotni, mely előtte, a lateiner előtt, szinte terra incognitának volt nevezhető. De mint szónok, ő is a Tisza-iskolából való. S ez még nem volna különös, mert ő a Tisza-regime alatt nőtt. Sokkal nevezetesebb az, hogy a fiatal generáczió, mely Tisza után jött be a házba, mint például Kristóffy, hogy a legkiválóbbat említsem, hasonlóan a Tisza modorában tálalja föl mondandóját.

Nem gáncsolhatjuk e miatt Tiszát (nekem különben is kedvenczem az államférfiak között). De volna bár ellenség,

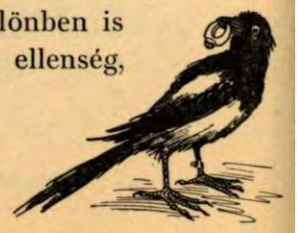

akkor se őt érné e miatt vád. Mikor Eugénia császárné viselős volt, Európa minden asszonya szükségesnek látta elrontani a maga szépséges termetét, fölvévén a krinolint. Ha már most valakit kárhoztatni kellett volna e miatt, az legkevésbbé lehetett volna Montijo Eugenia. Ő egy herczeget hordott a szive alatt, ez menti formátlanságát. Tisza Kálmán pedig egy Tisza Kálmánt hordott magában, előadási módja tehát mellékes, de azok, a kik nem egészen Tisza Kálmánok vagy sokkal kevesebbek vagy épen semmik, legalább csinosan öltözködjenek (szellemileg értve), hogy úgynevezett jogczímet nyerjenek a nemzet úgynevezett legjobb társaságában (a parlamentben) mozogni. Mert mi lett volna például Fenyvessi Ferenczből, ha teljes életében úgy öltözködik, mint Zsedényi Eduárd és mi lenne Eötvös Károly, ha olyan nyelvezettel fejezné ki magát, mint Tisza Kálmán?

A kor, meglehet, kedvezőtlen e fejtegetésnek. Úgy rémlik nekem, hogy a szónoklat elhanyatlását senki sem érzi. Hogy egy lelket se szomoritok el vele. Nagyobb baj az, fogják mondani, — ha a buza sikértartalma hanyatlik. Az ördög vigye el a beszédeket! Ne locsogjanak nekünk az irástudók! Az egyik felfödözi egy növényről (az Eutada tussiensről), hogy köhögni tud, a másik felfödözi a magyar parlamentről, hogy nem tud beszélni. —

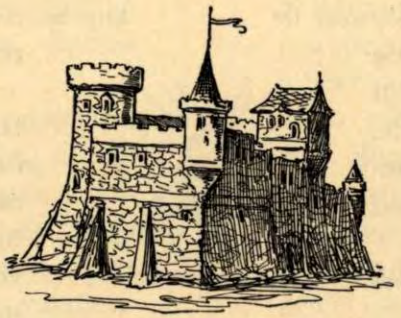

Pokolba az irástudókkal! Valóban tartanom kell attól, hogy az úgynevezett »gyakorlati józanság« czinikus nevetésre ferditi száját. Mit akar tőlünk ez az ember? Elmondjuk a nézeteinket jól, rosszul, a hogy tudjuk s ezzel vége. Mert hiszen a nézet és az érv a fő; ha az helyes, jó, a többi mindegy. Hát nem úgy van, tisztelt gyakorlati józanság! Mert ha az embernek valami mondanivalója van, vagy épen sok mondanivalója, az csak annyit jelent, hogy sok épitőtéglája van. De még azokat a téglákat össze is kell rakni tudni, hogy emeletes, sőt két-három emeletes házak legyenek belőlük.

A puszta téglák csak téglák; becsüket az épités adja meg. Apponyi például kecses, könnyed pavillonokat épit a maga tégláiból, Szilágyi várakat zordon bástyákkal és őrtornyokkal, — Eötvös vidám meleget árasztó bubos kemenczéket; a pongyolaság iskolája ellenben azzal is megelégszik, hogy egy rendszertelen rakásra hányja a maga tégláit, akárhogy, mert az úgyis mindegy.

Hiszen mindegy, mindegy, de a milánói dom és a Westminster igy soha sem épült volna meg — vagyis nem gazdagitanák az emberi alkotások kincsesházát a Demosthenes vagy Mirabeau beszédei. De ez csak a kisebbik baj. A pongyola formák, a téglák egyszerü oda-

hányása eredményezi azután, hogy a kiknek nincsenek építő tégláik, azok az utcza köveihez és sarához nyulnak s azzal dobálják egymást — abban a hitben, hogy ők most beszédeket tartanak.

A szónoklati formák elhanyatlásával hanyatlik el az ildomos vitatkozás a parlamentekben, az első lazulás, az első rés ezeken már biztos megindulás az elfajulás, a durvaság és rakonczátlanság bizonytalan mélységei felé.

A szinpadokra a verses forma elhagyásával költözött be a laposság s a laposssággal a ledérség, a régi franczia szalonok finomsága örökre számüzve lett, a mint a régi epigrammszerü társalgási tónus átment a pongyola, léha diskurzusba. És a lélekharangot bizvást meg lehet húzni az oly parlamentek fölött, a hol a szónoki művészet elvesztette irányadó szerepét.

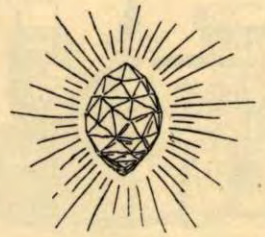

Igen, urak. A szónoki követelmények és figurák nem olyan üres divat és fölösleges diszholmi a nyilvános beszédekben, mint a kitömött madarak az asszonyok kalapjain. Ezek a formák, úgy tetszik nekünk, nélkülözhetlenek s örök tengelyeit képezik a nyilvános szellemi mozgásnak. Emberek, a kiknek az Apollo palástját kell felölteniök, nem fognak a szemetes kosárba nyulkálni. Ez a palást tartja őket vissza attól.

De sajnos, nem sokat kell bizonyitani ezt az állitást. A közeli idők megadták bőven a szomoru tapasztalatot, hogy a szónoki művészet aláhanyatlásával a magyar parlamentben mily gyorsan durvult el a tanácskozási hang. A parlament csak az imént esett keresztül egy nagy betegségen — a szomszéd országban pedig épen agóniában van e miatt egy másik parlament, de erről én itt most nem beszélek. — A miénk még ma is csak rekonvalescens s semmi sem kivánatosabb számára — a hogy az orvosok mondanák — mint egy kis nyugalom és jó, tiszta levegő, vagyis a régi distinguált tónus visszatérte, a mit a szónoki művészet helyreállitása, illetve divatba hozatala sokkal inkább biztositana, mint a házszabályok reviziója vagy a klotür.

Róma történetének eleje szinte hihetetlen a miatt, hogy úgy ugranak ki nagyjai, a mint Rómának szüksége van rájuk. Mikor háborut akar, egy lángeszü hadvezér lép elő, ha törvényekre van szüksége, egy nagy kodifikátor jelenik meg a szinen, ha békét akar, egy adminisztráló talentumot kap az istenektől, a kik oly pontosan szolgálják ki az Olympusról, mint fürge boltoslegények a megrendelőt.

Ilyen szerencséje Magyarországnak, hogy a parlament ujjászületése proczesszusához épen egy olyan debatter jelenik meg a többség élén, mint Széll Kálmán, a ki rokonszenves egyéniségével könnyed, szinte fülbemászó szónoklatával, tetszetős koloritjával visszavezetni képes a parlamentet az elhagyott művészi formákhoz és szabályokhoz.

Ott veszi fel a fonalat, a hol elejtetett. A régi klasszikus irányzathoz nyul, a mint az a nemzeti levegőben fejlődni kezdett a Baloghok, Nagy Pálok idejében s Klauzállal, Szemerével folytatódott s már-már egy-egy specziális magyar szónoki iskola kidomborodó vonalait mutatta. — Nem volt ez nagy stil, de a mienk volt, valami az orátorokból, valami a rhetorokból, egy kis páthosz, valami kevés analizis, egy kis magyar paprika, majd egy csipetnyi attikai só, egy-egy virág, vidám lendület,

közbe sok, nagyon sok józanság. Hanem ez a becsületes iskola kiveszett. Talán ama bizonyos tizenkét év alatt.

A megnyilt parlamenti élet bölcsőkorában hiszen minden ingredienczia megvolt egyenkint, egyikben attikai só, másikban páthosz, harmadikban virág, a negyedikben analizis, mind megvolt egyenkint, de együtt nem volt meg senkiben. S mit ért az, hogy kis mértékben megvolt egyeseknél? Mintha a nagy Kohinor-gyémántot széttörnék száz és száz darabkára és szilánkjaiban szétjutna olyanokhoz is, a kik mesterségüknél fogva ablaküveget vágnak vele és ha kérdeznék, hogy hova lett a nagy Kohinor, valaki megnyugtatólag felelné: »Megvan az üveges tótoknál«.

Ah, még gondolatnak is milyen szörnyü, hogy a ragyogó Kohinor az üveges tótok vagdaló szerszámában végezze karrierjét.

Valódi meglepetés volt, mikor Széll Kálmán miniszterelnöksége elején egy párszor felszólalt. Szokatlanul uj és üde hang csendült meg a teremben, hol csak nem régen a fékvesztett indulatok furiái száguldtak. Uj hang volt és mégis oly ismerős a magyar fülnek. Mintha egy kedves rokon lépett volna be, a kinek a vonásaira édesen emlékezünk valahonnan. Hát ez a régi magyar szónoklat. Ráismertünk lassankint. Persze, hogy ő. Azaz hogy még se ő, csak a vonásai azok, ez már csak a fia lehet, a ki distingvált európai öltözetben jelenik meg, bekecs helyett redingot-kabátban.

A mamelukok összenéztek: »Ilyen debatterünk még nem volt«. De a mamelukok kritikája nem sokat ér, ők mindig a tényleges miniszterelnökben fedezik fel az emberi tökély maximumát. A király a kinevezési okmányt állitja ki az ő miniszterelnökeinek, a mamelukok pedig a lángelmét ajándékozzák nekik. A mamelukokra tehát nem hivatkozom, hanem az egész közvélemény megmozdult. Nini, milyen pompásan beszél ez a Széll.

Valami szokatlan őszinteség lengte át beszédeit és csodálatos világosság. Az ember hallgatja és hisz neki. Érezni véli, hogy csupa jóakarat az egész ember. Ezt tette, amazt tette. Ezért tette igy és nem máskép. Máskép is tehetett volna, de akkor nem jó lett volna, mert ez, mert az. Beengedi pillantani a hallgatót gondolatvilágának legrejtettebb zugaiba s ezzel azt éri el, hogy a hallgató a fele úton identifikálja magát vele és az ő eszével kezd gondolkozni.

Ha valaki, akkor Széll az, a ki rátalált a maga idejére, a mikor a legnagyobb feladat, helyreállitani a békét a háborus-kodó pártok között. Hogy a kormányzatával sikerülni fog-e ez, nem lehet benne senki próféta, mert ez a kormányzat a magyar nemzet erényeire van bazirozva, holott a magyar fajnak kétségkivül vannak némi hibái is. De mégis sikerülhet. Allah nagy és csodákat tehet. Hiszen vannak például szabók, a kik készre dolgoznak s azon föltevésben varrják a ruhákat, hogy mindenkinek jó termete van. S a mellett azt mondják, jó üzletet csinálnak. Hát isten tudja. Nekem mégis úgy tetszik, hogy a görbe láb az egyenes lábra varrt nadrágban is görbe marad. De, hogy a beszédeivel Széll Kálmán a paczifikáczióra nézve nagy eredményeket ért el és más tekintetben is nagy eredményeket van hivatva elérni, az egyszer kétségtelen. Mert

ha meghonosítja azt a nyugodt, művelt, formákba és szabályokba szorított, konciliáns hangot, a mit beszédeiben behozott a debattoknál, megérdemli a magyar parlamentárizmus megmentőjének dicsőségét.

Boldogemlékezetü Imre királyunknak nagy leleménye volt az, hogy egy vesszőt vett a kezébe s azzal ment keresztül az ellenséges táboron. Széll még ezt a vesszőt is elhajitja. Kitárt, fedetlen mellel áll sikra, mikor felszólal. Nem hoz magával egész arzenálist az aktákban, mint elődei, hanem csak egy egész házipatikát, csupa csillapító szerekkel. Ha Szilágyi Dezsőt a »nagy cséplőgépnek« nevezhette Csáky gróf, ugyanolyan találóan mondhatná Széllről, hogy ő a nagy »vasalógép«, mely a leggyűröttebb, legránczosabb kelmét is tükörsimává egyengeti ki.

Olimpusi nyugalommal hallgatja a vitákat, czvikkerjét csak akkor veszi le s teszi fel szaporábban, ha róla van szó, néha-néha felemeli a czeruzáját és sietve vet az előtte fekvő papirra egy jegyzetet. Így készül a beszédje. Szemeit elfödi a czvikker, nem lehet kiolvasni belőlük, mit érez, hanem van e helyett az alsó ajkán egy tisztás, a mit a barna szakáll nem egészen nőtt be, ez az alsó ajk válik tehát a szemek helyett beszédessé, egy alig észrevehető rezgés mutatja lelke háborgását, egy gúnymosoly suhan át ezen a tisztáson, vagy egy finom árnyalata — a fitymálásnak.

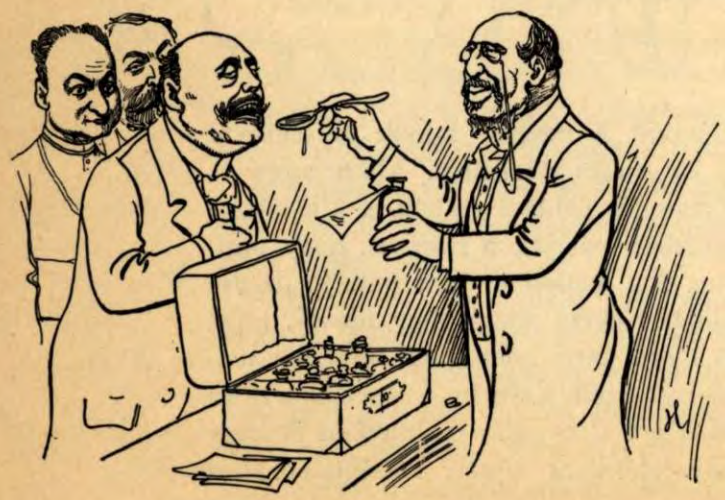

De azt kevesen is veszik észre. A sokaság előtt teljesen egyformának és érzéketlennek tetszik. Se idegességet, se zavart nem árul el. A legkritikusabb filippika alatt, miközben jegyez, ráér azonfelül a vizitjeivel is végezni. Mert a háta mögötti padba, a hol a volt miniszterek üldögélnek, — mint az elhasznált levélbélyegek egy külön albumban — folyton jönnek intimusok, a kik mondanak vagy kérdeznek valamit.

Néha nem is jegyez a miniszter s a következő párbeszéd indul meg:

— Beszélsz ma, kegyelmes uram?

— Nem. Minek? — szól a miniszterelnök visszafordulva. — Nincs semmi mondani valóm. Vagy beszéljek?

— Nem ártana.

— Hát iszen nyilatkozhatom röviden.

Beszédjei többnyire így inczidentaliter születnek. Csak nevezetes esetekben gondolja ki azokat otthon. Rendszerint azzal áll fel, hogy valamely rövid nyilatkozatot vagy egy-két észrevételt tesz, de mint a hogy az étvágy evés közben jön meg, egyik gondolatból fonva a másikat, támad a nagy beszéd, lassan gyülik az anyag és formás alakot ölt, mig nem egy szerves egésszé tömörödik. Csak az aggteleki cseppkő-barlangban láthatni még világosabban a természetnek azt a csodálatos és önkéntelen képességét, hogy az elcsöppent vizrészecskék tömör, szabályos kőoszlopokká vagy felismerhető esztétikus alakokká válnak odalent. Ilyenkor kimelegedik, szeme a pápaszem alatt is megcsillan s domboru homlokán izzadtságcsöppek fénylenek. Nem beszél prosopopeával és nem használ semmi pose-t, nem igénytelen, de nem is feszes

vagy ünnepélyes. Mindig csinosan van öltözve, de nem keresettséggel. Nem ügyel a külsőségekre, mint Apponyi, kiről, ha beszélni feláll, mindig mintát lehetne venni a szobrához. Nincs gondja rá, hogy a kabátján a két felső gomb okvetlenül be legyen gombolva és hogy a zsebkendőjéből két czentiméternyi nézzen ki. A hogy Kock Pál mondja (valami okosat hiszen ő is mondhatott), a legjobb stilus az, a mit nem lehet észrevenni, úgy áll az a szónoki modorra is; az a legjobb, a mit nem lehet észrevenni.

Nem gesztikulál tulságosan, a nyomatékot a jobb kezében levő czeruzával jelzi. Szélesen beszél, a hol valamit magyaráz, vissza-visszatéreget, kivált ha meg akar nyugtatni (és majd mindig ez a főczélja), ilyenkor pongyolának tetszik az előadása, de a mint elhagyja a kritikus örvényes helyet, vigan szökelve siklik könnyü sajkája odább-odább, s ő maga kihajlik s egy-egy szines kövecskét vagy egy-egy rózsaszinü kagylót túr ki a homokból, vagy épen átnyul a partokra és egy-két virágot szakit. Hasonlatai nem nagyon merészek, de mindig találóak és izlésesek. Általában harmóniában van az ornamentikája a tartalommal, a mi egy vele született művészi érzékről tanuskodik. Mert ez az egy az, a mit nem lehet megtanulni.

Nem unalmas és nem nehézkes. Élénk fordulatok váltakoznak az előadásában és imitt-amott kibuggyan egy kis esprit, valami bon mot, vagy illusztráló ötlet, majd egy kis jól eső frisseség eleveníti meg beszédét. Mindig szelid, mindig finom, még a mikor gúnyos is, és ha polemizál, ez úgy látszik, mintha nem is szivéből jönne, mintha kénytelen volna vele. Mintha azt akarná mondani az ellenfélnek: Nézd, kedves barátom, nekem most egy sebet kell rajtad ütnöm. Sajnálom, édes fiam, de meg kell lenni. Nem azért teszem, hogy fájjon, hanem, mert be akarom adni a pártodnak a gyógyitó szérumot és ezt a te bőröd alá kell csepegtetni . . . Muszáj, kedvesem. Hát most már én belevágom a testedbe a lanczettámat, de előbb megcocainozom azt a helyet. (Vagyis megdicséri az imént elhangzott beszédjének valamely közönyös részét — s erre következik a szurás.)

Szép dolgok ezek és biztatók, mert hiszen kizártnak tekinthető, hogy Széll szónoklata a mellett, hogy öt a maga elé tüzött feladatában a tetteknél is jobban segiti, iskolát ne teremtsen . . . Azt tartja egy angol közmondás, hogy a kecskét és a minisztert nem lehet előre megbecsülni, mennyit ér. De annál jobban lehet a szónokot. Egy ilyen koponya, mint a Széllé s egy olyan tónus, mint az ő beszédeiben, művészi motivumok és esztétikus formák, magasak és mégis behizelgők, ragadósak, mint a lépes méz, valóságosan a Gondviselés ajándéka, épen a legnagyobb szükség idején.

Különös, hogy bár előadása sokszor széles, sőt terjengős, mégis nála találni egyszersmind a legtömörebb helyeket. Némely mondásai, melyekbe mintegy komprimálva vannak az igazságok, gyorsan válnak röpke szavakká és szájról-szájra járnak, mint egykor az Andrássy kraftausdruckjai. Néha csodálatos röviden tud meghatárolni nehéz kérdéseket oly preczizitással és tacitusi rövidséggel, hogy a halhatatlanság szaga érzik némelyiken.

Az ujévi beszédében például ezeket mondja: »Az én programmom a liberális irányzat a modern közjogi alapon. Ez választ el engem minden más párttól.«

S ezzel végez a programmjával.

Hogyan? gondolja magában a hallgató, ki hozzá van szokva, hogy a miniszterelnökök hasábokon át fejtegessék a programmjukat. Csak annyi volna a különbség? Hihetetlen az! Elméje gyorsan nyargal végig a pártok programmján, a szélsőbalén, mely liberális, de nem áll a közjogi alapon, a néppártén, mely

a közjogi alapon áll, de nem liberális. Ah, nini csakugyan! Mosolyogva ismeri el, hogy egészen igaz a dolog, de nem mindig elég értelmes méltányolni a gondolatok művészét, a ki ilyen jou-jou-alakba szoritotta össze a dolgok lényegét. Talán csak annyira becsüli, mint azt a bohókás franciskánus barátot, a ki egy mogyoróhéjra véste rá az egész miatyánkot s hiszekegyet.

De ezzel körülbelül be is fejezhetem hosszura nyuló csevegésemet a mi parlamenti szónoklatunkról, mely meglehetős sivár mező a hogyok és miszerintek bozótjával benőve. A bozót egyre hatalmasodik, a fiatal fák csenevészednek, az öreg fák, melyek izletes gyümölcsöt hoztak, elaggnak, kidőlnek. Az egyetlen vigasztaló ebben az a fordulat, a mit a parlament mostani vezére előidézhet. Különös, hogy épen olyan országban kellett a szónoklati mesterségnek annyira leszállnia, a hol a legutolsó paraszt is bir azzal a bátorsággal és talentummal, hogy keresztelőn vagy lakodalmon pohárral a kezében lendületes módon tudja kifejezni, a mit gondol.

Vagy, hogy talán épen azért szállott le. Az Isten apró részekre osztotta szét adományát s mert mindenkinek jutott belőle, kevés jutott.

Vagy még valószinübb, hogy azért hanyagoltuk el a szónoklatot, mert olyan általános volt. Olaszországban senki sem tartja a fügét csemegének.

Akárhogy történt, de bizonyos, hogy parlamentjeink már évtizedek óta szónokilag is folytonosan kisebbedő kaliberüek.

Ez pedig szomoru dolog, mert, mint már fentebb is emlitettem, egyenesen a szónoki formák és szépségek elejtése nyitott utat az elvadult hangnak, mely parlamentünket beteggé tette. Csodálatos, micsoda kis nyiláson megy be a sok por és penész egy finom gépezetbe.

Az ország vénei, a kik még hallották a világ egyik legnagyobb szónokát, a kit magyar anya szült, Kossuth Lajost, busultak ugyan a parlamenti modor eldurvulásán, csóválták a fejeiket, de nem gondolták, mi okozta a bajt. Máskép is akartak rajta segiteni. Mondák egymás közt bölcsen:

— Ha a gyertyák égnek, mindenkor kivánatos azokhoz a koppantó, a mivel a hamvukat el lehet venni, hogy ne legyen kellemetlen szaguk és hogy ferdén ne égjenek. Hát valami koppantófélét kell behozni.

Úgy, de a koppantók néha nemcsak a hamvat koppantják el, hanem ügyetlen kézben lecsipik a lángot... Nem kérünk a koppantóból!

Én tehát szóba se állok most ebben a tárczában a vénekkel, hanem hozzátok fordulok, ti kedves Párkák, a kik aranyos guzsalyaitokról a nemzetek sorsát is szövitek függetlenül, a nélkül, hogy bármily összeköttetésben volnátok a kaszinóféle szkuptsinával, ne feledjétek kedves Párkák abból a kenderből is hozzá venni a vásznunkhoz, melyet Kalliope megnyálazott s melyből az ékesszólás méze csöpög. Mert ha nem, — mondhatnám – akkor vegyétek el a parlamentünket és adjatok helyette valami jobbat. De nem mondom, mert mi annyira szegények és ügyefogyottak vagyunk, hogy valami jobbat az istenek se adhatnak. Hát csak hagyjátok meg a parlamentünket, de küldjétek le ujra, mint régente, a grácziákat, a kik a szónokainkat öltöztessék. *(1902)*

Ferencz József mint elbeszélő.

ZSÓFIA FŐHERCZEGASSZONYT, felséges királyunk anyját, balul ítélték meg apáink, tartván őt a magyarok ellenségének. Lehet talán, hogy a későbbi események azzá tették, de tény, hogy már 1844-ben ő sürgette, hogy a kis Ferencz főherczeg (trónraléptéig királyunk csak a Ferencz nevet használta) tanulja meg a magyar nyelvet. Az anyai lélek próféta. Talán megsejtette, hogy a fia trónra jutván, inkább lesz egykor magyar király, mint osztrák császár. Tanítójául csakhamar tisztelendő nemeskéri Kiss Pál udvari káplán szemeltetett ki.

A szittya idioma nehéz kenyér, lassan ment a munka, de a fiatal, nyulánk főherczeg rendkivül szorgalmas volt s példabeszédes jellemvonása, a nagy kötelességérzet már mutatkozni kezdett. Két év alatt behatolt a pogány miszteriumokba és 1846-ban már önálló magyar dolgozatokat irt az elbeszélői genreben, melyeknek impurumját ereklye gyanánt őrizgette fiókjában Kiss Pál, kiből később nagyváradi kanonok lett. S ez a fiók csak ritka kedves vendége előtt nyilt meg, a kinek eldicsekedte:

— Itt vannak az én kincseim.

Magok a letisztázott füzetek pedig állitólag Bécsben a családi levéltárban vannak örök emlékül elhelyezve, a II. József és I. Ferencz irkái és tanszerei mellett.

Ferencz József, vagy Ferencz főherczeg, ahogy dolgozatait aláirta, két krónikaszerű tárgyat dolgozott fel: »Mátyás király vagy a czinkotai itcze« és »Miksa császár Mainzban.«

Olvastam mind a kettőt, valóságosan fölhabzsolva szememmel a királynak, már akkor kaligrafikus gyöngybetüit. Igyekeztem betekinteni gondolataiba, érzéseibe s előttem állott az egész kép a multból, az irás fölé hajlott szöszke fej, a szelid kék szemekben merengéssel világverő Mátyás régi dicsőségén, régi kalandjain.

A főtisztelendő úr veres tintával javított itt-ott a szövegben, — néhol ő is rosszul. Felvidéki ember lévén, körülbelül úgy néz ki a dolog, mintha például Matuska Péter tanítana egy főherczeget magyar nyelvre. De a nagy igyekezet és siker félreismerhetlen, mert a fenséges növendék immár folyékonyan beszéli el a hires czinkotai kántor furfangos ötleteit. Igaz, hogy hibákat is ejt. Hogy ne! Ezek a szerencsétlen magyar igék! A kitanulhatatlan hajtogatásuk! Az állhatatlan »meg«, mely mint a kis kutya, hol előtte, hol utána szalad az igének. Hát még a határozatlan és határozott mód! Hát az a sok dupla t meg l. És azt örökké eltalálni, hova tegyen az ember belőlük kettőt és hol elég egy is!

De az eredmény mégis meglepő. Két év mulva Ferencz főherczeg nem csak beszélni, hanem már elbeszélni tud s néhol egy-egy népies szót is elejt.

Érdekes ez 1846-ban. Még Petőfinek is szemére vetik ebben az időben a pórias szavakat s Ferencz József már használja. Azzal kezdi kis beszélykéjét: »A czinkotai pap egy nap *átballagott* Czinkotáról Budára, hogy Mátyás királytól valamely kedvezményeket *szorítson* ki a helységnek, mely másfél órát fekszik Budától.« Ime, egy mondatban két népies szó, a miktől még fáznak az akkori irástudók a Petricsevich-Horváth Lázárok és Vachottok. De tisztelendő Kiss Pál, nyilván nem félt s úgy adta elő a nyelvet, a hogy ő összeszedte a könyvekből, meg a néptől vegyesen. Nem volt egészen járatos a nyelvben, azért tanitotta jobban. Vagy az is meglehet, hogy a népies szavakat Palatinus Pistától szedte fel a tanulékony főherczeg.

Az előadás a két dolgozatban elég ügyes, a forma tömör és kerekded, van érzéke a főherczegnek az iránt, mi a lényeges s abból nem is marad el semmi, viszont nincs semmi

fölösleges sem. A két történet úgy van elmondva, hogy semmi se hibázik és semmi se rontja vagy zavarja az értelmet, hanem az élénkségnek, a fordulatosságnak nincs nyoma, az egyéniség nem látszik még mikroskopon se. Könnyü lett volna megjósolni, hogy az előkelő növendékből soha se lesz nagy elbeszélő. A mint hogy nem is lett. De lett belőle nagy király. És az is csak valami.

Örülnék, ha e kis közlemény valamilyen módon feljutna a királyig. Édes mosoly ragyogná be az arczát, hogy az ötvenkét éves homályból hirtelen eléje toppan a tanulószoba a tisztelendő Kiss Pál jámbor alakjával. Eszébe szökkenne sok nagy gondjai fölé a szép rococo történetke a találós kérdéseket föladó királyról. Mikor még az volt a legnagyobb gondja. Aztán, úgy képzelem, sok minden együtt hasadna ki az emlékezés hegyéből ezzel a pensummal. Olyan is, a mi előtte volt, olyan is, a mi utána jött.

Ez a kis adoma volt talán az első lépése hozzánk. Nem is tudott róla, mégis az lehetett. A tárgy, igaz, hogy igénytelen, egy nagy itczéről Czinkotán, és egy királyról, a kit a kántor felülmul elmésségben. A tisztelendő úr nyilván csak olyan közömbös dolgoknál maradt, a melyekben nincsen tendentia, se ide, se oda. De az isten áldja meg ezért is. Hátha mégis ezekből hullt a finom lélekbe az a mag, mely Ferencz Józsefet szinte Mátyáshoz hasonló királyává tette a magyaroknak? Ki tudná azt, mi miből támad? Hiszen a mi fiaink is rendszerint a Mátyás-legendákból szivják magokba a magyar érzés mézét.

Az első történet meg azért is érdekes, mert a leendő magyar király nem úgy irja meg a Mátyás-adomát, a hogy a mi krónikáinkban van. Mátyás király nálunk ezt a három kérdést adja fel.

Hol kél föl a nap?

Hol van a világ közepe?

Mit gondol a király?

Fölséges urunk fiatalkori elbeszélésében ellenben marad az első és utolsó kérdés, de a középső módosul. Mátyás ugyanis azt parancsolja a czinkotai papnak — illetve kántornak, a ki incognitóban helyettesitette:

— Nyuzza meg a követ!

Mire azt feleli Czinkota agyafurt mestere:

— Nagyon szivesen, de előbb vétesse a vérét fölséged.

Nagyobb baj van a másik történettel. Mert ebben már nemzeti sérelem is előfordul. A »Miksa császár Mainzban« czimű történet semmi egyéb, mint a Mátyás és Holubár ismeretes históriája.

Miksa császár ugyanis Mainzban mulat, a hol a német nemesség környezi és ünnepli. Odavetődik azonban (a király saját magyar szavai) egy *Brizé* nevű franczia lovag, a ki három napon át szidalmazta a németeket és hadi fegyvereik dicsőségét, mondván:

— Álljatok hát ki ellenemben, ha olyan vitézek vagytok!

És senki sem akad, a ki a garázdálkodó nagyszájú Brizét megfenyítse vagy vele szembeszállni merjen, midőn végre harmadnapon előjön az a bizonyos leeresztett sisakrostélyos levente, a ki megví vele és legyőzi. A lelkesült tömeg előtt leveszi sisakját s mindeneknek nagy csodálkozására előtünik maga Miksa császár.

Nyilván az egészben tisztelendő Kiss Pál úr a hibás, a ki a két Mátyás-anekdotából az egyiket odaajándékozta az osztrákoknak. (Jut is, marad is még Mátyásnak elegendő.) Gondolta magában, ha már sok egyebünk náluk van, miért ne legyenek ott a legendáink is. Talán az is hozzájárult, hogy a krónikát úgy, a mint történt a cseh Holubárral, a csehek iránti gyöngédségből se lett volna tapintatos az ifjú főherczegnek előadni. Egy udvari káplánba kellene bujnunk, hogy a motivumait eltaláljuk.

A nép Mátyás néhai Magyar-
királytul a következő mesét ről
beszéli: Budába a királyhoz ra
egyszer Csinkota faluból, mely
közül Pestről fekszik, a Plébános ker
jön, a királytul valamit nyerendő.
A király igérte, hogy megfogja
engedni a Plébánosnak kérését,
ha ez a következő három
nehézségeket megfejtené:
először, mit a király most
gondol? másodszor, hól
a nap fölkel? – harmadszor,
hogy a Plébános a kőnek
bőrét lehúzza.
A Plébános komolyan hozza
ballag, s nem képes a neki
ségeket megfejteni. Az iskola,
mester annak szomorúságát látván,
mi baja? kérdezi?
A pap a dolgot magyarázza,
mire a derék iskolamester
ötet jó kedvel bátorítani, biztatja,
igérvén hogy ő helyette érte cselekszik
nehézségeket megfogja fejteni,
ha csak papi ruháját
akarná neki kölcsönözni.
A plébános bele egyez.
Az iskolamester tehát a papi
ruhával felöltözve Budán
a király előtt megjelen, és
első kérdésre: hól fölkél

A CS. ÉS KIR. MAGÁN- ÉS CSALÁDI-ALAPOK ŐRIZETÉBEN LEVŐ EREDETI UTÁN.
KIZÁRÓLAG A MIKSZÁTH-ALBUM RÉSZÉRE ENGEDÉLYEZETT HASONMÁS.

a nap, az feleli: „Felségednek Budán, nekem pedig Csukotán.“ — A királynak tetszett a felelet. Megint kérdezve: „Szúrtál-e a hóhér bőrét? Épen nem vinnél ez, de mindjárt le fogom húzni Felségéd a kötelet le ölni!“ A király jóvá hagyá ezen feleletet. Végre harmadszor kérdezi: „És mit most gondolsz?“ — „Az iskolamestertől a hóhér való feleletet adatik: Felséged azt gondolja, hogy a plébánossal beszél, holott csak az iskolamester vagyok.“

A király meg volt elégedve a feleletekkel, azért felszólítja az iskolamestert, hogy magának valami kegyelmet kérjen; ez, bor szerető lévén, semmi mást nem kért, mint, hogy Csukotán nagyobb icce legyen, a király helyben hagyta, és azért még most is Csukotán nagyobb borosicce találtatik. Azomban a plébános is a királynak kegyelmét találta.

Bécsben Április 25én 1846

Terencz Tökreczy.

De minthogy azt nem lehet, hát ne apprehendáljunk érte Kiss Pálra. Ha nem lett volna becsületes, jó magyar ember, ha nem ide huz a szive, hát bizony a nagy itczét is ép úgy odaajándékozhatta volna Klosterneuburgnak vagy Kretzendorfnak.

Örömet okoz ez minden magyar embernek s maga a király is szivesen gondolhat most ősz fejjel, nagy történelmi névvel, a magyar nemzet mély szeretetével koszoruzottan, első magyar beszélyére, melyben azt a kérdést téteti Mátyással: hol kél föl a nap?

Hátha elgondolkozik e kérdés fölött, mely négyszáz év előtt lebegett egy király ajkán és ő maga is felteszi önmagához és mindenkihez: hol kél föl a nap?

És egy belső hang feleli és még hozzá minden okos államférfi is azt feleli:

— Fölségednek Budán.

Patriarchalis élet a XX-ik század küszöbén.

NAGYVÁRADON a »Rózsabokor« vendéglőben volt a bankett s mint idegen megyéből való képviselő, a Tisza szomszédságában ültem az asztalnál, a mi később javamra volt.

A menü természetesen nem volt kielégitő, kivált a gourmandok számára. Ezernyi embernek nem is lehet jól főzni — de meg a Tisza-banketteknek az az ékességük, hogy olcsók és szegényesek. Mindenki maga fizeti a couvertjét és hogy eljöhessen a legszegényebb választó is, nem lehet az étlapra tenni se fáczánt, se burgundi bort.

Alig hogy elkezdtek tálalni, egyszerre csak ott terem a Tisza háta mögött egy kaczkiás pirospozsgás képü szolgáló, negédesen riszálva a kurta szoknyáját, melynek szélei ingerlőn csapkodták meztelen lábikráit. Két czilinder aranyszinü bor volt a kezében.

— Tiszteltеti a kegyelmes urat Tóth Ferencz ur (a névért nem állok jót) és itt küldi kóstolóra ezt a finum bort, de hogy azt mondja, egyedül tessék kiinni, mert nincs belőle több.

— Köszönöm, fiam — mondá nyájasan a »generális« — adja át a tiszteletemet Tóth Ferencz uramnak.

Persze a szomszédság protestált, hogy a nagy »közlegény« egyedül igya meg a pompás pecsenye-bort, a miben legott kompromisszumra is lépett velünk, odatolván az egyik czilindert Ritoók Zsigmond és közzém:

— Ebből gazdálkodjatok.

De alig kezdtük a gazdálkodást, midőn ismét női ruhasuhogás üde szele rezzentett fel diskurzusunkból. Hátranézünk, hát egy fitos orru csinos szobacziczus lépegetett nagy nyalkán Tisza Kálmán felé, egy hófehér szalvétával letakart tálat hozva. Még oda se ért, már peregni kezdett a nyelve:

— Tiszteltеti Majsayné nagysága (a névért megint nem állok helyt) és hogy im, megtudta, hogy a kegyelmes ur itt ebédel, hát egy kis málnás-lepényt sütött, mert hogy — azt mondja, hogy nagyon szereti a kegyelmes ur. (A selyma fruska! Csupa »hogy«-okkal beszélt ő is.)

— Biz az igaz — szólt Tisza mosolyogva s kék szemeiből csupa jóság áradt. — Senki se találja azt úgy el, mint a maga asszonya. Csak mondja meg otthon, hogy nagyon örültem neki, hogy rám gondolt.

Így ment ez aztán egész végig. Baráthné asszonyom egy fazék töltött káposztát offerált fel (de ebben már a fazékért sem kezeskedem), egy gabonakereskedő valami fölséges likőrt kapott egy angolországi ismerősétől, azt állitotta oda Tisza elé a fekete kávé utánra.

Szóval úgy éltünk a generális körében, mint valami kanonokok — mig a lejebb ülő igazi kanonokok koplaltak. De még a jó kosztnál is jobban esett az a magyaros, minden parádétól ment kényeztetés, melyben képviselőjüket részesitették s melyet nem a feltünni vágyás hoz létre, mely csak a szivekből fakadhat.

Gyönyörü volt látni a hatalmas dinasztát, a hajdani nagy miniszterelnököt, ki császárok abroszához törölte már sokszor a száját, a mint ilyen patriarchálisan táplálják és ő maga azt végtelen egyszerüségében egész természetesnek találja. *(1896.)*

BANKETT A „RÓZSABOKOR"-BAN.

RÉVÉSZ IMRE EREDETI AQUARELLJE UTÁN.

AZ ATHENAEUM HÁROMSZINNYOMÁSA.

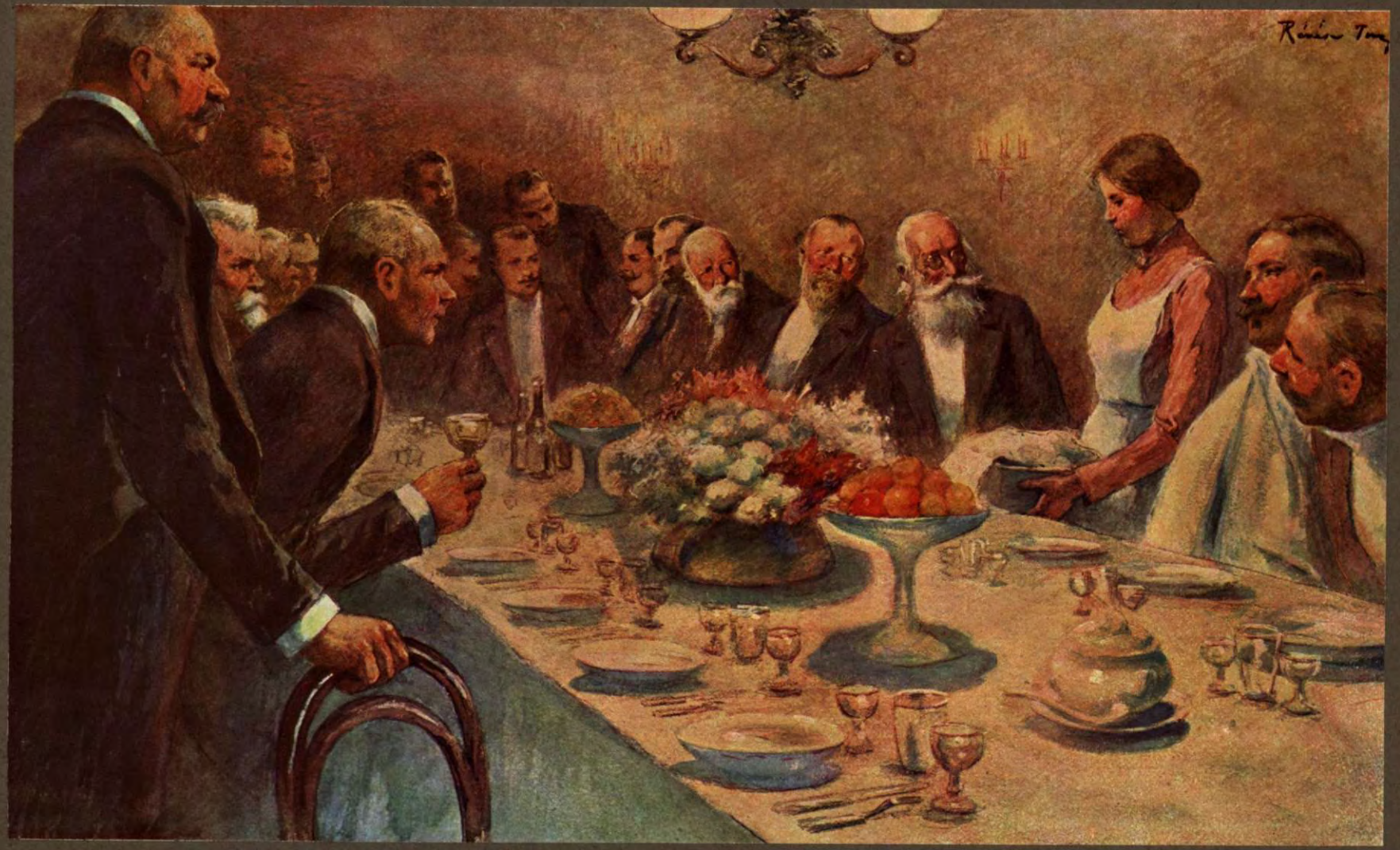

Szilágyi Dezső.

AZ A FÉRFIU, a ki ma a Házban talán először életében szólott az álszerénység banális frázisán, »az én csekély személyem«-ről (t. i. önmagáról), bizonyos tekintetben tulságosan súlyos (sőt, mit fösvénykedjünk az igazság aprópénzével), tulságos nagy ennek az országnak. A szék, a melybe leül (még ha miniszteri szék is) kicsiny is, szük is és igen sokszor ropogni kezd alatta. Nekem magamnak volt egy óriástermetü nagybátyám, a ki a hová belépett, mindenütt megütötte magát az ajtó gerendájában, a csillárokban és igen kellemetlen volt a háziasszonyoknak, mert felágaskodás nélkül látta meg a *magas helyeken letelepedett* szemetet, penészt, almáriomok, polczok tetején.

Szilágyi Dezső izzó agyat és kevély lelket kapott örökségbe az istenektől a többi sok ajándék mellé. Nagy indulatok mozgatják. Lelkében, mint a hogy az aggteleki barlangban, ágyudörgésnek hangzik egy pisztolylövés, marczangoló nyomokat hagy néha egy parányi inczidens. Semmi sem normális, semmi sem közönséges ezen államférfiuban, kit igen sokáig fognak emlegetni és csodálni ebben az országban, különösen a halála után, midőn már nem lesz senkinek kényelmetlen.

Mert kényelmetlen ő most a mig él és kényelmetlen is lesz, mivelhogy tulságosan nagy, nem tudnak vele mit csinálni.

Ha a kabinetben benne van, akkor kényelmetlen a kabinetben, a melyre nehezedik, kényelmetlen a szabadelvü pártnak, a melyhez nem tud simulni, kényelmetlen az ellenzéknek, a melyet fönséges szónoklataival összemarczangol.

Voltak is már ehhez a témához tanácsadók nem egyszer, hanem több izben:

— Ki kellene tenni a kabinetből!

Igen ám; csakhogy a kabineten kivül még kényelmetlenebb a kabinetnek, a pártnak és mindenkinek. Ha kezet szorit az emberrel, az is fáj, szinte összezúzza a kezedet; ha ölel, a vállad fájdul meg, mikor a nehéz karjait ráteszi — de hátha még üt! Pedig ő csak vagy ölel, vagy üt (de szivesebben üt).

A mi kabinetünknek most az a baja, hogy némely miniszterek mindenkinek szeretnének tetszeni. S ez a legrosszabb politika az államférfiaknál. Ebbe pusztult bele Szapáry s előtte annyi százan s ebbe pusztulnak el majd a meg nem nevezett némely miniszstereink is. Mert tisztelet a kivételeknek. Vannak ugyanis, a kik ennek igazságát átérzik *és csak az ellenzéknek óhajtanak tetszeni.*

Szilágyi egész ellenkezőleg, senkinek a szeretetére nem spekulál. Megy sokszor mogorván, vagy dúlva-fúlva a maga utján, ködbe burkolva, mint egy őskori óriás. Úgy néz ki néha tünődő hamleti arczával, mintha önmagát keresné.

— Szilágyi megint haragszik ránk — megy szájról-szájra a szabadelvü klubban.

S ez igy is van. Hol Szilágyi haragszik a pártra, hol a párt haragszik Szilágyira. E viszonyban, pedig már öt éves innen-onnan, csak igen ritkák a mézes napok. A párt, mint a gyermek, megszokta, hogy »szülei« beczézgessék, simogassák, néha a térdükre vegyék. Szilágyinak ellenben derogál minden sablón, minden érzelgés.

A párt nem érti meg Szilágyit. Az elefánt házakat hordoz a hátán, de pesztonkának nem született, a gyermekekkel nem játszogat. Következésképp sokszor igazságtalan a párt Szilágyi iránt.

A Szapáry-regime alatt, midőn tevékeny részt vett a parlamenti szócsatákban s kitette mellét a pártért, legott nagy morgás támadt:

— Szilágyi a vezérségre törekszik.

Akkor azután fogta magát Szilágyi és kerülte a Ház porondját, vagy ha eljött is, sphinx-szerü arczczal hallgatta, hogy paskol bennünket az ellenzék. Ismét nagy morgás támadt:

— Szilágyi hallgat. Szilágyi intrigál. Szilágyi a vesztünket akarja.

A nagy fa először is arra való, úgy vélik a kis emberek, hogy gyümölcsöket hozzon — nekünk.

De ez nem elég tőle, még arra is való, hogy az ágai úgy nőjjenek (ne csak fölfelé, de lefelé is), hogy árnyékot tartson nekünk.

De még ez se elég. — A nagy fa még arra is való, hogy fészket lehessen rakni rajta.

Szilágyi elég nagy fa, de nem mindenben felel meg ezen feltételeknek. Annyi bizonyos, hogy a gyümölcsöt most meghozza gazdagon az egyházjogi reformok kolosszális munkájában. Szidták is azelőtt eleget, hogy csak *virágozni tud.*

*

Titáni gondolatok forrnak, nagy tervek gomolyognak Szilágyi koponyájában. Lelke áhítja a rendkivüli cselekedeteket. S a nevetséges, kis eszközök, melyekkel rendelkezik s a kicsinyes viszonyok, melyekben él, úgyszólván folytonos irritáczióban tartják. Elégedetlen. Borongós. Homályos, nevezhetetlen ambiciók feszitik. Néha vágyat érez eltaposni valamit, néha az egész országot szeretné összeroppantani és egy ujat csinálni helyette. Általános, nagy igazságok világitanak szemei előtt, mint bolygó fények az éjben. De ezek az igazságok magasan vannak. Utánuk nyúlna, de lehet-e őket elérni? Nem. Ilyenkor tehetetlenül hányódik lelke s véghetetlenül leverőleg hat rá, hogy miért olyan kicsiny ő. Mint minden titán, Szilágyi is boldogtalan.

S micsoda ellentétekből van összetéve!

Ő, a kiben az emberiség boldogságának nagy problémái főnek szüntelen, természeténél fogva mindig zsarnok. Erőszakos lénye kitör a nyers erőnek imponáló ruhájában. Minden uj szituáczió szinte átgyúrja őt egészen. Egy másik adott viszonyban talán nem is az előbbi ember többé.

Ha orosz czár lenne, rögtön megadná az alkotmányt az orosz népnek — mert ez az ő erejét jelentené; de ha például szerb király lenne Szilágyi, minden nap felpofozná miniszterei, mert ottan az az erő. És ha fazekas lenne Szilágyi Dezső, képes volna egy napon összetörni a saját fazekait. — Mert neki életszüksége, hogy az erejét használja, igy vagy úgy, a mint lehet, ha csak az ártatlan fazekakon is. Erőt mutatni és érezni, hogy a körülötte levők is érezzék ezt az erőt, ez az a csábító édesség, a mit ő áhit.

Erő, mindig erő. Szilágyi Dezső az erő rabja. Az erőé, a kinek ikertestvére a zsarnokság.

*

De végre is nem essayt irok Szilágyiról (lesznek ő róla még bibliotekák is), én voltaképen csak a mai parlamenti szerepléséről óhajtok röviden referálni, a nélkül, hogy mint szónokot jellemezzem; erről már megirtam néhány év előtt a »Szilágyi beszél« czimü rajzot s csak ismétlésekbe esném.

Szilágyi annyira szónok s annyira ismeri tárgyát (e javaslatot, melyen valóságos ideges szeretettel csügg), hogy egy hétig is el tudott volna róla beszélni szakszerüen és érdekesen.

De vajjon miről ne tudna ő beszélni, a ki esténkint kifáradva, baráti társaságban is, midőn elfogy a téma s beáll az az ismeretes nyomasztó csend, a mely a fehér asztalnál gyakori, mint egy prédára váró sas odaszól Darányihoz:

— Náczikám, állits valamit.

És ez annyit jelent, hogy állithatsz, Náczikám, mindent a világon, a mit akarsz, olyat a mit te gondolsz, olyat, a mi

a bölcsek agyrostjain már leszürődött, olyat, a mit a világ már megemésztett és aranytáblájára irt, vagy olyat, a mit még a világ nem hallott, nekem az egészen mindegy, én az állításodat össze fogom azonnal törni egy óráig tartó érdekes diskurzusban.

Szilágyi maga is élvez azzal, hogy beszél. Ha egy puszta szigeten élne, én azt hiszem, akkor is gruppirozná gondolatait és elmondaná az őserdőknek a saját mulatságára.

Ma azonban nemcsak mulatságból beszélt, hanem az ő nagy javaslata mellett tört lándzsát. Sok beszédet mondott, szebbeket talán, hatásosabbakat, bravurjait a dialektikának; összetört szónokokat, torzfigurákká csavarta át teóriájukat, logikájukat, de ilyen monumentális beszédet, melyben az egész szituációt annyira markans vonásokkal világította volna meg, talán még sohase mondott.

Nem volt egy cseppet sem izgatott. Nyugodtan, szenvedély nélkül szólott; a gúny, mely ajkai körül szokott játszani s melylyel ellenfeleit annyira fel tudja bőszíteni, csendes komolyságnak adott helyet. A szavaiban se voltak nyilak, szúrások. Hiszen azoknak a fáknak, a melyek gyümölcsöket hoznak, nincsenek töviseik. Czifraság, retorikai cziráda se volt a beszédjében. Hiszen a gyümölcsök idejében virágja sincs a fáknak. Puritán egyszerüséggel, a Ház lankadatlan figyelme közt beszélt, csak a gondolatai, érvei suhogtak a mély csöndben fenségesen.

A »nagy ellenfél« szemben mind-mind komorabb lett. Végre már úgy látszott, mintha keskenyebbé is lett volna.

Ma egy »szelid« Szilágyit láttunk, a ki nem akar senkit megenni, de meg akar győzni mindenkit. S ehhez először magát győzte le. A szenvedély, az indulat a körme hegyét se mutatta beszédjében. Maró szatiráját otthon hagyta. A buzogány helyett, melylyel ütni szokott, sisakokat, pánczélokat behorpasztani, egy világító gyertya volt a kezében.

Megszokott haragos mozdulatai is elmaradtak. Csak a czvikkerével gesztikulált és csak nagyritkán rakta hátra kezeit összetéve, a mi nála a kihívó mérkőzés jele; elől volt szüksége mindkét kezére, a mint hol az egyikkel, hol a másikkal gyöngéden magyarázta a dolgok állását a Háznak, mintha csak valami szalonban egy kedves társaságnak felelne arra a kérdésre: »Miben van hát ez a kérdés?«

Mikor leült, mondanom sem kell, valóságos éljen-orkán kerekedett. Éljenzett a jobboldal, szélső baloldal és szinte tombolt a lelkesedéstől.

Ő maga megelégedetten nézett végig a hullámzó, kavargó ellenzéken, mintha mondaná:

— No, hát állítsatok még valamit!

Prileszky Tádé.

A KÉPVISELŐHÁZ ELNÖKÉHEZ a november 13-án tartott ülés alatt távirat érkezett e szomoru szavakkal: »Prileszky Tádé képviselőtársunk ma meghalt.«

Az ember azt hitte volna e távirat előtt, hogy az öreg künn ül valahol a folyosón és intrikál egy kicsit, mert szeretett intrikálni, typusa volt a ravasz öreg politikusoknak, kik naivaknak teszik magukat. Egyenesen mennek ugyan, de minden ajtót nyitva hagynak maguk után, mert senki se nem tudhatja, hogy *forduljak* a dolgok. Jókai Tallérossy Zebulonja aligha nem Tádé után készült, úgy hogy Tádé idomult át csodálatosan Jókai alakjához.

Nagy csontú, brontesz ember volt, nagyobb egy ölnél is, mintha egy őslény lett volna az ember, akaratlanul a mamuthot képzelte mellé háziállatnak, szinte rengett a föld alatta, mikor lépdelt. Sok eső eshetett, mikor ő nőtt.

A jó levegőjü Nyitravármegyében született 1826-ban s kalandos életpálya jutott osztályrészéül; volt az öreg mindenféle, honvéd, jószágigazgató, még impresszáriója is volt külföldön egy czigánybandának; élelmessége bizonyos szeretetreméltó bonhomiájával volt összekötve, úgy hogy az öregre épenséggel lehetetlen volt haragudni. 1869 óta, a mikor Nagy-Szombat képviselője volt, ép egész 1887-ig megszakadás nélkül tagja volt a tisztelt Háznak és a Tisza-regime vége felé mint a zárószámadási bizottság elnöke jelentékeny szerepet játszott. Többször szólalt fel a Házban. Bizonyos eredetiséggel beszélt és sajátos felfogással védte álláspontját, úgy hogy a Háznak többnyire jókedvet szerzett.

Azon fölötte okos emberek közé tartozott, a ki nem mutatta ki soha egészen, mennyi esze van, holott a parlamentben ép ellenkezőleg többet szeretnek mutatni, mint a mennyijük van. Prileszky nem. Prileszky szivesen tette magát tudatlannak is a hatalmasok kedvéért s ebben állott roppant okossága. Az első ötéves országgyülésre 1887-ben nem jött föl, megbukott s ezzel mintegy kizökkent pályája vágányából. Midőn 1892-ben újra előjött az öreg Taddus, új embereket, új vezéreket talált már a pártban, kik közt újra elölről kellett volna a tekintélyét felépiteni.

Élete alkonyán tehát ott volt újra a kezdő képviselők közt s nem feledhetve fényesebb multját, váltig duzzogott és morgott, ott ülve esténkint a Klub puha fekete divánjain, selyem fekete sapkával a fején, keresztbe tett lábakkal, váltig a fuzió mellett intrikált. Mert változás, örökösen változás kellett neki.

— Semmit se nem ér a dolog. Kevesen vagyunk. S mik vagyunk, sem nem vagyunk okosak. Mért ne jöhetne be az Albert? Azt mondjátok, hogy folyton veszekedés lenne a mi vezéreink, meg az övék vezérjeik közt. De hogy lenne. Semmi se nem lenne. Minden jó volna. Hogy ellentétek vannak? Hiszen vannak, vannak, de mi az? Egyszer nem birtam otthon Pozsonyban szobámban a zárszámadásokat számolni, nagy kutyaugatástól az udvaron. Kimegyek dühösen, hogy agyon kutyákat verem. Hát mi van odakinn? Az enyim kutya, a Wodka ugatja a szomszéd kutyájára, a Tiszára. A Tisza visszaugatja a Wodkára. Csak úgy csattog ugatástól egész udvar. Köztük fekszik egy palánk, a palánkon egyik se át nem mehet, csak úgy ugatnak, mindig ugatnak. No, eztet én tűröm nem tovább. Meg fogom az enyim kutyát, a Wodkát és áthajítom a palánkon: »Ebadta kutyái végezzitek a ti dolgotokat egymással, de ne zavarjátok zárszámadási elnököt, egyétek meg egymást, ha tudjátok, de zsörtölődésnek, zajnak, legyen vége.« S ime, mi nem történik? Mit gondolsz, Sporzon? Hát az történt, hogy mikor a Wodkát áthajitottam, a mint együtt találták egymást és nem volt a palánk közöttük, szép csendesen, majdnem barátságosan megálltak egymás mellett, a nélkül, hogy csak egyet is vakkantottak volna többé egymásra. Istenugyse igy volt. Hiszen Neiszidler is tudja. — Csak a palánk tette őket oly mérgesekké és bátrakká. Sapienti panca ..... Hát nem igy van, te Schober?

Ilyenforma parabolákban szeretett politizálgatni az öreg és azért némelyek nem tartották jó mameluknak, pedig az öreget bottal se lehetett volna elkergetni a szabadelvü-párttól. Hű volt ő ahhoz — csakhogy a hűsége tele volt malicziával.

Most már szegény ő is csendes ember lett s a szép pozsonyi temetőben fogja tovább álmodni kedvencz töprenkedési thémáját, hogy mi lesz a puroszokkal?

Alakja élni fog ismerősei és barátai emlékében nagyon sokáig s ahányszor fölbukkan, mindig fájó húr rezdül meg szivükben: mert jó és becsületes ember volt az öreg Tádé, csak a szája volt rossz, de most már, fájdalom, az is be van csukva örökre. *(1895.)*

Az István-szoba.

A VACSORÁLÁS mindig nagy szerepet játszott a magyar politikai pártok életében. Az emberek este nyilatkoznak meg legőszintébben, mikor a gázlángok kigyulnak s megvilágitják a nyájas fehér abroszt az asztalon. A megboldogult Szlávy Olivér mindig mameluk volt este tiz óráig, azontul lefekvésig szélsőbali. Általában minden képviselőben három ember lakik; egy Lancelot, egy önérzetes lovag, a ki a házban ül délelőtt s veri kemény pánczélját mellén az ország szine előtt, hogy neki ez vagy az a meggyőződése, egy udvaroncz este a klubban, a kiben nincs csont s nem is veri a mellét (mert behorpadna, minthogy viaszból való), hanem igyekszik lágy, édes hangokat adni, mint egy gitár, s végül van a vacsoráló képviselő, a ki egy ingre vetkőzik bizalmas kompániájában. Valószinü, hogy egy negyedik ember is van benne, mikor otthon még azt az egy inget is leveti, hogy a hálóinggel fölcserélje; ez volna az igazi, — de ezt soha se látjuk.

A három alakjából, a mit láttunk, a vacsoráló képviselő áll legközelebb a saját valódi énjéhez. Következésképp a legtöbbet érő viszonyok, barátságok és szövetségek vacsora közben köttetnek. Innen a vacsorálás nagy szerepe a pártéletben a legrégibb diétai időktől le maig.

A vacsorálás különben is valami intimebb, szentebb minden más foglalkozásnál. Mint a muzulmánnál a mosakodás. A vacsorázással csak a délutáni szundikálás vehető egyenrangunak. Az ember föláldozza életét, vagyonát, de a délutáni álmát és a vacsoráját nem. És még ma is látjuk a klubban, hogy Szilágyi Dezső, vagy Darányi, ha vacsorálni indulnak, oly gondosan válogatják meg vacsoráló társaikat, nem mintha kabinetet alkotnának örök időkre, de még gondosabban, úgy, mint a szultánok, mikor kendőt vetnek az odaliszkoknak.

Hja, nagy dolog az. Már Deák idejében is fontos perszónák voltak, a kik az öreg úrral vacsoráltak az »Angol királynő« emeleti ebédlőjében, annál a históriai nevezetességü asztalnál, mely a »Bourbon-asztal« név alatt szerepelt a legutóbbi időkben. Az öreg Deákkal elmult az asztal ereje, nem szárnyaltak szét onnan többé az ő pompás ötletei, magvas megjegyzései, parabolázó adomái. Az asztallábat, hogy onnan csurogjon ki a nemes nedv, nem lehetett megcsapolni, mint Hatvani professzor tevé Debreczenben, — a kik pedig körüle ültek, a közelmult idők öreg urai, báró Kemény János, báró Podmaniczky Frigyes, báró Huszár Károly, Csernátony, Bedekovics fegyelmezett, tapintatos és hallgatag politikusok voltak, a kik soha se beszéltek a jövőről (az veszedelmes), se a jelenről (az fölösleges), politikai diskurzusaikban valahol a Bourbonok trónvesztésénél tartottak; — innen neveztetett el a Deák egykori asztala »Bourbon-asztalnak«.

A Deák-párt hanyatlásának idejére esik a »vacsora-párt« szereplése. Ez a párt bizonyára jobban felelt meg nevének, mint akár a szabadelvü, akár a nemzeti párt, — mert ők tényleg vácsoráltak. Tisza alatt a »keddi vacsorák« bukkantak föl. Fiatal politikusok gyültek össze a »Hungária« egy külön szobájában s okos dolgokról beszélgettek minden héten egyszer, tulságosan okos dolgokról. Az unalom mindig besurrant az ajtón. Láng Lajosnak és Visinek, kettőjüknek, volt egy anekdotális élményük, Láng elmondta félig, aztán hozzátette: »A többit Visi tudja, mert ő volt ott.« Visi rendszerint nem vacsorált Lánggal egyidejüleg (mert, hogy az egyik ott lehessen, a másiknak a szerkesztőségbe kellett menni), Visi tehát más alkalommal mondta el a kaland végét azzal a megjegyzéssel: »Az elejét azonban Láng tudja, ő tőle

kell azt meghallani.« Oly óvatosak voltak, hogy egyik se merte elmesélni, a mit csak a másik látott.

De a keddi vacsorák mindamellett varázszsal birtak s csakhamar mindenki ott akart lenni, a zárt jelleg tehát eltünt s ezzel a keddi vacsoráknak is végük lett. Mert az emberek különösek, oda szeretnek menni, a hová nem lehet. Mihelyt mindenki mehetett, nem ment többé senki.

Időközönkint több vagy kevesebb ideig tartó vacsoráló társaságok keletkeztek, gyorsan és ok nélkül, mint a Nefud sivatagban a folyamok: viz nincs hozzájuk és csak a finom homok fut medreikben. Legjobban és legtovább virágzott az összes parlamenti vacsoráló tanyák között az »István-szoba«. Majdnem három országgyülésen nyüzsgött, mozgott ott egy eleven bátor csoport, a mely megkritizálta esténkint a napi eseményeket és sokszor söpört a saját háza környékén is. De most a szabadelvü párt átalakulásával az István-szoba is már a multé — azért adjuk át a krónikák számára.

Egy kicsiny baráti kör kezdett az »Istvánban« vacsorálgatni a Szapáry-regime alatt. A harcsabajuszu tábornok, gróf Pongrácz Károly, a kedves, megenni való öreg ur, a ki bámulatos szerelmi kalandjait mesélgette, a pajkos Casanova se ment keresztül annyi mindenen; odajárt a hallgatag Lukács Béla, ki nemsokára miniszter lett, Terényi Lajos, a ki az »Agliardi megbuktatója« czímet kapta, Rosenberg Gyula, a szenvedélyes kombinátor, a ki a miniszterek arczából jósol, mint egy Lavater, az okos Darányi Ignácz, a ki mindig legelőbb ment haza és legelőbb is lett miniszter, dr. Farkas László, a kiből királyi tanácsos lett, Molnár Béla, a kiről egy tésztás ételʼ lett elnevezve »Molnár-metéltnek«, Kabos Ferencz »a bécsi Kabos« czímet vivta ki, midőn hire ment, hogy Bécsbe vitte eladni a sertéseit, a mily messze még sohasem járt eleven Kabos. Mindenki nőtt itt, csak Pap Géza nem. A törzsökös emberekhez tartozott még Radó Kálmán, a heves disputáló Szily Pongrácz, Telegdy József, Latkóczy Imre, a hallgatag Markovics Kálmán, stb. Tiz óra felé betoppant Lánczy Leó valamelyik szinházból. Az éji vonatok pedig hozták a kompánia főispánjait, a jó humoru Kállayt Szegedről, a csipkelődő báró Roszner Ervint Hontból és a kit két anya szült, az óriás termetü Szmrecsányi Györgyöt Árvából. Sokszor beült az ember este féltizkor egyedül a hajókabinhoz hasonlatos fehér szobába s mire beköszönt az éjfél, megtelt az asztal vidám, kedves ismerősökkel, jó barátokkal. A szoba pedig megtelt füsttel és a szellőztető pörgetyü elkezdett zúgni, prüsszögni, olyan volt épen, mint a hajókerék zakatolása.

Mintha utaznánk. És így utaztunk sok, sok évig. Hová? Mindenesetre a halál felé. Sokan már a tulsó parton vannak, mi többiek is mind öregedtünk, kivévén Latkóczyt, a ki fiatalabb lett azóta.

Eleinte ezekből állott a társaság; nemsokára mindennapos lett Szilágyi Dezső, akkor igazságügyminiszter. Jött Wlassics is. Vele Rosenberg nyert egy kombináló geniet. Összesugtak esténkint: »Láttad ma a Wekerle arczát, milyen sötét volt?« Jött Vörös László, a kiből csakhamar a szoba kedvencze lett. Csöndes, szelid embernek látszott. Pedig mindjárt megkezdte az intrikát — a Gundel konyhája ellen. Hiába, a gyomor, az a gyomor! A politikában türelmes concilians, a gyomor dolgában nem enged. Ebből az időből acquisitio Szemere a szoba legelevenebb csevegője, Lehoczky Vilmos, a kit szendeségéért »Vilma kisasszonynak« neveztek, a gyöngéd, érzékeny Rudnyánszky Béla, a kit mindenki kényeztet, Örley Kálmán, a »finum« és Purgly Sándor, a »rokon«.

Igazi jó gondolkozásu szabadelvü kis csoport volt, leszámítva gróf Pongráczot, kiben volt egy kis konzervativ íz, de ebben a levegőben (melyet különben bicskával lehetett volna metélni a füst miatt) őt is bevonta a radikális liberá-

lizmus patinája. Nagy kulcscsomagban az a kulcs is csak úgy cseng, mint a többi, a melyikkel a kripta nyilik.

De nem kell hinni, mintha a teljes egyöntetüség és egyenlőség fészke lett volna az István-szoba. Utópia az. Arisztokrácziája a szobának is volt, mert az még Amerikában is van. Amerikában az az előkelő, a kinek a nagyapja vagy a szépapja az első hajón jött be. Az István-szobában az volt az előkelő, a ki a pitykés libériába öltöztetett borfi uniformisához költséggel hozzájárult.

Az előkelőségnek a forrása ugyan eltünt egy napon a borfival együtt, de mégis csak ebből a már nem létező uniformisból sarjaztak az ősi jogok, hogy ki a törzsökös úr és ki a jött-ment. Ez utóbbiak természetesen nem birtak olyan tekintélylyel, de ilyen kisebb urak is gyakran fordultak meg a szobában. Ott vacsorált nem egyszer Tisza Kálmán (a mikor otthon engedélyt kapott a kimaradásra), Jókai Mór (a mikor otthon nem kapott vacsorát), a »fejedelem« Kemény János, a ki ha jó estét akart magának csinálni, ott hagyta a Bourbon-asztalt; egyszer-kétszer eljött Bánffy Dezső is és báró Fejérváry Géza. Néha megjelent Láng Lajos, a »keddi vacsorák« főintendánsa, műértő szemmel nézve a dolgok folyását, mint a hogy idegen nagyhatalom attachéja nézi a hadi gyakorlatokat a szomszédban. Disputa-anyagot Horváth Gyula hozott, ez az eredeti gondolkozásu, zseniális politikus, a kiről megirtam egyszer, hogy úgy tudta gruppirozni a semmittevést, hogy lázas tevékenységnek látszott. Kritikus napokon nem maradt el Pulszky Guszti sem és késői tarokk-partiek után előjött teázni gróf Festetics Andor, a kinek az ereiben epe folyt vér helyett. Érdekes egyéniség, érdekesen szött pályával. Gunyoros és maliciózus mindenkivel, még önmagával szemben is. Maga beszéli el, mikép ment miniszterségéről való lemondása után bucsuzni a királytól. A felség a rövid bucsuszavakra a szokásos sablónt mondja:

— Also dank' Ihnen, lieber Graf!

Erre a bucsuzó miniszternek menni kellene, de ő nem mozdul, hanem előadja hosszasan eljárásának apológiáját, s mikor már azt hinné, hogy teljesen meggyőzte a királyt, az megint int a fejével:

— Also noch einmal dank' Ihnen, lieber Graf!

Az idők különösen kedveztek annak a tömör összetartásnak, mely az István-szobát, ha nem is históriai, de legalább krónikai magaslatra emelte. Jöttek a »puroszok«, aztán az egyházpolitikai mozgalmak, aztán a király aprehenziója a kormány ellen, a kaszinói felhők, a bécsi felhők és mindenféle felhők.

És ebben a bekövetkező hadjáratban csak egy embert veszitett a szoba: Pongrácz grófot, a kit a nagy rábeszélő tehetségü báró Atzél Béla, dolgozván akkor in politicis, húzott el a Tibiscusék táborából.

Az István-szoba keményen állt, mint a szikla. Innen áradt ki a melegség az egész pártba. Szilágyi vidám beszélgetésben egy-egy aperçu-vel, egy bon mot-val adta meg sokszor az irányt. A hatalmas államférfi kigombolkozott néha s ragyogó lelkének csodálatos ereje beleszállott az ingadozókba, a kik azt ismét elvitték és megosztották a többiekkel a pártban. Ha este hallgatag volt és korán ment haza, másnapra rendesen egyike következett ama nagy beszédeknek, melyek a campagneból az utókorra megmaradtak.

Bámulatos volt ez a nagy ember, a hogy az tudta magát fegyelmezni és mérsékelni ezekben az időkben! Ő, a ki olyannak látszott eleitől kezdve, mintha egyetlen példány mammuth élne még itt köztünk. Mire lehetne egy mammuthot a szertelen nagysága miatt használni? Összefogni más állatokkal nem lehetne, mert át találná lépni a társait s ha ráhágna valamelyikre, agyontaposná; befogni se lehetne, hogy valami terhet húzzon, mert minden járműi kicsiny hozzá és ha hátra rúg, összetöri.

És ez a nagy mammuth türelmesen, körültekintő óvatossággal húzta hegyeken-völgyeken, sziklákon, meredekeken keresztül azt a járművet, a mibe befogta magát. Az István-szoba tanuja volt annak az odaadásnak, annak az ezer aggodalomnak utközben, — mig végre beérkezett a reformok szekerével.

A milyen szeszélyes napközben, néha érdes is Szilágyi — este a vacsoránál mindig kellemetes. A fehér abrosz nyájassága az ő személyére is átragad. Jó étvágygyal eszik, de nem valami nagyon sokat. Azonban nagy körültekintéssel. Kikérdezi összes szomszédait, mit ettek, jó volt-e s csak azután rendel.

Diskurzust nagyobb társaságban sohasem folytat a szomszédjaival, hanem mindig az egész társaságnak beszél, sőt ha észreveszi, hogy valahol az asztal mentén külön kotteriák suttognak, azokhoz intézi szavait, mig csak nem sikerül óket beasszentálni a hallgatóság közé. S ez neki mindig sikerül. Mert hozzáfogható causeur nincs az országban. Persze sok függ attól, ő maga milyen hangulatban van. Ha mogorva, akkor gúnyoros, sőt maró is, ilyenkor az irónia és a szatira legfényesebb szikrái hasadoznak ki elméjéből; ha jókedvü, akkor játszi ötleteivel villanyozza föl asztaltársait. Mindig egy tövisbokorral dolgozik, de néha szúr vele, néha csak csiklandoz, sőt némelykor legyezget is. Nehéz volna eldönteni, mikor érdekesebb. De a legbámulatosabb az a plasztika, melylyel gondolatai kilépnek, akár jókedvü, akár haragos, akár fáradt, akár nagy dologról beszél, akár unalomüző semmiségekről. Ah, a semmiségek! Ezek az ő kis czukorkái. Csupa zamat, csupa illat! A legkomolyabb dolgokról, mikor kőbe véshető gondolatokat szűr le, egyszerre át tud csapni a semmiségekre, melyek egy női szalon vagy egy deákszobába válnának be. Ez mutatja a nagy embert, kinek kedélye széles, gazdag, mint a tenger mélye, fölhoz nagy csigát, kis korált, egy homokszemet — vagy egy czápa ugrik ki belőle.

Ez teszi Szilágyit ellenállhatatlan causeur-ré minden körben és mindenféle hangulatban. Aztán a mimikája, arcza, szemei, vállmozdulatai mind hozzáilleszkednek a mondanivalójához. Eötvös Károly is jóizü, a dolgok humoros föl-

fogásával hat. Deák a magvas, szines kifejezéseivel gyönyörködtette udvarát, Grünwald Béla szellemes filozófiával bontogatta a fölmerült kérdéseket, — de ezt mind meg lehet unni, ha sokáig tart; Szilágyi incselkedik, játszik az emberrel, ugratja, bosszantja, parabolázik, ironizálja, fölbonczolja, összetöri mozsárban és aztán kibékiti.

Leginkább Arányival van háboruban asztal fölött (ez annyit jelent, hogy szereti Arányit). Az István-szobából datálódik az a mondása, mikor a témák elfogyásával egyszerre beállt a csönd az asztalnál:

— Náczikám, állits valamit!

(Hogy aztán ő, akármit állít is, megdönthesse, kiforgathassa.)

Igen, Arányi a kedvencze. Ha bejön, rögtön körülnéz, ott van-e? S igyekszik valami fogantyut találni, hogy csipkedhesse. Külön témái vannak készletben Arányi ellen. Ha uj nincs, a régiekhez nyul. Ezekből a leggyakrabban hozza elő a Arányi orvosságos üvegeit, melyekkel elbarikádozza magát a halál elől s melyek az éjjeli szekrényén vannak elhelyezve a különféle nyavalyák ellen. Mulatságosan, szinesen beszéli el és akárhányszor hallja az ember, mindig édesdesen tud rajta mosolyogni.

Ha Arányival végzett, mint a sólyom szétnéz s megint lecsap valakire. De abban gyöngéd, hogy csak az erősebbekkel köt ki, a kik vissza mernek neki vágni. A gyöngét, félénket nem vágja, sőt védi, beczézgeti. A mellett egy csöppet se zsarnok s ha valaki visszakarmol, épen nem haragszik meg, sőt ha ügyes a riposzt, vidám mosolygással adja meg magát.

Egyszer valami olyat irtam az egyházpolitikai reformról, a mi igen bosszantotta. Haraggal támad meg másnap este az István-szobában:

— Hát hogy lehet ilyeneket irni? Egy ötletért ártani az ügynek! Nem czinizmus ez? Mondd meg nekem — patant föl menydörgésszerü haraggal — van-e olyan eszme a világon, a miért te meg tudnál halni?

Nagyon sarokba szorított, haboztam, kerestem a feleletet.

— No, mondd meg hát!

— Engedd meg, kegyelmes uram, de mindenekelőtt egy eszmékért megholt minisztert szeretnék látni. Mert mégis ti jöttök első sorban. Eddig, megvallom, csak egy minisztert láttam halva, Paulert; de az is tüdővizenyőben pusztult el.

Szilágyi édesdesen elnevette magát s többet egy szó szemrehányást se tett a czikkért.

Senki sem felejti el többször nálánál, hogy nagy ember. A többi úgynevezett korifeusok, vagy a hogy ő nevezi őket, a megkrétázott kappanok, a hétlakattal bezárt üres ládák (ezekből egy egész országos raktárt lát) és az ászpik-emberek a nap minden perczében érzik a nagyságukat, — de nem is volna jó, ha elfelejtenék, mert másnak ugyan nem jutna eszébe. Szilágyi mindjárt elfelejti, mint a hogy elfelejtette Richelieu, ki a krónika szerint, ha gyerekek közé vetődött, levetette kabátját és beállt lapdázni. Vidám, egyszerü jó pajtás tud lenni a pajtások között. Egyik legnagyobb mulatsága volt pezsgős estéken a titkos értekezlet a pinczérrel: hány pezsgőt hozzon, mennyi legyen abból franczia és mennyi magyar, és milyen

sorrendben kell szervirozni asztalkendőkbe begöngyölgetve, hogy az etiquettet élő lélek ne lássa. A negyedik-ötödik palaczknál aztán csendet intett:

— Most következik a szavazás. Melyik volt a magyar és melyik a franczia pezsgő?

S nagyokat nevetett, mikor a szavazatok össze-vissza estek s néha a magyar pezsgő nyerte el szótöbbséggel a franczia honosságot.

— No, pupákok! Most legalább kigyógyítottalak benneteket a franczia pezsgő iránti mániából.

(Azt ugyan nem cselekedte. Mert ez mégis nehezebb valamivel az egyházpolitikai reformnál.)

Természetesen nincs mindig ilyen tréfás hangulatban. Néha egész komoly politikai essayeket mondott el, élvezeteseket, tanulságosakat, a minőket csak Taine mondhatna az ő fenséges koloritjával, napfényes világosságával.

De Szilágyi csupa szeszély. Hiszen azért nagy. Mi jut egyszer eszébe? Gondolta magában: tegnap én voltam a professzor, most ti legyetek a professzorok! Leteszem a czenzurát.

Együtt volt az egész nagy kompánia, az ország sok részébe tartozó képviselők.

— No hát, gyerekek — mondja széles jókedvében. — Mindenitek kérdezzen egy birót, a kit ismer valahol, akárhol s a kiről gondolja, hogy én nem ösmerem. És én aztán elmondom annak az életrajzát, jellemrajzát!

Nosza előkerekedtek erre a homályból a sok Kovács Jánosok, Nagy Jánosok és Szabó Jánosok, albirák, járásbirák, törvényszéki birák. No, hanem hiszen ebbe bele is bukik Szilágyi, ha ezer lelke van is.

Soha még leistungot ilyent nem produkált resszort-miniszter. A mint egy képviselő kiejtett egy ismeretlen nevet, összeránczolta homlokát s kezdte beszélni a curriculum vitae-jét.

— Hm, nem rossz biró és még fiatal. Gondolom, most lesz harmincz éves. Egy pár értelmes itéletet hozott, különösen az úrbéri ügyekben. Volna neki jövője, de azt hallom, kártyázni szeret. S a kártyás ember egyik lába benne van már a sátán pitvarában. Pardon, hogy előttetek beszélek igy! Aztán azt is hallom, hogy most elvett valami szegény leányt. Hát azt gondolja a szamár, hogy abban a piczi piros szájban a miről a nóta szól, speiz is van?

A képviselő ámult-bámult. Aztán egy másik képviselő mondott másik nevet, az ország más vidékéről; Szilágyi egykét vonással ennek is odateremtette a silhouetjét. Még azt is tudta róla, hogy a felesége tavaly kiejtette a szopós gyerekét a bölcsőből.

És aztán mind a tizenöt vagy husz képviselő megkapta a maga ismerős birájának a fotográfiáját. Valóságos kis joujouk. Biztos kézzel kimarkolt szinek a jellemeikből... No, hát ez a Szilágyi nem ember! Ez egy ördög!

*

Aranyos ködben uszik már sok-sok emlék. A csaták, a vezérek, mind a multé. A kérdésekre, a melyeken lelkesedtünk, vagy a melyekért bosszankodtunk, rátérdepelt az idő és összezsugorította, hogy minél kisebb helyre gyömöszölhesse be a felejtés ládájába.

Bizonyos, hogy erre az időre esik a szabadelvü párt fénykora. A kik együtt maradtak a pártban, azok együtt éreztek. A kormányt inkább vissza kellett tartani a nemzeti érzések nyilvánításában, nemhogy izgatni azok mellett.

Egyszer meg is mondotta Radó Kálmán Szilágyinak vacsora közben:

— Jobb volna bizony nektek is ott fönn az udvarnál keresni az összekötő szálakat, nem a népnél.

Szilágyi szemeiből a harag zöld fénye lövelt ki.

— Hol láttál te olyan fát, a melyik a gyökereit ne lefelé ereszsze az anyaföldbe?

Mindezek a dolgok úgy jönnek elő most már, mint egy álom. Hogy megifjodott a párt — mintha örökké élni akarna. S hogy jöttek egymás után az események! Sietni látszott a történelem.

Az öreg Kossuth haza jött halva s exczellenciás urak, ő Felsége belső titkos tanácsosai vitték a koporsó szalagjait.

Esténkint tömegek verődtek össze a Lloyd-épület előtt és éljenezték a minisztereket, a pártot. Olyan különös volt ez is, olyan különös. Az öreg Kemény János megcsóválta a fejét, megnézte a tömeget és igy szólt:

— Ezer kuvik!

Nem értették, mit beszél, megmagyarázta aztán az Istvánban:

A melyik kormány ilyen éljenző tömeget lát, az épen olyan, mint a bányász, a kinek megjelenik a bányatündér; estére meghal.

Csakugyan kuvikszó volt. A király nemsokára uj miniszterelnököt küldött le Budapestre, a kinek vissza kellett térnie. A párt nem akczeptálta. Láttuk Darányi Ignáczot odalépkedni a klub téglavörös posztóval borított asztalához a határozati javaslattal, hogy jó nekünk a mostani kormány is, nem kérünk az uj miniszterelnökből. Egy csöppet se reszketett a hangja. Mindez olyan csodálatos volt! Azóta is sokszor álmodom Darányit frigiai sapkával tisztes ősz fején.

Szóval, fiatal volt a párt, erős és lendületes. Vagy talán nem volt se erős, se fiatal. Káprázat az egész. Szilágyi fejébe nyomta a reformparókát s ez ifjonti fürtöket érezve halántéka körül, szétjátszotta magát fiatalnak. Mert úgy tetszik nekem azon a ködös estén, midőn Perczel Béni körülhordozta a klubban az ivet, hogy irják alá, a kik Szilágyi nélkül óhajtják Wekerlét, mintha lecsúszott volna kissé a paróka a párt fejéről s megmutatkoznék egy perczre a maga valódiságában, a kit egy pár esztendő után a saját lakásán, a saját nyakkendőjével fognak megfojtani.

Wlassics szemrehányást tett Rosenbergnek a vacsoránál.

— Te ugyan hamar ejtetted el Szilágyit!

— Háromnegyed hétig kitartottam mellette. És te?

— Engem csak félnyolczkor sikerült kapaczitálni.

Körülbelül ily negyedórák határolták el a kemény karaktereket a puhányoktól.

Szilágyi igen keserü volt ezekben a napokban s midőn egyes hizelgők mézes náddal kezdték előtte leirni a jövőjét, sötéten jegyzé meg:

— Hagyjatok engem. Hadd menjek vissza, mint a bölény, ordítani a rengetegbe.

De hát ez mind csak politika! Bohóságok. Elmuló bohóságok. Mint mikor a vasut prüszkölve szalad el fák, telegráfoszlopok, sziklák, ösvények, patakok mellett. Ki emlékszik már arra, hogy ott és ott egy kis barázdán friss viz csurgott le a meredekről? Csak talán az az egy pár fecske tudja, a ki a szárnyát mosta benne. De hol van már a vonat azóta?

A politika nélkül is becses maradna az »István-szoba« emléke, annyi jó este mult el ott vidáman, melegen. A hol élveztük a Szilágyi ragyogó lelkét közelről, a hol nevettünk az Örley zamatos kiszólásain, az ezer kötekedésen, melyet Rosenberg és Szemere folytat vele, a hol annyiszor összeszidtuk Terényit, hogy sokat eszik, a hol százszor jött dühbe Farkas doktor, ha amerikai kalandjainak elbeszélésébe valaki beleszólt. Pedig minden a bosszantásra volt alapítva. Latkóczy Moet Chandonját iszogatja élvezettel. Erre okvetlenül akadt valaki, a ki elkezdte beszélni, hogy Párisban csak a demimonde-ok isszák a Moet Chandont. És ez igen fájt Latkóczynak. A szegedi főispánt a papi vagyon elvétele tette idegessé. Természetes, hogy valahányszor feljött, mindig elhatározta-

tott a papi vagyon elvétele. Ha többet járt volna fel, talán már el is vettük volna. Radó Kálmánnak a három császár volt a gyöngéje. Lánczyt Szily Pongrácz szokta maltretirozni a tőke ellen kieszelt különféle sophismákkal és principiumokkal. Ha Mezei Mór vetődött be, az egész társaság rátámadt: »Hogy illik-e az? Itt vagyunk, ide jöttünk a kerületébe, és ő az ujjahegyét se mozdítja, nemhogy illő vendéglátással lenne egy ilyen illusztris társaság iránt.« Mire Mezei mindig hajlandó volt a rászabott pezsgőket meghozatni, mondván:

— Jól van, jól, csak pusztítsátok a zsidót!

Szóval, kedélyes kis fészek volt ez, melyben a politikai jelszavak közt ott dominált a Szemere jeligéje: »Szegények vagyunk, de jól élünk.«

Ebben aztán segítette az István-szobát az egész ország. Mert a szoba csápjai messze értek. A legendárius húsos fazekak, a melyekről az ellenzék mesélgetett, voltaképen nem a klubban voltak, hanem itt. Azaz hogy itt sem voltak, hanem egyenkint szállingóztak ide, mint a hogy a harangok mennek Rómába — de azok egyszerre. Mindenféle ember volt a társaságban, halász, vadász, madarász, sertéshizlaló, pomológus, bortermelő. Télen elkezdtek érkezni a hurkák, kolbászok, disznófő, sajtok az ország minden részéből s megindultak a műértő kritikák, hol csinálják legjobban. Jaj volt a szegény sertés földi maradványainak! Leszedtek azokról minden becsületet s ráraktak annyi szennyet, a mennyiben élve sem hempergett. Mert a disznó-aprólékot minden vidéken másképen készítik, s közmondást lehetne csinálni ad captam »minden róka«, hogy »minden képviselő a maga disznóaprólékát dicséri«. A kinek valami különös jó bora volt otthon a pincze rejtett zugában, fölhozta ide a közvélemény asztalára s ez már háládatos dolog, mert a jó bort nem meri leszólni senki. Ha valaki valami ritka állatot lőtt, küldte az István-szobának. Ma a Tallián Béla túzokját ettük, holnap a Turóczy Vilmos mouflonját, holnaputánra pedig barabolyt küldtek Erdélyből. Ha a Vágban vagy a Felső-Tiszánál valami bolond galócza ütötte föl az ezüstös fejét, arra két emberünk vigyázott: a Vágnál Szmrecsányi, a Felső-Tiszánál báró Roszner. Azt mindjárt megcsipték és két nap mulva már egész terjedelmében ravatalon feküdt az István-szobában megsülve, nemzeti pántlikával a nyakában, úgy hogy Radó Kálmán, a ki elsőnek volt hivatva rajta léket vágni, visszahőkölt:

— Hó! Ne nyuljunk még hozzá! Hátha elénekli a szózatot is.

S ehhez az eldorádói jóléthez még ki volt eszelve egy hivatal, az egyetlen állás, melyet a szoba kreált. Nem sine cura, de contra cura. Az volt a pezsgő-kivető. Joga volt akárkire kivetni öt pezsgőt, a mi ellen nincs appelláta.

Hát így aztán csak meg lehetett élni — de az a kérdés, meddig.

Praesente medico akármeddig. Farkas doktor ott volt, hát nem lehetett félni, ámbár mondta:

— Hagyjatok föl ezzel a bő vacsorázással, pezsgőzéssel, mert nem jó vége lesz. Ti sovány koszthoz vagytok szokva politikailag és soványhoz teremtve testalkatilag. Ime, hogy Szilágyi és Wekerle bő kosztra fogott politikailag, majd elpatkoltok politikailag. De ezektől a vacsoráktól meg testileg fogtok elpatkolni.

És hát egyszer csak találkozom a szegény gróf Pongrácz Károlylyal, keservesen panaszkodik, hogy legyek jelennek meg a szemei előtt. Megy, megy az utczán, vagy nézi a tarokk-kártyákat s egyszerre a római számok helyett a legyek jönnek . . .

— Hát kergesd el óket!

— Hiszen az, hogy próbálom elkergetni és nincs légy.

— Bolondság. Hisz az csak jó. Mert az igazi legyek utóvégre is kellemetlenebbek a képzelt legyeknél.

Hanem a legyek nem voltak jó járatban, elvitték a szegény öreg Károlyt. Generális létére ő ment elsőnek és most alussza örök álmát, szőve tovább álmában szines kalandjait a budai katona-temetőben. Mult évben fölkerestük sirját a gyermekeimmel, nehéz volt ráakadni. Magányos kökénybokorral és smaragdzöld fűvel van benőve. Aranyzöld piczinyke legyek szállongnak körülötte.

Az ő halála nagyon megszomorította a szobát, bár már régen elszakította onnan a politika, de a sziveinktől nem. Voltak, a kik igy szóltak:

— Bánatában halt meg az öreg. Ha itt marad, tán most is élne.

Egyszer azután a Lehoczky Vilmos kezdte emlegetni, hogy a feje szokott szédülni s néha legyeket lát.

Másnap hazament a fiáért Turócz-Szent-Mártonba. Összeesett az indóházban és rögtön meghalt.

Azután Horváth Gyula pusztult el. Ő nem látta a legyeket, — mert belül voltak. Az agyvelejébe lopták be magokat, ott röpködtek, bongtak, mig fölették. Mily nemes, finom agyszerkezet volt, mily isteni mű! De hát a legyek, a legyek. Hiszen azok is épen a mézre mennek.

Azután a Terényi Lajos ment haza a választókerületébe egy mulatságra. Tánczolt, pezsgőzött, jól érezte magát. Reggel összeesett és meghalt nyomban.

Közbe az öreg báró Kemény Jánosra került a sor, Kemény Zsigmondnak az öcscsére. Ritka lusta ember volt azzal a jelszóval: »minél kevesebb mozgás«. A klubból az Istvánba is kocsin járt, pedig nincs több száz jó lépésnél. Addig, addig becsmérelte a sok mozgást, hogy egyszer csak összeesett és mozdulatlan maradt örökre. Majd az egyik druszám, Markovics Kálmán, dőlt ki. S mindez rövid idő alatt történt, szinte egyszerre, mintha egyenesen az István-szobára utazna a halál.

Mindenki megszeppent. Némelyek, a kik a haláltól félnek (s a kiknek jó választókerületük van, azok mind félnek), lassankint elmaradoztak. Az állapot csakugyan kezdett aggodalmas lenni. Hát mi ez? Hát az immunitás semmi? Hát lehet parlamenti tagokkal ilyen statárium-módra eljárni? Szigoru rendszabályokat hoztunk be. Eltörültük a pezsgőt meg a zsiros ételeket. De a halált nem birtuk kiengesztelni az István-szoba iránt. Egyszer csak a Radó Kálmán lett beteg. A szoba legbuzgóbb hive, az anyaméh a kaptárban.

Nyáron Karlsbadba menet megállt egy napra s együtt töltöttük az estét az Istvánban. Vidáman politizált, rózsaszinünek látva a jövőt, a mi pedig nem volt természete; szerette az úgynevezett fekete pontokat a láthatáron, hát festegette is; de most meg volt elégedve, csak az egészségére panaszkodott, a májra, az epekövekre és bizott az orvosok véleményében, a kik a szivét rendben találták. Hát mi baja is lehetne annak az ő jó, puha szivének? Hiszen olyan, mint egy gyermeké.

— Látsz-e néha legyeket?

— Nem.

— No, akkor ne félj semmit.

— Miféle bolondság az?

— A legyek a szoba kisértetei.

Egy kicsit elkomolyodott, de aztán mosolyogva mondá:

— Nagyon megijesztesz, idezs druszám, mert a Vadászkürtben, mikor elszédültem a minap, csakugyan mintha legyek rajzottak volna a szemem előtt.

Egész a lakásáig elkisértem, gyalog mentünk beszélgetve, a kerítésnél elbucsuzott.

— Mikor látjuk egymást? — kérdé.

— Mihelyt lehet.

— De Lakon?

— Jó, Lakon. De mikor kerülsz haza?

— Egy hónapnál előbb semmi esetre.

Ha akkor valami mindentudó szellem közbeszól:

»A jövő héten fogtok ott találkozni.«

Hát találkoztunk is Lakon, mindjárt egy pár nap mulva — de ő már nem látott engem, csak én őt — virágok között a ravatalon.

Így pusztult, egyre pusztult az István-szoba. A régi megszokott asztal úgy tünik föl ismerősei előtt, mint egy hetven éves ember állkapczája. Innen is, onnan is hiányzik egy fog. Itt ült Radó, az egyik asztalfőn, a szélen Lehoczky; a hol a két szöglet összeér, az a Terényi helye volt s hogy haragudott, zsörtölődött, ha valaki más ült a helyére! És ezek már nem ülnek köztünk soha többé.

A borfi fürgén szökell most is a sörös poharakkal, boros üvegekkel, a gazda most is terül-fordul nyájas arczával, szép ezüstös fürteivel, de már nem állítja meg a Radó racscsoló szava:

— Hej, gazd'rram, mit adhatna még? Valami gyöngét, betegnek valót.

Mire aztán szokása szerint kiválasztaná a malaczpecsenyét vagy a kolozsvári káposztát.

Szomoru azt elgondolni, hogy az ő arisztokratikus hangját nem fogjuk már hallani se itt, se sehol. És olyan különös, de olyan különös, hogy a kompánia egyik fele már a tulvilágon van. Hihetetlen, hogy igy megszakadt. De ha jól meggondolja az ember, hát az egész csak egy kis áthurczolkodás. Épen folyik. A fele még itt, a fele már amott. De ez a fele is félig-meddig utban van, úgy hogy megint csak együtt lesz valamennyi.

És nem marad itt ebben a kabinszerü szobában mi utánunk semmi egyéb, hiába voltunk derék emberek, okos emberek, nevezetes emberek, csak a megsárgult plafon. Az a kis sárgaság fogja mutatni, hogy ide jártunk és szivaroztunk. De egyszer azt is bemeszelik és akkor nem marad semmi.

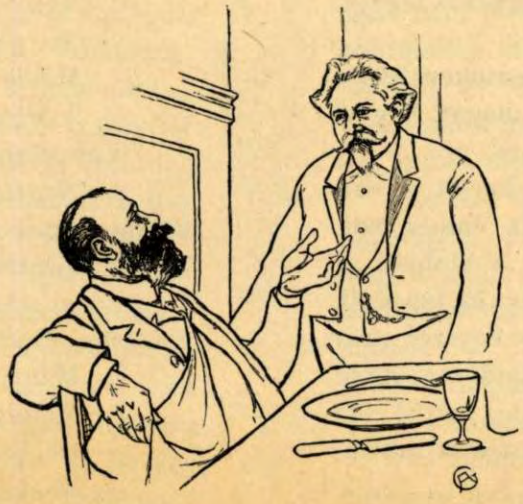

Királyné a trónon.*

HÁRMAT KOPPANTOTTAK a pálczás urak s belépett a királyné régi sugár termetével. Leült a trónon ura mellé balról Magyarország patronája. Ezer szem szegződött a trónra, melyre ujonnan hímezték Magyarország czímerét ibolyavörös mezőre s melynek mennyezetét két nagy hófehér strucztollbokor diszíti, a hajdan nemzetiszin strucztollak helyett. De még több szem nézte a királynét.

Ott ült fekete csipkével áttört magyar ruhában, minden fekete volt rajta, minden, minden: haja átkötve gyászfátyollal, magyarosan, a hajtűk és gyöngyök mind feketék voltak. Csak az arcza volt fehér és végtelenül szomoru... Egy mater dolorosa.

Ah, a régi arcz ez még. Az, melyet a bűbájos képekről ismerünk: a vékony, nemes vonások, az elől lenyirt kicsi haj, mint selyemrojt huzódik a homlokra s fönt a dús hajfonat minden koronánál szebb korona. Ő az, ő, de a bánat már rajta hagyta nyomait az arczon, sokat pusztított — a kép még ugyanaz, csakhogy úgy tetszik, mintha ködben volna.

Nagy szempillái le vannak eresztve, élénk, kedves szeméből nem látszik semmi; ott ül csendesen, majdnem érzéketlenül, mintha nem látna senkit, nem hallana semmit. A lelke, óh a lelke másutt lehet. Egyetlen mozdulat, egyetlen tekintet nem jelzi érdeklődését. Olyan, mint egy fehér szobor a szomoru fehér arczával. Viszi-viszi a nagy bánatot mindenüvé, és hiába koppantanak háromszor a pálczás urak, az a nagy bánat el nem ijed attól, velejön ide is.

* Az ezeréves ünnepek alkalmával a fogadtatáson a budai palotában.

És aztán elkezd beszélni Szilágyi, szép lassan, a hogy a trónnál illik. A király hovatovább figyelni kezd. Egy szó, egy gondolat megkapja és szeme ott csügg a nagy nemzeti szónok ajkán — de a királyné arczára semmi sincs irva. Semmi, semmi. Olyan fehér és olyan mozdulatlan.

Hát egyszer csak belevegyíti a szónok a királyné nevét is. Még csak a szemöldje sem rezdül. Beszélhetnek a szoborról a szobornak.

De a királyné nevének hallatára egyszerre csak felzúg az éljen. És milyen éljen az! Mintha a szivekből szakadna ki egy érzelmi zivatar. Megremegnek a trónterem sárgás márványfalai. Valami csoda hang volt az, melyet nem lehet leirni vagy megmagyarázni. Volt ebben az éljenben zsolozsma, harangzúgás, tengermorajlás, gyöngédség, érzés, még talán virágillat is.

S az érzéketlen felséges fej megmozdult. Gyöngén, alig látszólag intett köszönetet. Valami csodálatos kecs volt abban.

S az éljen fölharsant még erősebben és nem akart megszünni perczekig, — szállt-szállt föl a boltozatokig és megrengette a boltozatokat. A fehér strucz-tollak reszketni látszottak a hang-hullámoktól. Az ország nagyjai és törvényhozói nem elégedtek meg a mámoros kiáltásokkal, kalpagjaikat, csalmáikat lengették s egy sűrü erdő támadt fönn az emberek feje fölött sastollakból, kócsagokból, hűs szellőt támasztva a fojtó meleg levegőben. Ilyen *legyezője* is kevés királynénak volt még.

A szónok abbahagyja beszédét és várja, mig a féktelen lelkesedés lecsillapul. Hasztalan; nincs határa.

A királyné lesüti fejét... és az a hófehér arcz egyszerre csak elkezd pirosodni... mindig jobban-jobban. Először csak nem olyan fehér többé, azután olyan, mint a frissen szürt tej, mintha rózsaszinnel volna befuttatva, azután piros lesz mint az élet, piros, egészen piros.

Milyen káprázat! Ferencz József király mellett ott ült egy életpiros királyné.

Egy perczig tartott az egész. Szemei tágra nyiltak, s a régi ragyogás kicsillant belőlük.

S a szemekből, melyek úgy tudtak valaha mosolyogni, hogy egy szomoru országot viditottak föl, egy könnycsepp bugyogyant ki. Százan és százan látták a drága csöppet. Megvolt a reciprocitás. Egy mosolygó ország föl tudta vidítani a királynét.

De csak egy perczig tartott.

A felséges asszony szeméhez emelte csipkés zsebkendőjét, letörölte vele a könnyet. Az éljenzés megszünt, a szónok folytatta a beszédet s a királyné arczáról kezdett lassan-lassan lefogyni a pirosság, mint a hogy a kés pengéjéről szemlátomást illan a ráfujt lehelet.

Egy percz és a király mellett ujra ott ült a gyászba borult királyné, a Mater Dolorosa halványan, csöndesen, érzéketlenül, mint egy fehér mozdulatlan szobor, mely egy édes arczra emlékeztet.

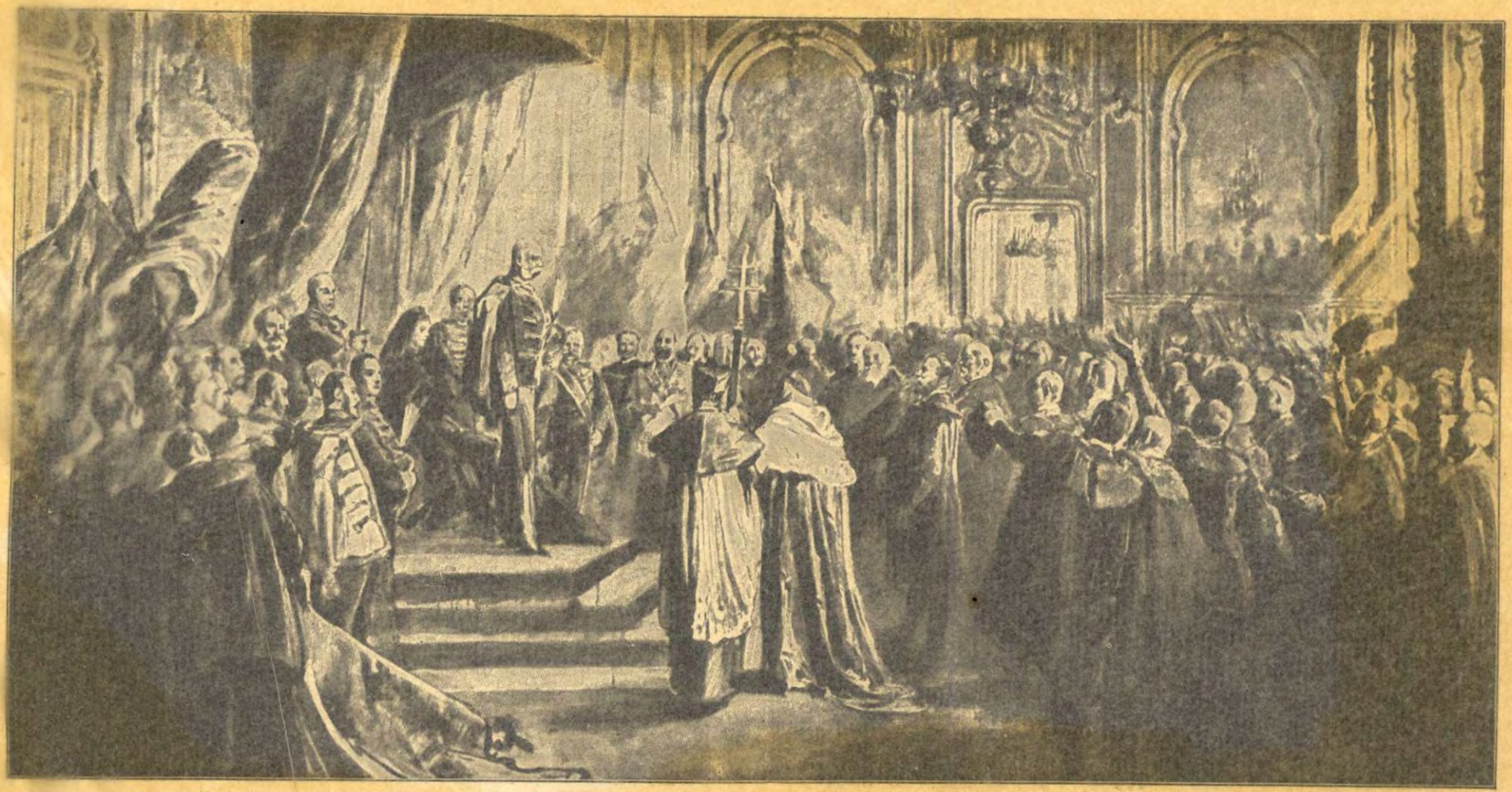

AZ ORSZÁGGYÜLÉS A KIRÁLYI PÁR ELŐTT AZ 1896-IKI EZREDÉVES ÜNNEPÉLY ALKALMÁBÓL.

BENCZÚR GYULA KÉPE. — A HERZIG BÉCSI KIADÓCZÉG „KIRÁLY-KÖNYVÉ"-BŐL, A KIADÓ SZIVES ENGEDÉLYÉVEL.

AZ ATHENAEUM NYOMÁSA.

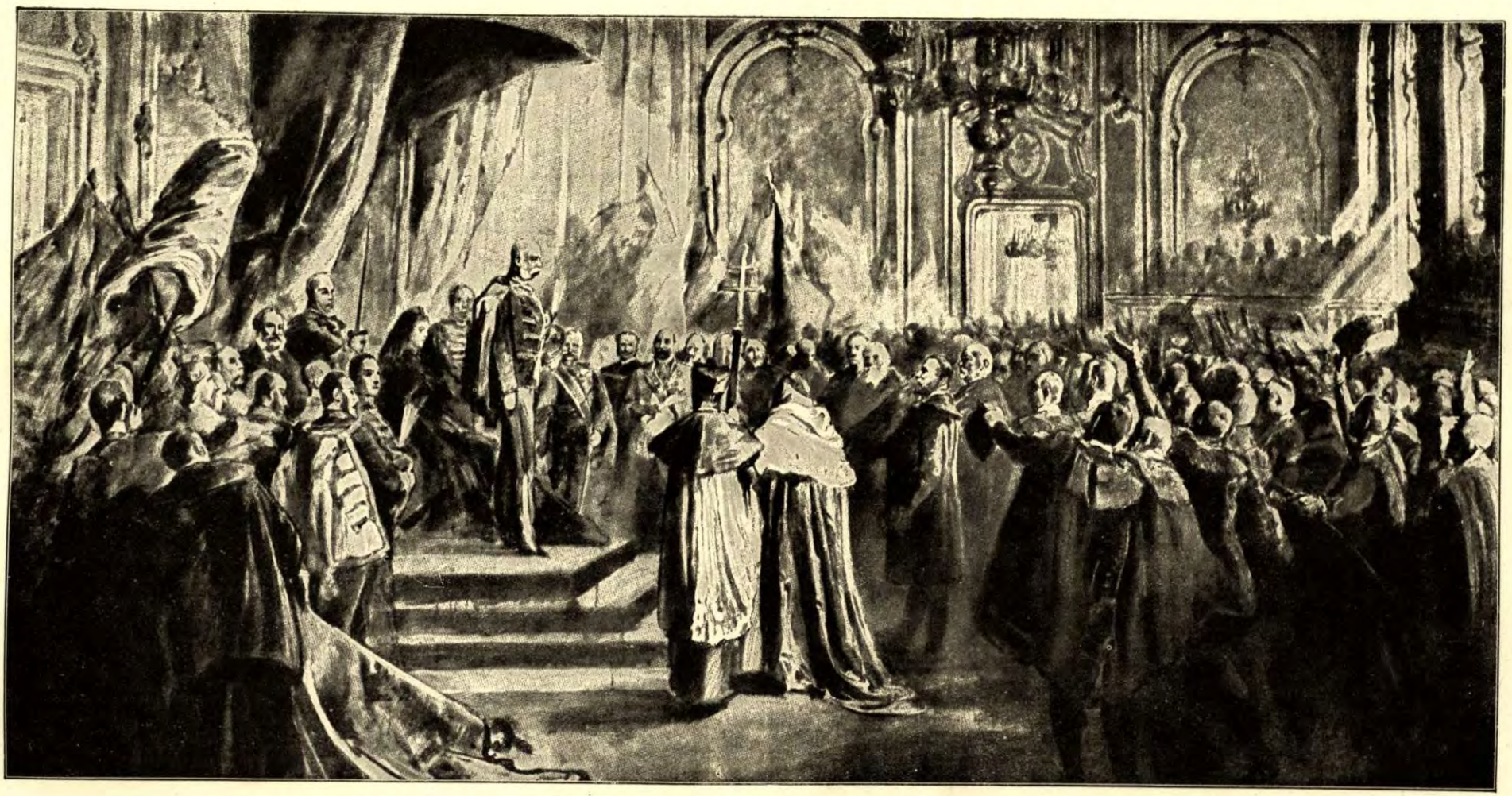

UDVARI EBÉDEK.

MEGEHETNÉ a király is!

Gyakran hallani ezt a kifejezést vagy ennek a párját vidám magyar ebédeknél, ha egy-egy uj ételbe kóstol bele a vendég. Illik is azonban valami ilyesfélét mondani, mire a háziasszony szerényen mentegetődzni kezd, hogy bizony jobb is lehetne az étel, de hát ez, de hát az, nem kövérek az idén a malaczok, nincsenek tökéletes husok most a mészárszékben. (Ez a mi zsivány mészárosunk csupa öreg teheneket vág.) Szóval, a háziasszony lefarag, a mit lehet, az étel morális becsértékéből. De jaj volna, ha más tenné.

Aztán jön a következő étel, persze az is pompás, annál is fölkiált a vendég nagy enthusiasmussal:

— Ferencz József mit eszel? Ilyent bizony nem eszel.

Mindig csak ő, mindenütt a király. A diszebédeknél övé az első pohárköszöntő, mihelyt a »homo regius«, a holt kappan mutatkozik; a közönséges ebédeknél, minden jó falatnál a királyra gondol a magyar ember. Hűségében, szeretetében telhetetlen. És ezenkivül is a királynál kalandozik a fantáziája. »Vajjon mit csinálhat most a király?« Érdekli minden apróság, a mi vele történt, a mit mondott és a mit nem mondott. (Különösen ebből az utóbbiból kering sok.) Még az asszonyok képzelőtehetsége is a királyi család körül kóvályog s akadna egy csomó, a ki szivesen adná oda a mennybéli jussát (úgyis nagyon bizonytalan valami), ha csak egy ebédet ehetne az udvarnál, hogy lássa, uzsonnáknál beszélhesse: mi volt, hogy volt, hogy ültek, hogy szolgáltak fel, miképen voltak az ételek elkészitve, stb.

De hát ez nem könnyü Az udvari ebédekhez nem a legnagyobb kellék a jó étvágy, oda főkép rang kell. A katonai és a czivil hatalmakon kivül a képviselőnél végződik a vendégképesség. S ezek közül is csak válogatva hivnak. A meghivandó vendég keresztül megy előbb a főudvarmester és a miniszterelnök kritikáján.

Ha a király utazik s vidéken van ebéd, ott a helyi honoratiorok is megjelenhetnek, csakhogy ezt nem tekintik udvari ebédnek.

Az udvari ebédek sokfélék, vannak diszebédek, családi ebédek, bizalmas ebédek, kis ebédek, ebédek hölgyekkel és ebédek hölgyek nélkül. A legfelsőbb udvar budai ebédjeire a meghivókat magyarul bocsátják ki, még akkor is, ha tul-

nyomó részben az itt időző osztrák delegatusok hivatnak meg. Aranyos szegélyü fehér lap a meghivó, egyszerü, se sas, se korona nincs rajta.

Az alján jelezve van, milyen ruhában jelennek meg az urak, esetleg a hölgyek, leginkább frakk, rendjelekkel s a hölgyek kivágott ruhában ékszerekkel. Azt is rendeli a meghivó, hogy a meg nem jelenést a főudvarmesteri hivatalban igazolni kell.

Az illendőség azt kivánja, hogy a meghivott a magyar főudvarmesternél az ebéd napja előtt jegyet tegyen le. Magától értetődik, hogy az udvari ebédről nem szabad lekésni, se idő előtt jönni. Egyetlen példa van rá, hogy Matlekovics lekésett és már akkor jött, mikor az ebéd folyt. — Ha valakivel mégis megtörténik, hogy elkésett,legillendőbb már el sem menni és másnap kimenteni az esetet a főudvarmesternél. Valamivel öt óra előtt (mert rendszerint öt órára szól a meghivás) körülbelül egy időben hajtanak be a fogatok a várudvarra, hol magyar portás nyitja és csukja a kocsiajtót, odakiáltván a kocsisnak:

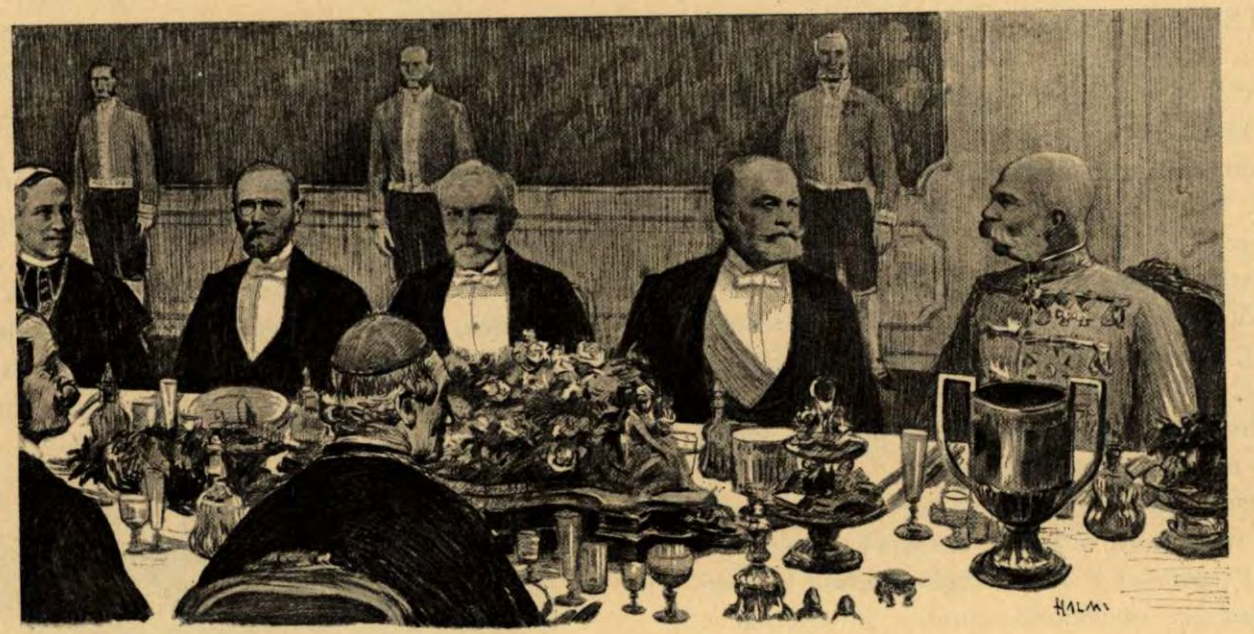

Herzig: Király könyvéből.

— Hat óra tiz perczkor vissza!

Tehát mindössze egy óra tiz percz van szánva az ebédre s legfeljebb tiz perczczel módosul e terminus, ha a királyi cercle valamivel hosszabbra nyulik.

A meghivott a testőrök sorfala közt halad fel amaz épületosztályba, a hol az ebéd lesz. Legelőbb egy nagy előterembe nyit, melyben egyik asztalon pirosszinü kártyalapok hevernek. Mindenki kikeresi a neki szólót. S erről megtudja, hogy ki lesz a balszomszédja: »Nagyságos X. Y. képviselő úr sziveskedjék az asztalnál jobbról nagyságos Z. F. képviselő úr mellé ülni.«

Az előteremből, mely tele van a magyar népéletre vonatkozó olajfestményekkel, egy szalonba nyitnak a vendégek s felállnak két sorban, mindjárt olyan rendben, a mint az asztalnál fognak következni. Az óramutató lomhán czammog az V-ös felé, végre eléri és abban a szempillanatban megjelenik a nyitott ajtóban a király huszárezredesi ruhában. Megáll, mintha lába gyökereznék s halkan szót vált a szolgálattevő kamarással:

— Minden rendben van?

— Igen, fölség.

Aztán katonás léptekkel megindul, anélkül, hogy vendégeire ügyet vetne, a szomszéd terembe, melynek szárnyas ajtói mintegy varázslatra maguktól látszanak előtte feltárulni.

Meghivó

l. f. udvari ebédre

..... 1903 ik évi ..... hó ..... én ..... órakor

Budapesten

..... részére

.....

Az urak frakkban tábornok urak szolgálati vagy ezredtulajdonosi egyenruhában, a többi tiszt urak disz-egyenruhában szolgálati jelvény nélkül jelennek meg.

Felmenet a jobbszárny kapujánál.
gyülekezés a fogadtatási teremben.

A ki megjelenni akadályozva van, szíveskedjék magát a főudvarmesteri hivatalnál (a királyi várban) mielőbb kimentetni.

Nagys. N. *N.* *országgy. képv. úr,*

szíveskedjék az asztalnál

jobbról

Nagys. M. *M.* *országgy. képv. úr*

mellé ülni.

Ez rendesen a rózsaszinü terem. Kicsiny, formás ebédlő, mely mintegy huszonöt-harmincz vendégre alkalmas. Az asztal ezeregyéjszakai látványt nyujt gyönyörü virágdiszével, fölséges kristályüvegeivel, arany- és ezüsttálaival, hires czukorrakományaival, melyekről most sok beszéd eshetik szanaszét a meghivottak lakásain, a gyermekszobák vidám selypítő népe között.

A király leül a közepére s egy szempillanat alatt mindenki helyet foglal, czilinderjét, csákóját átveszik a komornyikok, lakájok, asztalmesterek és az asztal alá teszik. E felszolgáló személyzet valóságosan csodás a maga tanultságával és ügyességével. Csupa jól táplált, izmos, marczona, vén szolgák, termetre, arczra gondosan megválogatva, mint a Fridrik hosszu ficzkói. Sokan vannak. Szinte minden vendégre esnék egy, de nem mindnyája szolgál fel. A munka fel van osztva köztük.

Vannak ételhordók, vannak pinczemesterek, a kik csak a töltögetéssel foglalkoznak, viszont vannak asztalmesterek, a kik csak felügyelnek és észben tartják azt a sok apróságot, a mit nekik a főasztalnok-mester előirt. Így például megnézik, hogy szabályos-e a vonal, a melyben a vendégek ülnek és ha valaki kijebb ül, halkan figyelmeztetik:

— Beljebb kérem, egy kicsit.

Úgy tesznek-vesznek, jönnek-mennek, mintha valami természeti törvények szerint mozognának, se lassabban, se sebesebben, bizonyos mathematikai pontossággal és szabályos-

sággal történik minden. Nesz, csörömpölés nincs. Pedig szédítő sebességgel megy a tálalás, kiszolgálás. Észrevétlenül tünik el poharad, pedig még nem ittad meg fölséges burgundi vagy rajnai borodat, a melyhez fogható egy király pinczéjében sincs, észrevétlenül termett helyébe másik. Hogy mikor vitték el azt és mikor öntötték tele ezt, föl nem foghatod, szinte boszorkányság, akár csak az Aladin csodalámpájából előhozott szellemek sürögnének-forognának égrenditő komolysággal és grandezzával.

A király csak némelyik ételből eszik s halkan felváltva társalog bal- és jobb-szomszédjával. Igen ritka kitüntetés, ha egy messzebb ülőhöz átszól s nagy vidámság jele, ha társalgása oly általános allure-öket vesz fel, hogy abban némileg a környéke részt vehet. A király környéke többnyire egyformán fest. Vele átellenben valamelyik főhadsegédje ül, mellette jobbról az esztergomi érsek, balról a miniszterelnök, ha mind a ketten jelen vannak. De néha egy sincs ott s ekkor az aranygyapjasok megelőzik a belső titkos tanácsosokat, a belső titkos tanácsosok a császári és királyi kamarásokat, aztán jönnek az egyszerü képviselők s az asztalvégeken az apróbb udvari alakok. A miniszterelnök rangban csak a primást nem

előzi meg és az Eszterházy herczegeket, a kikben valami kis ingredienczia van a szuverénekből. De sajnos, az Eszterházy herczegek nem igen szerepelnek a magyar közügyekben s a budai politikai ebédeken nem fordulnak meg. A szakminiszterség nem sarzsi az udvarnál s ha valaki régibb belső titkos tanácsos, mint a miniszter, legyen bár egyszerü képviselő, megelőzi a király asztalánál a minisztert. Így van ez a püspökökkel is. Püspökök nélkül nem igen szeret étkezni a király, de a spanyol etiquette szerint ők igen messze esnek rangsorban, ha nem egyszersmind belső titkosak.

A gyors kiszolgálat a rendes gravamen az udvari ebédek ellen. Mikor már épen megkedvel az ember valami bort, egyszerre eltünik, az embernek nincs ideje élvezni, az ételnek, a legédesebb falatnak is legott lába támad, ha egy kicsit félrepillantasz, vagy a szomszédodnak felelsz. Sietnek, rettenetesen sietnek. Mintha a tatár kergetné ezeket a lakájokat! Különösen kár a borokért, a melyekbe nem lehet elmerülni, mert kétszer nem öntenek egyfajtából. Pedig a király borai párjukat ritkitják a világon. A gránátpiros vág-ujhelyi veri Burgundia minden borát, a johannisbergi egyszerüen csodálatraméltó. Az olvasztott aranyszin tokaji kikerül a saját hegyaljai szőlőiből. A pezsgőből a Moet Chandon-t szervirozzák, a halványzöld Chably fölséges zamatja tündéri ködbe von mindent, a szőke Chateau Yquem úgy hat, mintha parazsat inna az ember. És mindezekkel úgy sietnek, de úgy sietnek.

Hanem hát a sietés ellen is van orvosság: a sietés; sietnek a vendégek is inni. Wekerle például mindig megitta a mellette ülő bornemissza Josipovics poharaiból is a borokat s általában olyan nagy hire van a király borainak, hogy mindenki igyekszik lehetőleg kivenni a maga részét. Az udvari lakájok megfigyelése is azt bizonyítja. A lakájok tudniillik ekképen jellemzik a két udvartartást:

— Bécsben többet esznek az urak, Budán többet isznak.

Hátha még ott hagyná őket egy kicsit »tischlizni« a király. Akkor látnák majd: lenne ott még tán tószt is. De sajnos, őrülten rohan az idő s mikor már legjobban meg volna vetve a bor ágya, a sok pompás raffinementtal készitett és tálalt ételből, melyeknek nevei ismeretlenül pajkoskodnak a franczia étlap mosolygó betüiben, akkor egyszerre megjelennek a szép kis porczelláncsészék a mokkakávéval, melylyel a szultán látja el ő Felségét, kinek mindössze egy pár hold olyan földje van, a min igazi mokka terem; abból a kereskedésbe egy szem se megy, legfeljebb ajándékba küld a barátságos fejedelmeknek s azt se nagyon bőven, mert nem telik. Szóval megjelenik a mokka s már egyidejüleg tölti a másik lakáj a cognacot, hogy a hirtelen felhörpintett kávé után még ezt is lenyelhessék a fürgébbek.

AZ ATHENAEUM NYOMÁSA.

A KIRÁLY CERCLE-T TART.

HALMI RAJZA. — A HERZIG BÉCSI KIADÓCZÉG „KIRÁLY-KÖNYVÉ"-BŐL. A KIADÓ SZIVES ENGEDÉLYÉVEL.

Hamar, hamar, a kinek a kávéja, cognacja kedves, mert a király már felhajtja az övét s a lakájok, mintegy vezényszóra, egyszerre lenyulnak az asztal alá — ivbecsavarodó széles hátaikon megfeszül a himzett, sötét frakk — s fölemelvén onnan a vendégek kalapjait, a markukba nyomják, jeléül, hogy rögtön távozni kell az asztaltól. Ő Felsége türelmetlenül tekint szét, mig az utolsó kalapot is átveszi a gazdája, ekkor feláll, mire — vélnéd madarak rebbenése — a vendégek is felkelnek s a távozó királyt követik a szomszédos szalonba, a hol a szivarok vannak és a hol a cercle lesz.

Ne essék valahogy felségsértésszámba a panaszkodás, hogy a szivarok nem felelnek meg a magyar királyi méltóság követelményeinek még a rossztermésü esztendőkben sem. Egy mahagoni skatulya van felnyitva a fal melletti consolasztalkán s abban néhány virginia kuporog szomoru társaságban egy pár hatkrajczáros speczialitás szivarral. A finom drága havanna-szivaroknak, melyek ma már a közönséges halandók dinerjeinek is elengedhetetlen befejezői, hirük sincs. A király, a ki nagy barátja volt valaha a virginiának, mig az orvosai engedték, most egy gyenge portorikóra gyujt rá s megkezdi a félkörbe állott társasággal a cerclet, egyenkint megszólítva minden vendégét. A szelid méla fény, melyet a villamos csillagok lövelnek a szalon boltozatáról, a nyájasság a király arczán, a barátságosan gomolygó kékes füst, mely a terem finom virágillatába vegyül, úgyszólván betöltik azt a rettenetes nagy ürt, mely a hatalmas Caesar és jobbágyai közt tátong, úgy, hogy a beszélgetés meglehetősen fesztelen, bátor, de rendesen még sem az, a mi másnap a lapokban reprodukáltatik. E derék urak rendesen azt mondják be aztán az ujságíróknak vagy egymásnak, a mit hosszabb meggondolás után jobban szerettek volna felelni az uralkodónak, a helyett, a mit feleltek. Szines bókocskák, kihegyezett epigrammok, politikai bölcs mondások születnek a fejeikben utólag. S nem ritkaság, ha máskép nem applikálhatók, a király kérdéseinek kell megváltozniok, a szerint, a mint a tisztelt megszólított szellemessége követeli. A lapokban megjelent királyi megszólítások és azokra adott feleletek tehát nem valódiak s alapjában véve nem érdekesek. Mert a király óvatos s nem bocsátkozik semmi lényeges dolog érintésébe az ebéd utáni diskurzusoknál, egyes rendkivüli alkalmakat kivéve, mikor egy-egy irányt gyorsan bele akar bocsátani a közvélemény vérkeringésébe. Ilyenkor négy-öt embernek is elmondja ugyanazt, hogy minél nyilvánosabbá legyen.

A cercle nehéz mesterség. Jól tudjuk a tömérdek anekdotákat, melyeket e chablonokról kitaláltak. Olvastuk, a mint megszólítja egyik szines vendégét a franczia köztársaság elnöke:

— Önnek az édes anyja, nemde, szerecsen volt?

— Igenis elnök ur, én mulat vagyok.

— Igen helyes, uram. Csak folytassa.

XVI. Lajos szellemességei gyakran ütöttek ki balul, valamint III. Napoleon bizalmaskodásai később kellemetlen órákat szereztek neki, sőt Vilmos császár is bizonynyal megbánja nem egyszer merész elszólásait, kitörő lelkesültségét, a pillanat hevében elröppent nyilatkozatait. A mi királyunk ebben is bölcs. Körülbástyázza magát kitapasztalt chablonokkal s azokból, mint erős várakból, nem hagyja magát kicsalogatni, bármilyen ügyesen keverje is a szavakat, a kivel szóba állt. — Három-négy kérdést állit fel magának. Csupa ártatlan thémák. A főispánoktól kérdezi: »Milyen a hangulat megyéjében?« A képviselőktől kérdezi: »Meddig fog tartani az obstructió?« (De véleményt erre se nyilvánít, óhajt nem jelez, legfeljebb »reményli«.) A bizalmasabb emberektől, kikkel már közelebbi érintkezésben állott, a családjuk felől kérdezősködik. Az iróképviselőtől azt tudakolja, min dolgozik most? A ki beteg volt, a betegsége felől kérdezi. A kinek a mellén katonamedália lóg, mindig azzal kezdi: »Melyik ezredben szolgált?«

S ezekből a szálakból folyik a különben is rövidre szabott párbeszéd. Ha mégis akad valaki, a ki felvillanyozva a rózsaszinü ködben, mely az est varázsából kipárolog, az incselkedő koboldok hatása alatt, melyek a Noe csodálatos venyigéiből jönnek elő, olyan ügyesen viszi feleleteit a politika vagy valamely érdekes dilemma felé, hogy a diskurzusnak most már át kellene mennie a lényeges térre, a király odább lép a következő alakhoz és ezzel végét szakitja.

(1900)

A minisztertanácsok.

ELŐDEINK, a diétai követek nagy augurok lehettek hozzánk képest, kiket a mindentudás glóriája ragyogott be. Ha a szájukat kinyitották, mindenki elcsendesedett, ha mondtak valamit odahaza abból, a mit Pozsonyban fölszedtek, az úgy hangzott és úgy ment fülből-fülbe, mint valami csodás kijelentés, mint a jövendők homályából kihasított világító szilánk. Mint valami rádium, mely a vak embernek is fénylik. Nevetség tárgya lett volna, a ki ellent mond, de könnyen is lehetett volna letorkolni:

— Magától a personalistól hallottam!

A personalistól, Szerencsy István uramtól! Messze van az innen! Ritka halandó beszélt azzal. Talán nem is existál.

Ma az ujságok világában minden ember egyformán tud mindent, nincs kulissza, nincs zug, a hova a reporter szeme be nem lát. Ma még Klobusiczky János vagy Rosenberg Gyula sem tud többet, mint a mennyit négy krajczárért minden valamire való orr fölszippanthat, s még a miniszterséget viselt exczellenczias ur politikai diskurzusát is megkorrigálhatja akármelyik jobb memoriáju patikáriussegéd.

— Tévedni méltóztatik, nem igy volt.

Csak egyetlen misztikus sor van még a lapokban, a mit csak úgy nyersen lökött oda a reporter, — a minek tartalmát legtöbbször se ő nem tudja, se az olvasóval láttatni nem birja.

»Ma több órai minisztertanács volt, melyen folyó ügyeket intéztek el.«

Bizonyos büvös köd ül e sorokon, mely a magyar fantáziákat meghizlalja. Minisztertanács volt! Vajjon mit tárgyalhattak? Pláne órákon keresztül. A szimatoló érzékek megfeszülnek, a kiváncsiság égető lesz, mint a szomjuság a só után. A politikusok kombinácziói megindulnak, mint a csirkék a szérün szemet keresve. Azonfelül is sok ezer és ezer ember, a kinek valami ügyes-bajos dolga van fent a legmagasabb régiókban, vagy a ki valamit vár a »Budapesti Közlöny«-ben, reménykedve gondol a minisztertanácsra s nem adná egy vak lóért, ha bekukucskálhatna egyszer a kulcslyukon.

Pedig nem sokat látna. Mert a minisztertanácsok a legegyszerübb dolgok a világon, még a falusi tanács is ünnepélyesebben tanácskozik, mint a kormány.

A miniszterelnöki palota nagytermétől balra a harmadik szobában szoktak lenni a minisztertanácsok egy nagy kerek mahagoni asztal körül. Angolos besüppedő bőrkarszékekben ülnek a miniszterek, mindeniknek kirakva maga elé az aktái. Még csak csöngetyü sincs az asztalon. Minek is? A kabinet homogén. A kabinet össze nem vesz. A csöndet nem kell helyreállítani soha sem. Az asztalon csak egy szivardoboz van, nehány sárkánykörmös bronz hamutartó, gyufatartó, egy tálcza vizes poharakkal, egy tintatartó (ott, a hol Tarkovics ül). Szükséges végre a minisztertanácshoz nehány czeruza és az elmaradhatatlan Szimcsák, a ki az ajtónál őrködik kivül s ha sürgős esetben be kell jönnie, olyan szellemléptekkel tud járni, hogy a legtökéletesebb falusi kisértet is megirigyelhetné. Nálánál csak a falon függő miniszterelnökök, a palota elmult gazdái csendesebbek, kik rideg méltósággal sorakoznak egymás mellett

rendjeleikkel biboros mentéiken, kardjukra támaszkodva. Miért a kardjukra? Hiszen mint miniszterelnökök azt mondták hogy ők a többségre támaszkodnak. Ah ezek a régi, elmult miniszterelnökök! Mintha egy sirbolt volna ez a hely, a hol nincs semmi hangos, semmi élő, csak az emberi szerkezet, a fali óra, a mint kisértetiesen leketyegeti az időrészecskéket Poe hollójaként: Soha többé, mindörökké . . .

A minisztertanácsok nem mindig voltak a palotában. A Deák-párt idejében össze-vissza tartották őket, leginkább a miniszterek szállásán. Hol itt, hol ott, a hol Deák akarta, a ki gyakran résztvett azokon, de nem szeretett Budára járni. A Gorove lakása volt a legkedveltebb hely, mert Gorovenak jó szakácsa volt, jó bora és jó szivarjai. Az első miniszteri tanácsokról nem is igen vezettek még jegyzőkönyveket. (Azok csak a Kónyi fejében vannak meg.) De fölösleges is lett volna. Mert vagy ott volt Deák és akkor ő mondta meg, mit kell tenni, vagy nem volt ott Deák és akkor úgy sem ért semmit» a mit határoztak.

Tisza idejében is gyenge mulatságok voltak a minisztertanácsok. A diktátor-miniszterelnök csak akkor hivta össze kollegáit, ha nem akarta a felelősséget ő maga vinni valamiért Különben se voltak azok kollegák. Csak a Tisza irnokjai. Az egész hivatalnoki kar egy gyüjtőnév alá volt fogható: Tisza és irnokjai. Az semmit sem tett, hogy a külvilág előtt egyikmásik irnok miniszternek, titkárnak vagy fogalmazónak neveztetett. Az egész hatalom az ő sovány kezeiben volt. És mily iróniája a sorsnak, hogy e hatalmas államférfiu mégis azt a látszólagos okot választotta bukásának, hogy a minisztertársai leszavazták. Van benne egy kis kómikum, mint a roppant erejü lord Mowibley esetében, ki negyven halálos sebben nem pusztult el s végre méhcsipéstől halt meg.

Szapáry Gyula némi bürokratizmust hozott be a minisztertanácsokba. Szóval, a mint Szimcsák öregedett, azon mértékben fejlődött a minisztertanácsi intézmény is. Bizonyos előre kitüzött napokon minisztertanács tartatott. Szerette a kitüzött napokat. A főispánokat például csak csütörtöki napokon fogadta. (Ettől a jour fix-től megbokrosodva köszöntek le az olygarcha főispánok.) A minisztertanácsokon valóságos csaták folytak. Három nagy legényt örökölt Tiszától: Baross Gábort, a zordon »tót szerecsent«, Szilágyi Dezsőt, a mamuthot, a ki ha huzta a szekeret, jót rántott rajta, de ha félrelépett (pedig folytonosan lépkedett), összetört rajta valamit. A harmadik volt Wekerle, a veszedelmes mosolyu és népszerüségü Wekerle. E két utóbbi erősen összebarátkozott, úgy voltak, mint Philemon és Baucis. Szilágyi gyakran volt más nézeten, mint a kabinet feje, s ezt nyiltan is megmondta, maga mellé képzelvén dédelgetett Wekerléjét is:

— Én és a »püspök«, nem vagyunk veled egy nézeten.

Bajusztalan volta miatt nevezte Wekerlét püspöknek. Úgy bánt vele, mint egy nagy new-foundlandi egy uszkárral. Daczára az izgatott jeleneteknek és vitáknak, a grand seigneur Szapáry honosította meg azt a szokást, hogy a miniszterek ott maradtak vacsorán is, — bár inkább szerette minisztertársainál benső titkaiba beavatni bizalmas tanácsadóit, báró Huszár Károlyt és a szerencsétlen végü Bokros Eleket. E vacsorák pompásak voltak, de a ressort-miniszterek véleménye szerint feszesek, mert a kegyelmes asszony praesideált az asztalnál, s nem lehetett se szabadon disputálni, se jóizü anekdotákat elmesélni.

A vacsorák különben nem állíthatták meg a végzetet, mert Szapáryt épen a minisztertársai vitték a bukásba, a mennyiben az egyházpolitikai reformokra nézve Szilágyi és Wekerle vélemény-összeütközésbe kerültek vele, s a szabadelvüpárt őket követte.

Wekerle tanult a példákon, de csak egyben, hogy a minisztertanács utáni vacsorákon kizárólag csak férfiak vettek

részt. Ez megint ujítás volt. Az asszonynélküliség. E vacsorák igazi fiatalos, vidám dinom-dánomok voltak, kivált eleinte, mig az ég tulságosan el nem borult Bécs felől. A kabinet lázasan dolgozott, tudva, hogy halálos betegségben szenved. Meg akarták csinálni mindenáron az egyházpolitikai reformot, a mit ők (bizonyos naiv öntetszelgéssel) »nagy alkotásnak« neveztek.

— Ne siessetek, — figyelmeztette Wekerlét e sorok irója — ne siessetek, mert baj lesz.

— Milyen baj?

— Mert olyanok vagytok, mint a hektikus asszony, a ki viselős.

— És?

— És addig meg nem halhat, mig nem szül. A benne levő csecsemő élteti. A szülés után azonban biztos a halál.

Úgy is lett. Kőszegen már a király nem ültette Wekerlét maga mellé a kocsiba. (Ilyen különös parabolákban beszél a király.) Egy ebéd alkalmával a cerclen elfelejtette megszólítani de a csecsemő benne volt, nem, árthatott neki.

Utána az okos Bánffy jött, a ki először szorította merevebb formák közé a minisztertanácsokat. — De még a saját miniszterelnöki bürójának is ő adott először körvonalazott tartalmat, s a more patrio miniszterelnökösködés helyett, mely némi rendszertelen *felülavatkozásból* állott: — ezt tedd, így tedd, megvonta annak hatáskörét szigoru vonalakkal. — A minisztertanácsokat *szeredára* rendelte. Folyóügyek talán nincsenek minden héten, de szereda minden héten van, tehát minisztertanács is minden héten tartatik. Ez látszólag jelentéktelen rendelkezés, de a kiváncsiságot, mint az odvas fogat, kihuzta vele. Hiszen nem azért van minisztertanács, gondolták, mert végezni való van, hanem csak azért, mert szerda van — s így az emberek figyelme elvonatott az ügyekről. Az pedig jó.

Bánffy okult azon is, hogy a minisztertanácsok már két alkalommal szavazták le a saját fejüket, behozta tehát szabályul, hogy a minisztertanácsban csak olyan indítványokat lehet tárgyalni, melyek előzetesen irásban voltak a miniszterelnöknek bejelentve. Ám alapjában igen óvatos és bölcs dolog, mely a meglepetéseknek útját vágja, de az akkori kabinet temperamentumát tekintve, — csak épen annyi volt, mintha szelid bárányokra tenne valaki szájkosarat.

A Bánffy minisztertanácsai nyájas barátságos megbeszélések voltak tehát, a hol ritkán fordultak elő nézeteltérések.

Erdélyi Sándor akadékoskodott néha, de ez soha se ment vérbe. És azonfelül megint volt egy nagy ujítás. Az asszony-

nélküliség után — igazi asszony-kultusz. A miniszternék kora. (Ne feledjétek a fehér czilindereket a Bánffy-korból és a miniszternéket.) Mikor az exczellenczias urak elvégezték már a folyó ügyeket és összeszedték az asztalról a paksamétáikat, egyszerre szétnyiltak a szőnyeges ajtók és megjelent a lakáj:

— A vacsora tálalva van!

A miniszterek felkeltek és kivonultak az ebédlőbe, a hol mindenki ott találta a kedves feleségét a vidáman pattogó kandalló körül, vidám trics-tracsba merülve. Így lett a minisztertanácsból kedélyes soirée és kicsi hija, hogy nem bálnak végződött. Hanem hát minden elmulik a világon. Széll Kálmán már nem birt kitalálni semmi ujat s nem akart meg tartani semmi egészen régit. Derogált volna neki.

Alatta megint kezdtek elváltozni a miniszter-tanácsok, családias jellegüket veszitve. A miniszterek magok is részben elsavanyodott emberek voltak, a kik ide is, oda is kezdtek átsandítani. És csak egy maradt végesvégig egyformának, a jó Tarkovich államtitkár, a minisztertanácsi jegyzőkönyvek tollvivője, a ki nem is él már az emberiség számára csak e protokollumok-ban, évek hosszu soráig ki nem mozdul hivatalszobájából, csak a szerdai délutánokon, lassan-lassan a beszélgetést is elfelejtette és csak fejrázással, vagy fejbólintással felelget a hozzá intézett kérdésekre, nagy ritkán ejtvén ki egy hangos »ühüm« vagy »hja« szót s ha azt kérdezik, miért oly szótlan, miért vonul el az emberektől, a nagy faggatásokra végre megszólal:

— Nem lehet, nem szabad emberek közé járnom, mert hátha akaratlanul valami minisztertanácsi titok találna kicsúszni a szájamon.

Jár-kel egyedül Buda utcáin társtalanul, idegenül, mint az üstökös, mereven becsukott ajkakkal, földre szegezett fejjel, nehogy a szemeiből kiolvassanak valamit és gyüjti hallgatag koponyájába szerdáról-szerdára a legsajátságosabb államtitkokat. Ha egy-egy ujságiró látja, irigykedve néz utána:

— Istenem, mennyi entrefilet-tárgy lehet ebben a fejben.

Az özvegyek.

ANTIQUÁRIUS ÜZLETEKBEN lehet látni ezüst koppantókat, ócska bronzok, Alt-Wien porcellánok és japáni csecsebecsék közt. A fiatalabb emberek egymásközt tanakodnak a kirakatok előtt: »Mi lehetett az valaha?« Egy ha tudja hét közül, hogy azzal koppantották el a régi faggyugyertyákat, ha már nem akartak világítani.

Száz év mulva vagy még hamarább ép olyan csodálkozással fogják találgatni, hogy az államtitkár vajjon miféle hivatal lehetett.

Hét közül azonban egy se fogja kitalálni. Mert olyan furcsa hivatal az államtitkári, hogy már most is nehéz kitalálni, mire jó a parlamenti és a bürokratikus rendszer mostani elhelyezkedése mellett?

Ha a miniszter jelentékeny ember, akkor az államtitkárja elhomályosul mellette, ha ellenben a miniszter nem jelentékeny, az államtitkár pedig az, akkor nem értvén annak konczeptióit, nem engedi azokat érvényesülni. Vagyis, ha a kabát külső posztója szép és finom, a bélése lehet akárminő, semmit se ront rajta, ha ellenben a kabát külső posztója rossz és csuf anyag, hiába szép és értékes a bélés, semmit se javít rajta. Az államtitkár egyénisége tehát mint a bélésé, így is, úgy is el van veszve. Helyzete teljesen lehetetlen. Még Baross se tudott nagy államtitkár lenni, csak mint miniszter lett nagy azután. Népszerü államtitkár eddig csak Vörös László volt, de ő meg miniszterré nem tudott lenni. Meglehet, épen azért.

Gyerekkoromban sokat gondolkoztam azon, hogy a hindu vén lányok mért nem maradnak szivesen vén lányoknak, mikor az a bolond föltétel van a férjhezmenéssel, hogy az uruk holttestével nekik is el kell temetkezniök.

Kérdeztem is a tanitómtól, hogy minek mennek hát férjhez, mire az öreg vörös orru Tusnay András (ő verte belém az efféle ismereteket) megmondta nagy aperte:

— Hm. Hogy minek mennek férjhez? Mert minden dió szereti, amice, ha feltörik.

A hindu leányok dolgán most még kevésbbé csodálkozom, mióta látom, hogy a magyar politikusok se irtóznak az államtitkári állás elvállalásától. Mert ők is oda tartoznak a feltöretlen diók közé.

A hindu özvegyek és a magyar államtitkárok közt azonban, habár egy kalap alá hoztam is őket, van némi különbség. A hindu özvegyek legalább élveznek, a mig férjnél vannak, de a magyar állam-

titkárok csak szenvednek, a mig államtitkárok, igaz ellenben, hogy némelykor nem kénytelenek elpusztulni az uraikkal, de ez igen ritka eset.

Ez az elpusztulás természetesen csak jelképileg van értve, mert ezek a mi hindu özvegyeink igen jól érzik magukat, ha már urukat eltemették is és legfeljebb visszaszármaznak oda, a honnan jöttek: a képviselőházba.

Sőt maguk az eltemetett uraik is mind élnek és jó egészségnek örvendenek, csak épen nem miniszterek többé. Nem is olyan szörnyü hát a dolog, csak érdekes — élő emberek özvegyeinek lenni.

Egy egész gyüjtemény van belőlük a Házban. A volt polgármesterek után mingyárt ők a legnagyobb népcsalád. És még egyre szaporodnak, hogy innen-onnan betöltenek két padot. Ott van *Berzeviczy Albert,* a ki különben csak egy tyuklépésnyire áll a piros bársonyszéktől, *Bedő Albert,* legkitünőbb magyar erdész, *Vörös László,* a legtevékenyebb hivatalnok az országban (a ki arra van most kárhoztatva, hogy anekdótákat hallgasson a folyosón), ott van *Láng Lajos,*

jeles statisztikus, *Jakabffy Imre, Schmidt József, Miklós Odön, Csörgheő Gyula,* mindannyi derék politikus. Szinte már külön jegyzőt kérhetnének maguknak.

Ha én a Házban vagyok, mindig csak a volt államtitkárokat nézem, köztük tartózkodom, a lélegzetüket szivom, őket hallgatom, mert nekem ők a kedvenczeim. Élni se tudnék nélkülök. Lehet, hogy elfogultság, lehet, hogy rögeszme és bohóság, de nem tehetek róla. Ők mindig hangulatba hoznak — mint a hogy némely ember csak a történelmi nevezetességü helyeken használt butorok közt érzi magát jól s ha elgondolja egy-egy műdarabról, hogy ezen a széken ült Medicis Katalin, ennél az asztalnál irta napi parancsait I. Napoleon, akkor elönti arczát a megelégedés derüje.

Az ex-államtitkárok egyébiránt már azért is imponálnak nekem, mert ők a legkedvesebb modoru emberek a volt foglalkozásuknál fogva. Ők ugyanis olyan közel álltak már a miniszterséghez, hogy elsajátitották mindazt a kedvességet, azt a gracziozitást, azt a bizonyos nyájasságot, a mire szükségük volt, hogy mihamar miniszterek legyenek; ehhez járul az a szerencse, hogy legalább mindeddig még sem lettek miniszterekké, a hol a modor megint meg szokott romlani. Így hát intakt megvan a legkedvesebb modoruk, a mi csak képzelhető a világon.

Azonfelül okosak is. Oh istenem, mekkora superioritás a többiek fölött! Ők már átmentek mindenen és visszautaztak abból az Eldorádóból, a hová a társaik epedve vágyakoznak. A helyzetük olyan, mintha hét-nyolcz versatus özvegyasszony kerülne egy pár száz bakfisch közé és nagy fölénynyel mosolyogna ezeknek az apró koketteriáin és nevetséges epedezésein, a kik egy elszáradt szegfünek örülnek, a miniszter egy-egy rájuk vetett fonnyadt mosolyát a lelkükbe nyomtatják...

— Oh kicsikék, szegény, jámbor, ártatlan, kokett kicsikék!

Ők már tapasztaltak egyet-mást, mint a Balzac asszonyai:

ettek a tudás fájáról. Hogy jóllaktak-e? Nem tudom. Megcsömörlöttek-e? Nem hiszem. De hogy már mindent tudnak, elhiszem.

Sokszor gondolok rájuk, kivált unalmas beszédek alatt, s az a vágyam támad, hogy milyen jó volna mind azt tudni, a mit ők tudnak. Mennyi kulissza-titok, mennyi pikáns história kerülne napfényre! Úgy képzelem őket néha, mintha megannyi kulcsok volnának, melyek mind egy-egy titkos casettát nyitnának ki. De az ex-államtitkárok hallgatagok. Itt egy zsinórra huzva csörögnek, de máskülönben hallgatagok. Az intervievolás édességét még nem kóstolták, azon a fokon nem voltak, de a tapintat beléjük van oltva a közlékenység himlője ellen és a tapintat erősebb a bikánál, erősebb minden más érzésnél és tulél mindent, még a hivatalt is tulélte.

Az államtitkárnak neve is mutatja, hogy az állam titkainak őrzője. Lélekemelő példák maradnak vissza a történelemre e mélységes hallgatásokból. Verseket fognak irni a XXI-ik század poétái Tarkovicsról, a ki társaságba se mert járni, nehogy esetleg arczáról olvassák le a laikusok, hogy aznap a minisztertanácsban mi fordulhatott elő. Szóval az államtitkárság a legnagyobb iskola és ha Midas frigiai király elég óvatos, hogy egy frigiai államtitkár által borotváltatja magát, a hires mithológiai szamárfülek soha sem sültek volna ki.

De semmi közöm a már nem aktiv királyokhoz és a még aktiv államtitkárokhoz, Midashoz, Tarkovicshoz, nekem csak a mi képviselőházi özvegyeink imponálnak, az ő ábrázatjuk, mosolyuk, homlokránczuk, savanyuságuk, jókedvük, szemöldökrángatásuk a politikai horoskópom. Ők a szent Márton-ludjának a csontjai, melyek megjósolják az időjárást. Mert az ex-államtitkár több mint az übermensch. Minden elveszett illusióval egy-egy hályog esett le a szeméről, most már élesebb mint a bagolyé, belát a sötétségekbe. Az ex-államtitkár, mikor beszédet hallgat, soha se a beszédet hallja, hanem azt a mi mögötte van — mint a hogy a szakácsot, mikor a macska csámcsogását hallja, nem a csámcsogás alterálja, hanem az a tudat, hogy a macska most valamelyik tepsiből paskortázik. Csakhogy a szakács ki nem találja, hogy mitól csámcsog a macska, az ex-államtitkár ellenben mindig kitalálja, mitől beszél a szónok. Ezért borzasztó okos lény az államtitkár. És az is okos, a ki, mint én, az ex-államtitkárokat figyeli, utánuk igazodik, a mit ők helyeselnek helyesli, ha ők tüsszentenek tüsszent, a mit kinevetnek kineveti, mert csak az államtitkárok tudják, hogy áll a világ voltaképen.

Egyszer Szilágyi Dezsőnek Wahrman egy ebédnél egyéb ritkaságai közt egy meteor-követ mutatott, mire megjegyzé felénk fordulva:

— Ha ez a kő, a melyik olyan magas ismeretlen világból esett le, meg tudna szólalni, többet tudna mindnyájatoknál. Még talán nálamnál is.

Hát nem ismeretlen világ-e nekünk, a honnan az államtitkárok jöttek? Hiszen az igaz, látjuk mi is azt a világot, de bizonyosan rosszul. Mert messziről kékek a hegyek, közelről ellenben szürkék, szakadékosak és gödrösek. A gödröt, szakadékot mi nem látjuk. De az államtitkárok előtt az államot mozgató apparatus összes rejtélyeivel ismeretes. Tudják a buvólyukakat és csapóajtókat, melyeken menekülni lehet, ismerik a felvonó hidakat és bástyákat, melyek szükségben védelmet nyujtanak. Tisztában vannak a falak felől, hol vékonyabbak és mi van téglából vagy vályogból.

A mi pedig a volt minisztereiket illeti... hiszen épen ez az, a miről ők sohase szólnak, a miért szeretem az államtitkárokat, a miért vonzódom hozzájok.

Hát igen, a minisztereik... de jobb ha virágnyelven (vagy növénynyelven) beszélek és a karácsonyfákról példálózom. Ha ők tapintatosak, ebben is imitálom őket. Pszt, ne legyen itt egy szó se ejtve miniszterről. A fölvetett théma a karácsonyfa. Pusztán a karácsonyfa.

A karácsonyfáról legalább mindenki tudja, hogy mi. Sok czifrasággal cziczomázzák fel, szines pántlika, mindenféle kápráztató encse-bencse fityeg rajta. Mert az kell, hogy ő excel... akarom mondani, hogy a karácsonyfa imponáljon. Kis gyertyákat gyujtanak meg rajta, melyek tündéri fényözönnel világitják meg. Alája teszik a jászolt. A gallyakra almákat, diókat aggatnak aranyos csillámokkal bevontakat. Az apró tűlevelek fönségesen rezegnek s a tömérdek gyertyafény rejtélyesen reszket az átellenes falon, ha a széláram beoson a pompás meleg szobába az ablaknyilásokon át, s a gallyak is himbálni kezdik a sulyos almákat és diókat.

A bohó gyermeksereg bebocsátatik, álmélkodva áll meg az ajtónál a csodálatos fa láttára és hallatszik a fölkiáltás:

— Oh mennyi minden termett rajta!

A fa pedig áll tündéries környezetében, méltóságosan, szinte isteni bűbájban, tükrök közé állítva, a melyek alakját, pompáját, gyertyáit, almáit, dióit visszaadják. Talán látván maga magát a fa is, azt hiszi, hogy a mi rá van aggatva, azt mind ő hozta rügyezés, virágzás utján...

... S mig ő ott áll ünnepi fényben, gyönyörtől ittas szemektől megbámulva, örömrivalgó gyermekraj közt, addig az igazi fák, melyek voltaképen hozták annak idején az almákat és diókat, disztelenül, lombtalanul, milliárd jégtűvel borítva, széltől, vihartól paskolva hajladoznak, korhadoznak valahol a homályban, valami kertben, valami árokparton — vagy valamelyik képviselőházi padban.

De most már megint elszóltam magamat... Inkább egy szót se mondok többet. *(1902)*